

HYVINVOINTI- TALOUDESSA ETEENPÄIN

Toimittanut Jussi Ahokas

SOSTE

SOSTEn julkaisuja 1/2021

© SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, 2021

Kuvat: Mira-Veera Auer

Taifto: Taina Leino

ISSN 2489-2483 (PAINETTU)

ISSN 2489-3137 (VERKKO)

ISBN 978-952-6628-53-0 (painettu)

ISBN 978-952-6628-54-7 (verkko)

Painopaikka: PunaMusta

Sisällys

Esipuhe	5
---------	---

Johdanto	7
Jussi Ahokas	

HYVINVOINTITALOUDEN ALKUTAIVAL

Hyvinvointitalous-käsitteestä ja sen alkuvaiheista	15
Riitta Särkelä	

Hyvinvointitaloustyö SOSTEssa	26
Jussi Ahokas	

Hyvinvointitalous Suomen EU-puheenjohtajuuskauden kärkenä	31
Pasi Korhonen, Päivi Mattila-Wiro	

HYVINVOINTITALOUS KANSALAISYHTEISKUNNASSA, HALLINNOSSA JA POLITIIKASSA

Siirtymän rakentaminen yhdessä: Wellbeing Economy Alliancen näkökulmia hyvinvointitalouden rakentamiseen	43
Rabia Abrar	

Hyvinvointijohtamisella hyvinvointitaloutta kunnassa	49
Nella Savolainen, Tuulia Rotko ja Tapani Kauppinen	

Hyvinvointitalous mahdollisten tulevaisuuksien avaajana ja tulevaisuuteen suuntautuneena hallintamallina	56
Johannes Anttila	

Hyvinvointitalous – vanhan markkinointia uusin sanoin vai uuden hyvinvoinnin alku?	64
Saila Ruuth	

JÄRJESTÖNÄKÖKULMIA HYVINVOINTITALOUTEEN

Hyvinvointitalous konkreettisena järjestötoimintana – vipuvoimaa hyvinvointitalouskriteeristöstä	73
Päivi Rouvinen-Wilenius ja Mervi Aalto-Kallio	

Hyvinvointitalous ja vaikuttamistyö – järjestön näkökulma lähtee ruohonjuuritasolta	82
Sini Pasanen	

Hyvinvointitaloudesta yhteiskuntapolitiikan pääotsikko – mielenterveystyö hyvinvointitalouden ytimessä	88
Sari Aalto-Matturi	

HYVINVOINTITALOUDEN RAJAPINNOILLA

Hyvinvointitalous ja ekologinen jälleenrakennus – ilmastotoimet ja luonnon monimuotoisuuden suojele hyvinvointi-investointeina	97
Ansku Holstila	

Hyvinvointitalous, tasa-arvopolitiikka ja feministinen taloustutkimus: hyödyntämätöntä synergiaa?	104
Anna Elomäki	

Voisiko hyvinvointitalous vahvistaa terveyden edistämisen lähestymistapaa?	110
Caroline Costongs ja Alba Godfrey	

Hyvinvointitalous ja globaali kestävä kehitys	117
Elina Mikola	

HYVINVOINTI-INVESTOINNIT, HYVINVOINNIN MITTAAMINEN JA VAIKUTTAVUUS

Hyvinvointi-investointien viimeaikainen kehitys Suomessa ja EU:ssa	125
Aatu Puhakka	

Hyvinvointipalvelut keinona ja hyvinvointi päämääränä – Hyvinvointitalouden kaksi ulottuvuutta	132
Aleksi Kalenius	

Hyvinvointitaloudesta hyvinvointipolitiikkaan – Miten ja miksi hyvinvointia politiikan päämääränä tulisi mitata?	138
Frank Martela	

Vaikuttavuus hyvinvointitaloudessa	145
Erica Mäkipää, Anna Tonteri ja Mervi Aalto-Kallio	

YHTENVETO

Hyvinvointitaloudessa eteenpäin	153
Jussi Ahokas	

Kirjoittajat	156
--------------	-----

Esipuhe

VIIIME VUOSINA SOSTESSA on tyytyväisenä seurattu, kuinka hyvinvointitalous on noussut koko ajan voimakkaammin yhteiskuntapolitiikan agendalle niin Suomessa, Euroopassa kuin maailmallakin. SOSTE ei tietenkään ole ollut tässä prosessissa vain ulkopuolinen tarkkailija, vaan keskeinen toimija ja edistäjä.

Kun SOSTE vuonna 2011 perustettiin, hyvinvointitalous nostettiin uuden organisaation yhdeksi kärkiteemaksi ja sen kautta haluttiin tehdä enemmän tilaa hyvinvointilähtöiselle politiikalle. Vuosien saatossa hyvinvointitaloudelle asetettu toive on siinä mielessä toteutunut, että ainakin julkisessa keskustelussa hyvinvointinäkökulma on läsnä paljon aiempaa vahvemmin ja vieläpä monipuolisesti.

SOSTEn hyvinvointitalouden kanssa tekemä työ on ollut monipuolista: käsitteiden määrittelyä, uudenlaisen ajattelutavan rakentamista, keskustelua sidosryhmien kanssa ja vaikuttamista sekä suoraan päätöksentekijöihin että julkisuuden kautta yleiseen keskusteluilmapiiriin. Lopulta tärkeintä menestyksessä on ollut hyvien ja asiasta kiinnostuneiden kumppaneiden löytäminen.

Rakentavaa ja hyvinvointitalousajattelua edistävää yhteistyötä on tehty muun muassa sosiaali- ja terveystieteiden, tutkimuslaitosten, tutkijoiden, ajatushautomoiden sekä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa. Yhteistyö ei ole rajoittunut Suomen rajoihin, vaan hyvinvointitaloutta on tehty yhdessä sekä eurooppalaisissa että maailmanlaajuisissa verkostoissa.

Nämä kaikki edellä mainitut tahot ovat tuoneet oman panoksensa tähän julkaisuun, jossa tarkastellaan hyvinvointitalouden nykytilaa ja asetetaan tavoitteita tulevaisuuteen. Haluan kiittää kaikkia kirjoittajia, jotka ovat antaneet aikaansa ja ajatuksensa hyvinvointitalouden seuraavien askeleiden pohdintaan. Koronakriisin jälkeen on entistä tärkeämpää luoda selvät suuntaviivat sille, mihin hyvinvointitaloustyössä kannattaa panostaa jatkossa.

Uskon joka tapauksessa, että hyvinvointitalouden menestysajajat ovat vasta edessä. Koko ajan suurempi joukko on valmis tekemään töitä hyvinvointitalouden vahvistumiseksi. Kun tämä into ja motivaatio suunnataan oikeisiin kohteisiin, rakennamme aidosti ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävästä hyvinvointitalouden yhteiskuntaa.

Vertti Kiukas
Pääsihteeri
SOSTE

Johdanto

JUSSI AHOKAS

SOSTEssa hyvinvointitaloustyötä on tehty pian vuosikymmenen ajan. On sopiva aika pysähtyä tarkastelemaan sitä, mihin hyvinvointitalouden kanssa on päästy niin sosiaali- ja terveysalan järjestöjen kentällä kuin yhteiskunnassa laajemminkin. Vuosien 2020 ja 2021 koronakriisi sekä käsillämme oleva ilmastokriisi tarjoavat juuri nyt hyvinvointitaloustyölle toimintaympäristön muutoksesta nousevat tarkastelupisteet, joiden kautta hyvinvointitalouden tulevaisuutta on syytä arvioida. Vaikka hyvinvointitalous on vakiintunut käytöön käsitteenä ja hyvinvointilähtöinen toiminta sekä politiikka ovat vahvistuneet viime vuosina, paljon hyvinvointitaloustyötä on vielä tekemättä. Kun pyrimme vastaamaan tulevien vuosien ja vuosikymmenien yhteiskunnallisiin haasteisiin, hyvinvointitaloudella on siinä jatkossakin suuri rooli.

Hyvinvointitalouden edistyminen järjestöissä ja yhteiskunnassa

SOSTEn vuonna 2020 toteuttamassa järjestöbarometrikyselyssä tiedusteltiin sosiaali- ja terveysjärjestöjen näkemyksiä hyvinvointitaloudesta. Vastausten perusteella järjestöille hyvinvointitalouden käsite ja sisällöt olivat vuosikymmenen vaihteessa varsin tuttuja. Silti neljännes järjestövastaajista kertoi edelleen tuntevansa hyvinvointitalouden sisältöjä melko huonosti tai huonosti. Vielä heikompi tulos oli, kun järjestöiltä kysyttiin hyvinvointitalouden käsitteen hyödyntämisestä omassa työssään. Vain neljännes kertoi pystyneensä hyödyntämään hyvinvointitalouden käsitettä ja sisältöjä. Ne, jotka olivat siinä onnistuneet, kertoivat tehneensä niin vaikuttamistyössä sekä viestinnässä.

Vaikka toistaiseksi hyvinvointitalous ei näytä tavoittaneen sosiaali- ja terveysjärjestöjä parhaalla mahdollisella tavalla, vain viisi prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, ettei hyvinvointitaloustyölle ole jatkossa tarvetta. Järjestöissä toivottiin jatkossa hyvinvointitaloustyöltä ennen kaikkea konkreettisten toimenpiteiden, kuten vaikuttavuustyön kehittämistä sekä hyvinvointi-

talousnäkökulman laajentamista järjestötyön ja aikamme suurten yhteiskunnallisten muutosprosessien jäsentämiseen.

SOSTE:lle edellä kuvatut tulokset ovat pieni pettymys, mutta eivät suinkaan odottamattomia. 2010-luvulla SOSTEn hyvinvointitaloustyö on nimittäin suuntautunut enemmän sosiaali- ja terveysjärjestökentästä ulospäin. Tämä on ollut tietoinen valinta, sillä hyvinvointitaloutta ja hyvinvointitalousajattelua on haluttu tehdä tutuksi myös kotipesän ulkopuolella – julkisessa hallinnossa, Euroopan unionissa ja muilla kansalaisyhteiskunnan alueilla. Ja tässä työssä on kiistämättä onnistuttu.

Yksi parhaista näytöistä oli Suomen vuoden 2019 EU-puheenjohtajuuskausi, jolloin hyvinvointitalous nousi yhdeksi sosiaali- ja terveyssektorin kärkiteemoista sosiaali- ja terveysministeriön johdolla. Euroopan neuvostossa hyväksyttiin lokakuussa päätelmät hyvinvointitaloudesta ja näin teema nousi koko Euroopan politiikka-agendalle. Kun samalla hetkellä muodostettiin uutta komissiota ja linjattiin sen työohjelmaa, parempaa ajankohtaa hyvinvointitalouden esiinmarssille eurooppalaisille areenoille voi tuskin kuvitella.

Kotimaassa hyvinvointitalous on noussut teemana valtionhallinnon ja tutkimuslaitosten agendalle. Vuoden 2020 lopulla Suomi lähti mukaan Wellbeing Economy Governments -verkostoon yhdessä Skotlannin, Uuden-Seelannin, Islannin ja Walesin kanssa. Tässä verkostossa eri maiden hallitukset ja hallinnot työstävät yhdessä hyvinvointitalouden ja hyvinvointipolitiikan välineitä, strategioita ja hallintamalleja. Kansalaisyhteiskunta on ollut keskeisesti synnyttämässä myös tätä yhteistyötä. Globaali hyvinvointitalousverkosto Wellbeing Economy Alliance ja sen jäseneksi vuoden 2019 alussa liittynyt SOSTE ovat jatkossakin tukemassa hallitusten välistä yhteistyötä omalla panoksellaan.

Hyvinvointitaloutta käsitellään myös syksyllä 2020 aktivoituneen Kansanterveyden neuvottelukunnan työssä ja erityisesti sen yhdessä alajaostossa. Lisäksi ministeriöiden kansliapäälliköiden ympärille on muodostettu korkean tason hyvinvointitalouden ohjausryhmä, joka pohtii hyvinvointitaloustyötä strategisemmalla tasolla. Esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tuoreessa strategiassa hyvinvointitalous on yksi toiminnan läpäisevistä sisältöteemoista. Kaikki nämä esimerkit kuvaavat sitä, että jos hyvinvointitalous oli Suomessa 2010-luvun alussa yksinään SOSTEn edistämä teema, se ei ole sitä enää tänä päivänä. Hyvinvointitaloutta rakennetaan nyt yhtä aikaa monesta suunnasta, mikä onkin onnistumisen kannalta välttämätöntä.

Kehitettävää ja kovaa työtä hyvinvointitalouden saralla kuitenkin edelleen riittää kaikilla sektoreilla ja yhteiskunnassa yleensä, Suomessa ja kansainvälisesti. Vuosien 2020 ja 2021 koronakriisi asetti myös hyvinvointitaloudelle pakollisen tarkastelupisteen: miltä hyvinvointitalous ja sen tavoittelu

näyttävät syvän terveydellisen, sosiaalisen sekä taloudellisen kriisin aikana ja sen jälkeen. Toinen ajankohtainen tarkastelupiste on tietysti samanaikaisesti käsillämme oleva ilmastokriisi: mikä on hyvinvointitalouden ja kestäväan ekologisen kehityksen välinen suhde. SOSTessa lähes vuosikymmenen jatkuneen hyvinvointitalouden kehitystyön sekä EU-puheenjohtajuuskauden tarkastelu on hyvä nivoa yhteen näiden suurempien kysymysten kanssa.

Julkaisun tavoitteet ja sisällöt

Tämän julkaisun tavoitteena on tarkastella sitä, mihin hyvinvointitalouden kanssa on viime vuosina tultu ja mitä seuraavaksi hyvinvointitaloustyössä tulisi huomioida, mihin erityisesti panostaa ja millaisia uusia avauksia hyvinvointitalouden osalta tarvitaan. Julkaisu koostuu kahdeksastatoista erillisestä lyhyestä artikkelista, jotka kaikki käsittelevät omasta näkökulmastaan hyvinvointitaloutta ja sen viime vuosien kehitystä. Kirjoittajina ovat sekä SOSTEn että sen läheisten sidosryhmien asiantuntijat, jotka ovat omassa työssään osallistuneet hyvinvointitalouden edistämiseen, tulleet tutuiksi käsitteen ja hyvinvointitaloustyön kanssa sekä muodostaneet siitä kirkkaan asiantuntijanäkemyksen. Tästä näkökulmasta kirjoitukset ovat tietyllä tapaa ”sisäpiirin” näkökulmia hyvinvointitalouteen, vaikka kirjoittajien suhde hyvinvointitalouteen käsitteenä ja toimintana vaihtelee.

Julkaisun artikkelit on jaoteltu neljän erillisen teeman alle. Ensimmäinen teema on *Hyvinvointitalouden alkutaival*, jossa käydään konkreettisella tasolla läpi suomalaisen hyvinvointitaloustyön ensimmäisiä vuosia ja kartoitetaan saavutettuja virstanpylväitä. Ensi- ja turvakotien liiton pääsihteeri **Riitta Särkelä**, joka oli SOSTessa käynnistämässä hyvinvointitaloustyötä, kuvaa artikkelissaan työn alkuvaiheita, valittuja painopisteitä sekä peilaa vuonna 2014 julkaistun *Hyvinvointitalous*-kirjan sisältöjä tähän päivään. SOSTEn pääekonomisti **Jussi Ahokas** avaa omassa artikkelissaan SOSTEn hyvinvointitaloustyön päälinjoja vuoden 2014 jälkeen. Teeman täydentää Suomen EU-edustuston erityisasiantuntijan **Pasi Korhosen** sekä sosiaali- ja terveysministeriön neuvottelevan virkamiehen **Päivi Mattila-Wiron** artikkeli, joka käsittelee hyvinvointitalouden nousua yhdeksi Suomen EU-puheenjohtajuuskauden kärkiteemoista vuonna 2019.

Julkaisun toinen teema on otsikoltaan *Hyvinvointitalous kansalaisyhteiskunnassa, hallinnossa ja politiikassa*. Otsikko kuvaakin varsin hyvin niiden neljän artikkelin sisältöjä, jotka tämän teeman julkaisussa muodostavat. Wellbeing Economy Alliancen **Rabia Abrar** esittelee omassa artikkelissaan kansainvälisen kansalaisyhteiskunnan hyvinvointitalousverkoston toiminta-ajatuksen, tavoitteet sekä konkreettisia toimenpiteitä niiden saavuttamiseksi.

THL:n asiantuntijoiden **Nella Savolaisen, Tuulia Rotkon ja Tapani Kauppisen** artikkelissa puolestaan tarkastellaan paikallistason hyvinvointijohtamisen ja hyvinvointitalouden suhdetta. Demos Helsingin **Johannes Anttila** pohtii omassa artikkelissaan seuraavaksi sitä, miten hyvinvointitalous voisi mahdollistaa muutosta ja millaisten hallintamallien kautta tämä voisi konkreettisesti tapahtua. Teeman täydentää sosiaali- ja terveysministerin valtiosihteerin **Saila Ruuthin** artikkeli, jossa hän kysyy, onko hyvinvointitalous ainoastaan vanhan politiikan uudelleenlämmittelyä vai kokonaan uudenlaisen hyvinvointipolitiikan alku.

Kolmannessa teemassa syvennyttään järjestöjen hyvinvointitalousnäkökulmiin. SOSTEn erityisasiantuntijat **Päivi Rouvinen-Wilenius ja Meri Aalto-Kallio** esittelevät hyvinvointitalouden kriteeristön, jonka avulla hyvinvointitalous voidaan konkretisoida järjestötoiminnaksi. Positiiviset ry:n toiminnanjohtaja **Sini Pasanen** kuvaa omassa artikkelissaan sitä, miten sosiaali- ja terveysalan järjestöt voivat hyödyntää hyvinvointitaloutta omassa vaikuttamistyössään ja miten hyvinvointitalousajattelu voi tukea järjestötoimintaa. MIELI ry:n toiminnanjohtaja **Sari Aalto-Matturi** hahmottelee hyvinvointitaloudesta yhteiskuntapolitiikan pääteemaa ja kuvaa sitä, mitä tämä voisi konkreettisesti tarkoittaa mielenterveytyksessä.

Neljäs teema liikkuu hyvinvointitalouden rajapinnoilla. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että hyvinvointitaloutta lähestytään sellaisten teemojen kautta, jotka selvästi liittyvät hyvinvointitalouteen, mutta jotka eivät vielä tois- taiseksi ole siihen täysin integroituneet. SOSTEn erityisasiantuntija **Ansku Holstila** katsoo hyvinvointitaloutta ilmastotoimien ja ekologisen jälleenrakennuksen vinkkelistä. Tampereen yliopiston tutkija **Anna Elomäki** puolestaan tarkastelee hyvinvointitalouden, tasa-arvopolitiikan sekä feminististen taloustutkimuksen välistä suhdetta. Terveiden edistämisen ja hyvinvointitalouden rajapintoihin pureutuvat EuroHealthNetin johtaja **Caroline Costongs** ja asiantuntija **Alba Godfrey**. Fingon asiantuntijan **Elina Mikolan** artikkeli luotaa ja käsittelee kriittisesti hyvinvointitalouden sekä globaalin kestävän kehityksen yhteyttä.

Julkaisun neljännessä sisältöteemassa käsitellään hyvinvointi-investointeja ja hyvinvointipolitiikkaa. Hyvinvointi-investointien käsitettä SOSTEssa jäsentänyt **Aatu Puhakka** tarkastelee hyvinvointi-investointeihin vaikuttavien olosuhteiden muutosta Suomessa ja EU:ssa viime vuosien aikana. SOSTEn erityisasiantuntija **Aleksi Kalenius** jakaa omassa artikkelissaan hyvinvointitalouden kahteen ulottuvuuteen ja tarkastelee hyvinvointipalveluita keinona sekä hyvinvointia päämääränä. Tutkija ja filosofi **Frank Martela** Aalto-yliopistosta avaa artikkelissaan hyvinvointipolitiikan tuoreita virtauksia ja esittää hyvinvointipolitiikkaa hyvinvointitalouden konkreettiseksi ilmentymäksi.

Hyvinvointitaloudessa eteenpäin

Julkaisun lopussa vedetään yhteen artikkeleiden sanomaa ja tehdään muutamia esityksiä hyvinvointitaloustyön seuraaviksi askeleiksi sekä painopisteiksi. Kuten sosiaali- ja terveysjärjestöjen vastauksista Järjestöbarometrissä kävi ilmi, jatkossa keskeistä on pystyä edelleen konkretisoimaan hyvinvointitaloutta ja luomaan sellaisia toiminnan, hallinnon ja politiikan malleja, jotka aidosti rakentavat tavoitteen mukaista taloutta ja yhteiskuntaa pala kerrallaan. Toisin sanoen jatkossa hyvinvointipolitiikan tai hyvinvointitalouspolitiikan käytäntöjä pitää vahvistaa niin Suomessa kuin Euroopassa ja kansainvälisesti. Hyvinvointitaloutta rakennetaan paikallistasolta globaalille tasolle, kaikilla sektoreilla ja yhteistyössä. Kansainvälisiä, kansallisia, alueellisia ja paikallisia verkostoja tulee edelleen vahvistaa ja eri toimijoiden on löydettävä vieläkin paremmin toisensa, jotta muutos yhteisten tavoitteiden suuntaan tapahtuu riittävän voimallisesti ja nopeasti. Aikamme suuret kestävyysongelmat vaativat ratkaisua heti ja melkeinpä kaikkien niiden kohdalla globaali näkökulma on ainoa perusteltu. Aikaisempia menestyneitä politiikkaideoita ja tehtyä työtä ei saa unohtaa, vaan samaan suuntaan kurottavien on löydettävä toisensa ja hyödynnettävä yhteisistä ponnisteluista syntyvä synergia. Näitä periaatteita noudattaen hyvinvointitaloudesta voi tulla yksi 2020-luvun merkittävimmistä politiikkaideoista, toimintamalleista ja muutoksen tekijöistä.

Hyvinvointitalouden alkutaival

Hyvinvointitalous-käsitteestä ja sen alkuvaiheista

RIITTA SÄRKELÄ

Tässä artikkelissa tarkastelen hyvinvointitalous-käsitettä sen syntyvaiheissa ja osana SOSTEn strategiaa, alkuvaiheen käsitteeseen liittyvää kehittämiss-työtä sekä sille tuolloin erityisesti Hyvinvointitalous-julkaisussa annettuja sisältöjä. Lisäksi arvioin sitä, miltä hyvinvointitalous-käsitteen tilanne näyttää tänään, tämänhetkisissä yhteiskunnallisissa olosuhteissa.

Hyvinvointitalouden liikkeellelähtö

SOSTE lanseerasi hyvinvointitalous-käsitteen vuonna 2012. Valmistelutyötä oli tehty jo vuonna 2011, kun kolme keskusjärjestöä Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ja Terveysten edistämisen keskus yhdistettiin perustamalla uusi järjestö, SOSTE. Yksi uuden järjestön tiimeistä oli hyvinvointitaloustiimi, jonka johtajana toimin. Sitten hyvinvointitalouden kehittäminen on asettunut eri tavoin SOSTEn organisaatioon. Oma työskentelyni hyvinvointitalouden kanssa päättyi SOSTE:ssä 2014 lopussa. Sen jälkeen olen seurannut asiaa ja osallistunut hyvinvointitalousajattelun edistämiseen yhdessä jäsenjärjestössä, Ensi- ja turvakotien liitossa.

Hyvinvointitalous-käsite lanseerattiin SOSTE:ssä välineeksi haastaa eri tahoja keskusteluun sosiaali- ja terveyspolitiikan ja hyvinvointivaltion tulevaisuudesta sekä hyvinvoinnin ja talouden suhteesta. Alussa käsite oli lähinnä keskusteluun haastava lähestymistapa hyvinvointivaltion uudistamiseksi. Sen lanseeraus ajoittui aikaan, jolloin talous ja taloudellinen kasvu olivat nousseet itseisarvoiksi ja tavoitteiksi sinänsä. Asioiden tarkastelujänne oli lyhyt. Myös sellaiset äänenpainot olivat lisääntyneet, että ihmisten hyvinvointi ja sitä tukevat järjestelmät ovat vain kuluera. Ihmisten hyvinvoinnin ja taloudellisen menestyksen välillä oli vahva ja hedelmätön jännite.

SOSTEn Hyvinvointitalous-tiimi sai tehtäväkseen avata hyvinvointitalous-käsitteen sisältöä, mahdollisuuksia ja siihen liittyviä jännitteitä yhteistyössä jäsenyhteisöjen ja alan tutkijoiden kanssa. Uutena käsitteenä hyvinvointitalous herätti kiinnostusta, innostusta, mutta se myös hämmensi ja herätti vastustusta. Meillä oli vahva visio ja usko siihen, että kielen ja käsitteiden avulla muutetaan maailmaa. Aloimme systemaattisesti tiimissä työstää käsitettä ja käydä keskusteluja eri tahojen kanssa. Välillä tuntui, että asian kanssa oli vaikea edetä, sillä valtaparadigma Suomessa tuntui asettuvan hyvinvointitaloutta vastaan.

Hyvinvointitalous SOSTEn strategiassa – kohti Hyvinvointitalous-kirjaa

SOSTEssa hyväksyttiin järjestön ensimmäinen varsinainen kolmivuotinen strategia helmikuussa 2012. Hyvinvointitalous oli yksi strategian kolmesta painopistealueesta. Strategian mukaan hyvinvointitalous kuvaa SOSTEn tavoitetilana kestävää hyvinvoinnin ja talouden tasapainoa. Ajateltiin, että hyvinvointitaloudessa voivat hyvin ihminen ja talous. Vakaan ja kestävä kehityksen rajoissa kasvava talous nähtiin ihmisten hyvinvoinnin ja perusoikeuksien takaamisen keskeiseksi välineeksi. Pohjoismainen hyvinvointimalli ja sen luoma vakaus nähtiin kestävää taloudellista kasvua tuottavana investointina. Korostettiin myös, että hyvinvointitaloudessa ihmisten hyvinvointi ja talouden kasvu olisivat tasapainossa.

SOSTEn strategian sisältämässä määrittelyssä oli kysymys eräänlaisesta esiymmärryksestä ja mahdollisesta hyvinvointitalouden määrittelytavasta, joka kytkeytyi uuden organisaation tavoitteisiin ja arvoihin. Lähtökohtana oli, että käsite antaa tilaa vaihtoehtoisille pohdinnoille ja sisällön määrittelylle. Konkreettisenä toimintana alettiin valmistella Hyvinvointitalous-julkaisua. Kirjoittajiksi kutsuttiin kokeneita eri tieteenalojen edustajia toiveella, että he toisivat erilaisia ja moniäänisiä näkökulmia hyvinvointitalous-käsitteen tarkasteluun, arvioisivat sen mahdollisia hyötyjä ja rajoituksia. Kirjoittajien toivottiin myös tuottavan aineksia käsitteen sisältöön ja arvioivan sen suhdetta olemassa oleviin käsitteisiin. Lisäksi kirjoittajien toivottiin pohtivan käsitteen tarpeellisuutta, mahdollisuuksia ja rajoituksia hyvinvoinnin ja talouden suhteen jäsentämisessä oman tieteenalansa ja tutkimustyönsä näkökulmista. Kirjoittajille annettiin hyvin vapaat kädet tuoda oma näkökulmansa keskusteluun.

Hyvinvointitalous-käsitteen kiinnostavuutta ja yhteiskunnallisen keskustelun tarvetta heijastelee se, että julkaisun kirjoittajiksi lupautui 25 ansioitunutta asiantuntijaa eri tieteenaloilta. Vain yksi kysytyistä kieltäytyi. Julkaisun

tavoitteena oli käsitteen sisällön ja yhteiskunnallisen keskustelun herättämisen lisäksi palvella SOSTEn jäsenyhteisöjen kanssa yhteistä kehittämistä ja vaikuttamista. Osalle jäsenyhteisöistä hyvinvointitalous-käsite tuntui alkuvuosina vieraalta, kaukaiselta ja huonosti avautuvalta. Tilanne on sittemmin merkittävästi muuttunut. Käsitteestä on tullut yksi yhteinen väline jäsentää todellisuutta ja tuki vaikuttamistyölle.

Käsitteillä luodaan todellisuuden tulkintoja ja muutetaan maailmaa

Hyvinvoinnilla ja taloudella on vahva yhteys. Oli ilmeistä olemassa olevan tutkimuksen valossa, että molempia on tarvittu Suomen kehittämisessä yhdeksi maailman parhaiten voivista ja vauraimmista kansakunnista. Hyvinvointivaltiota oli kuitenkin alettu myös pitää taakkana ja esteenä taloudelliselle kasvulle. Toisaalta oli näyttöä siitä, että hyvinvointivaltioon tehdyt investoinnit ovat olleet yksi merkittävä tekijä Suomen menestystarinassa. Talouden on välillä puolestaan väitetty olevan itsekkäisiin päämääriin pyrkivä toiminta-alue, joka tuottaa epätasa-arvoa. Silloin unohtuu, että taloudellinen toimeliaisuus luo edellytyksiä hyvinvointijärjestelmien olemassaololla. Molemmat olivat dikotomisina ajattelutapoina kestävämpiä ja tuottivat vain turhia vastakkainasetteluja. (Särkelä 2016.) Tulevaisuuden haasteisiin vastaamisessa tarvittiin jotakin muuta. Näistä lähtökohdista lähdimme etsimään hyvinvointitalouden sisältöjä ja määrittelyjä.

Tarvitaanko uutta käsitettä?

Hyvinvointitalous-julkaisun kirjoittajien näkökulmat hyvinvointitalous-käsitteeseen voitiin jakaa karkeasti kolmeen. Ensimmäisen muodostivat kirjoittajat, jotka eivät ottaneet suoraan kantaa hyvinvointitalous-käsitteeseen. Useimmissa tähän ryhmään kuuluvissa artikkeleissa esitettiin oman tieteenalan näkökulmasta tärkeitä tekijöitä, jotka tulisi sisällyttää määrittelyyn. Toisen ryhmän kirjoittajat pitivät käsitettä tarpeellisena ja määrittelivät sen sisältöä hyvinkin tarkasti. Kaksi ensimmäistä ryhmää muodostivat julkaisun valtaosan. Kolmas ryhmä kirjoittajista ei pitänyt käsitettä tarpeellisena tai välttämättömänä, mikä ilmeni joko suoraan tai välillisesti. Jyrkimmälle ja kielteisimmälle kannalle asettui yksi kirjoittajista, joka piti erillistä hyvinvointiajattelua ja -taloutta ongelmallisena, sillä se johtaisi hänen mukaansa epärealistisiin vaatimuksiin, tulkintoihin ja olisi haitallista. (Särkelä ym. 2014.)

Enemmistö hyvinvointitalous-julkaisun kirjoittajista asettui joko neutraalille tai varovaisen myönteiselle kannalle erillisen hyvinvointitalous-käsitteen

tai hyvinvointitalousajattelun tarpeellisuuden suhteen. Käsitettä puutteellisenä sisällöltään pitävien joukko oli kirjoittajissa kuitenkin lähes yhtä suuri. Käsitteeseen liittyvä jännitteisyys oli luonnollista ja osa uusien käsitteiden vakiintumisen prosessia. Tuolloin 2014 lopussa totesimme, että jatkokeskustelussa tarvitaan myös käytännön toiminnan, politiikan ja talous- ja elinkeinoelämän ääniä. (emt.) Oli selvää, että hyvinvointitalouden käsitteellä oli yhteiskunnallinen tilaus.

Mitä hyvinvointitalous voisi tarkoittaa?

Hyvinvointitalous oli terminä uusi. Hyvinvoinnin taloustiede (welfare economics) oli vakiintunut käsite, joka näytti osin merkitykseltään kytkeytyvän hyvinvointitalous-termiin. Hyvinvoinnin taloustieteen suhteesta hyvinvointitalouden käsitteeseen oli kyse myös käännoksellisestä haasteesta erityisesti suomen ja englannin kielen välillä. Sekaannuksen välttämiseksi SOSTessa haluttiin alkuvaiheessa kääntää sana hyvinvointitalous englanniksi 'welfare economy', jolloin suoraa rinnastusta hyvinvoinnin taloustieteeseen ei syntyisi. (Särkelä ym. 2014.)

Useimpien julkaisun kirjoittajien mukaan talouden tulee olla väline hyvinvoinnin saavuttamiseksi. Talous ei ole itseisarvo ja taloudellinen menestys ei ole päämäärä sinänsä. Arvioimme tuolloin, että hyvinvointitalous uutena käsitteenä ja ajattelutapana auttaisi tarkastelemaan yhteiskunnallista tilannetta ja toimintaympäristön muutosta uusista näkökulmista. Se voisi avata uusia mahdollisuuksia. Parhaimmillaan se voisi olla eri tieteenaloja yhdistävä, hyvään yhteiskuntapolitiikkaan ja hyvään elämään tähtäävä yhteinen kiinnittymispinta. Se voisi koota talouskeskustelua hyvinvoinnin ympärille. Hyvinvointi tulisi ymmärtää laajasti, ei vain sosiaalisen hyvinvoinnin tai terveyden kautta, vaan kaikkien yhteiskunnan toimien ja politiikkalohkojen kautta. Kaikilla toimilla on hyvinvointitaloudellisia vaikutuksia. (emt.)

SOSTEn strategian sisällölliset painotukset näyttivät olevan useissa kohdin samansuuntaisia julkaisun kirjoittajien ajatusten kanssa. Tässä mielessä hyvinvointitalousajattelun kehittämiseksi ja levittämiseksi näytti olevan hyvät lähtökohdat.

Hyvä elämän tavoittelu, osallisuus ja hyvinvointi-investoinnit hyvinvointitalouden ytimessä

Hyvinvointitalous-julkaisun yksi punainen lanka oli se, että hyvinvointitalouden päämäärä on ihmisten hyvä elämä, hyvinvointi ja hyvinvoinnin oikeudenmukainen jakautuminen. Talous on yksi niiden luomisen välineistä. Hyvin-

vointia ja taloutta tarkasteltiin toisistaan riippuvina. Sen ajateltiin pohjautuvan myös uudenlaiseen, aikaisempaa laajempaan ymmärrykseen hyvinvoinnista ja taloudesta. Hyvinvoinnin laajempaan ymmärrykseen liittyvinä asioina nostettiin esiin ihmisten osallisuus, kansalaisyhteiskunta ja järjestöt tärkeinä sosiaalisen pääoman ja yhteisöllisyyden lähteinä ja myös hyvinvoinnin entistä tärkeämpinä rakentajina tulevaisuudessa. Lisäksi korostettiin valintojen vaikutusten pitkäjänteistä arviointia, palvelujen ja etuuksien investointiluonnetta, tasapainoisen luontosuhteen välttämättömyyttä, hyvinvoinnin sosiaalista ulottuvuutta sekä hyvän elämän kokemuksellisuutta. (Särkelä ym. 2014)

Talouteen puolestaan liitettiin vahvasti investointien keskeinen rooli kestävän ja vakaan taloudellisen kehityksen turvaajana. Talous nähtiin artikkeleissa myös historiallisena ja muihin yhteiskunnan alueisiin linkittyvänä kokonaisuutena. Hyvinvointitalouden käsitteen nähtiin haastavan tuomaan oikeudenmukaisuuden, keskinäisen huolenpidon sekä sosiaalisen ja ekologisen kestävyysnäkökulmia terävämmin taloudellisten ja tehokkuusargumenttien vastapainoksi. Lähes kaikki kirjoittajat liittivät hyvinvointitalouden hyvinvointivaltioon, hyvinvointipalveluihin ja etuuksiin laajassa merkityksessä eli tämä olisi alue, jolla hyvinvointitalouden käsitteen ajateltiin ainakin selkeästi operoivan. (emt.)

Yhteiskunnallinen maaperä hyvinvointitaloudelle ja tulevaisuuden arvot

Julkaisun artikkeleista välittyi se, että hyvinvointivaltion rakentamisen aikaan ollutta yhtenäistä ja homogeenista Suomea ei arvojen, elämäntapojen ja kulttuurien mielessä enää ollut. Kirjoittajat arvioivat, että tarvittiin keskustelua siitä, mitkä ovat yhteiskuntamme rakentamisen tärkeät arvot ja niiden sisältö. Voitiin myös tulkita, että yhteisöllisyys eri muodoissaan ja ihmisten erilaisuus yksilöllisine tavoitteineen eivät välttämättä ole ristiriidassa. Ihmisten erilaisten lähtökohtien välille siltaa rakentavaksi nostettiin empatia ja halu ottaa myös toisten lähtökohdat huomioon omien itsekäiden pyrkimysten sijaan. (Särkelä ym. 2014)

Päämääränä pitäisi tulevaisuudessa olla ihmisten hyvä elämä, huolenpito kaikista ja ihmisten oikeudenmukainen kohtelu. Ne pitäisi pyrkiä turvaamaan kaikissa olosuhteissa. Julkisella vallalla nähtiin tässä keskeinen rooli. Kirjoittajat korostivat, ettei pidä unohtaa inhimillisen kärsimyksen lievittämisen tarvetta ja moraalista välttämättömyyttä. Hyvä elämä koskisi myös niitä ihmisiä, jotka eivät perinteisessä mielessä ole tuottavia. Hyvinvointitalouden näkökulmasta erityistä huomiota tulisi kiinnittää arviointimenetelmien kehittämiseen siten, että niillä saadaan

kiinni myös monimutkaisemmista interventioista sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden alueella. Keskeiseksi asiaksi nähtiin myös, tarkastellaanko hyötyjä vain vuositasolla vai pitkäjänteisesti ja tapahtuuko tarkastelu vain tietyn sektorin kannalta vaiko yhteiskunnan kokonaisedun näkökulmasta. (emt.)

Halusimme SOSTEssa nostaa hyvinvointitalous -käsitteen ja -ajattelun eri tieteenalojen ja toimijoiden rajoja ylittäväksi ja uutta orientaatiota luovaksi välineeksi. Käsitteillä luodaan todellisuutta ja muutetaan maailmaa. Arvioimme tuolloin, että hyvä elämä ja laaja-alaisesti ymmärretty hyvinvointi päämäärinä luovat vision, joka vetää kestävään tulevaisuuteen. Viesti, jonka halusimme tuolloin 2014 välittää, oli se, että hyvinvointitalouden näkökulmasta meillä ei ole enää varaa sivuuttaa ekologisten kysymysten vakavasti ottamista, eriarvoisuutta yhteiskunnan koheesion ja turvallisuuden uhkana eikä myöskään tulkita kulttuurisia eroja ongelmaksi ja keinoksi vihollisuuksien rakentamisessa. Ajattelen, että edellä todetut ajatukset ovat entistä ajan-kohtaisempia ja tärkeämpiä tänä päivänä.

Järjestöjen suuri merkitys hyvinvointitaloudessa hyvinvointi-investoijina

Yksi hyvinvointitalous-käsitteen ja -ajattelun keskeinen ajatus liittyi ehkäisevän toiminnan, palvelujen ja etuuksien näkemiseen investointeina. Käytettiin jopa ilmaisua ”hyvinvointi on vakaasti tuottava investointi”.

Vahvempaan investointiajatteluun

Investointinäkökulma on ollut aina jollakin tavalla osa suomalaista hyvinvointiajattelua, mutta arvioimme vuonna 2014, että tarvitsemme paluun vahvempaan investointiajatteluun. Parhaimmillaan investointiajattelu voisi auttaa ymmärtämään sen, että sijoituksesta saatavan tuoton odotusaika voi vaihdella ja olla hyvinvointiin tehtyjen panostusten osalta vuosikymmenienkin päässä.

Investointi viittaa taloudelliseen hyötyyn, mutta kyse voi olla myös ihmisten hyvinvoinnin kohentumisesta tai inhimillisen kärsimyksen vähentymisestä. Taloustieteen terminologian ja vaateiden siirtyminen hyvinvoinnin puolelle voi myös olla yksipuolista. Riskinottoa ei nähdä yhtä oikeutettuna hyvinvointipalvelujen kehittämisessä kuin taloudessa. Sen sijaan tuotto-odotuksia tulisi pystyä perustelemaan kustannustehokkaasti, etukäteen ja hyötyjen odotetaan realisoituvan lyhyellä aikavälillä. (Särkelä ym. 2014.)

Järjestöjen hyvinvointityö näkyväksi

Hyvinvointitalouden näkökulmasta kansalaistoiminnassa ja järjestöissä tehtävän työn merkityksen näkyväksi tekemiseen arvioitiin tarvittavan uusia välineitä. Järjestöjen toiminnasta jopa virallinen tilastointi oli puutteellista ja sitä oli säästösyistä 2010-luvulla edelleen supistettu. Esimerkiksi järjestöjen tuottamia sosiaali- ja terveystaloudellisia palveluita ei enää tilastoida erikseen. Ne näyttäytyvät yksityisten palveluntuottajien tuottamina palveluina eli yhdes- sä yritysten kanssa. Se, mitä ei mitata, arvioida ja tilastoida, muuttuu hel- posti näkymättömäksi. Järjestöille on iso haaste dokumentoida, arvioida ja tehdä näkyväksi toimintansa tuloksia, vaikutuksia ja vaikuttavuutta. Hyvin- vointitalous pakottaa myös kiinnittämään huomiota edistävän ja ehkäisevän toiminnan sekä palvelujen vaikutuksiin eli hyötyihin, joita ihmiset ja yhteis- kunta saavat. (Särkelä ym. 2014; Särkelä 2016.)

Hyvinvointitalous-ajatteluun kytkeytyvää jatkotyötä ja järjestöjen vaiku- tusten esiin nostamisen kehittämistyötä on tehty vuoden 2014 jälkeen SOSTE:ssa ja jäsenjärjestöissä. Hyvinvointitalousajattelun lisäksi järjestöjen toiminnan tulosten ja vaikutusten osoittamiseen painetta on kasvattanut merkittävästi rahoittajien odotukset: avustetulla eurolla saatu hyöty tulisi pystyä osoittamaan. Myös kunnille on tullut entistä tärkeämmäksi osoittaa, mitä hyötyjä järjestöjen palvelun hankintaan investoinnista on.

Konkreettisia vaikutusten osoittamisen jatkotoimenpiteitä

SOSTE:ssa järjestötoiminnan vaikutusten arvioinnin kehittäminen on ollut tärkeä sisältöalue. Esimerkiksi 2016 SOSTE:ssa tehtiin työtä järjestöjen kus- tannusvaikuttavuuden osoittamisessa. SROI, Social Return on Investment -menetelmään liittyvä julkaisu, järjestötyön kustannusten ja tavoiteltujen vaikutusten rahamääräisessä arvioinnissa, oli yksi työn konkreettinen ilmen- tymä (Klemelä 2016).

Arvo-liitto ja Me-säätiö toteuttavat yhdessä eri tahojen kanssa Hyvän mitta -hankkeen 2016-2019. Se yhdisti toiminnan arvioinnin äärelle ison joukon järjestöjä ja muita tahoja. Tavoitteena oli arvioida toiminnan yhteiskunnal- lisia vaikutuksia taloudellisin ja laadullisin mittarein ja auttaa osallistuvia organisaatioita kehittämään toimintaansa. Me-säätiö ja ARVO kutsuivat li- säksi merkittävimmät rahoittajatahot RAY:n, Veikkauksen, opetus- ja kult- tuuriministeriön ja Sitran arvioimaan resurssien vaikuttavaa käyttöä. Koh- teiksi valittiin mahdollisimman heterogeeninen joukko, yhteensä 13 organi- saatiota, mm. Settlementiliitto. Hanke kokosi kaivattuja esimerkkejä vaiku- tusten arvioinnin malleista ja menetelmistä sekä niiden testaamisesta. (Me säätiö 2018.)

Hyvinvointitalousajattelu ja järjestöjen toiminnan vaikutusten osoittaminen ovat näkyneet myös SOSTEn jäsenjärjestöjen strategioissa. Esimerkiksi oman järjestöni, Ensi- ja turvakotien liiton edellisessä strategiassa, ”Rohkeasti ajassa” 2015–2019, toiminnan vaikutusten ja vaikuttavuuden osoittaminen oli yksi strategian tavoitteista. Se konkretisoitui käytännössä toiminnan tulosten ja vaihtoehtojen kustannusten välttämisen osoittamisena esimerkiksi vakavasti päihdeongelmaisten odottavien ja vauvaperheiden kuntoutukseen erikoistuneessa Pidä kiinni -hoitojärjestelmässä (ETKL 2017) ja Vaikuttavuus esiin -kehittämishankkeena (2018–2021). Vaikuttavuus esiin -hankkeen tuloksina syntyi toiminnan vaikutusten arvioinnin yhteiset välineet kaikille toiminnan sisältöalueille, niiden käyttöönotto kaikissa ETKL:n jäsenyhteisöissä sekä arvioivan kulttuurin rakentuminen vähitellen osaksi kaikkien jäsenyhteisöjen työntekijöiden työtä. (Forström & al. 2020).

Edellä olevat esimerkit osoittavat, että hyvinvointitalous on alkanut elää konkreettisesti jäsenjärjestöjen arjessa.

Mahdollisuuksien ikkuna avautuu ja hyvinvointitalous politiikan ytimiin

Hyvinvointitalouskäsitettä lanseerattaessa ja sen kehittämisen ensimmäisinä vuosina elettiin talouden ja kilpailukyyn korostamisen aikaa. Ahon hallituksesta lähtien irtauduttiin vallalla olleesta hyvinvointivaltiollisesta paradigmasta ja lähdettiin markkinoiden avaamisen ja rakentamisen tielle. Tarkastelin tuota muutosta väitöskirjassani (Särkelä 2016).

Hyvinvointitalous kilpailukyky-yhteiskunnan puristuksessa

Seuraavat hallitukset jatkoivat Ahon hallituksen viitoittamalla tiellä, joskin vähän eri painotuksin. Puhunta muuttui hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskunnaksi. Hyvinvointiyhteiskunnasta puhuminen ei enää Vanhasen II hallituksen aikana sisältänyt lähtökohtana julkisten palvelujen ensisijaisuutta, vaan julkiset palvelut ja yritysten tuottamat palvelut haluttiin asettaa samaan asemaan. Merkille pantavaa on, että yhdestä hyvinvointimallimme peruseräpäätelmästä – universalismista, palvelujen ja tuen kuulumisesta kaikille – haluttiin siirtyä niiden turvaamiseen eniten tarvitseville. Kutsuin väitöskirjassani (emt.) Vanhasen II hallituksen paradigmaa kilpailukyky-yhteiskunnan ja markkinoiden paradigmaksi. Kilpailukyyn parantaminen ja taloudellisen kasvun luominen nousivat keskeisiksi. Näissä poliittisissa olosuhteissa hyvinvointitalousajattelulla oli vaikeuksia saada merkittäviä muutoksia aikaan.

Juha Sipilän hallitus oli vielä vahvemmin markkinoita ja kilpailukykyä korostava sekä julkisen roolin vähentämiseen tähtäävä. Se näkyi esimerkiksi kyseisen hallituksen sote-uudistuksen valmistelussa: järjestämisvastuu haluttiin siirtää maakunnille kuntien sijaan, uudistuksella tavoiteltiin miljardien säästöjä ja tavoitteena oli myös valinnanvapaus. Merkit viittasivat siihen, että palvelumarkkinoiden ja yritysten aseman vahvistuminen julkisen rinnalla tai jopa sen ohi, olisi tapahtumassa. Kehystämällä, joka korostaa yritysten tehokkuutta ja julkisten palvelujen tehottomuutta sekä valinnanvapautta tärkeänä arvona oltiin murtamassa julkinen, yhteiseen hyvään perustuva hyvinvointivastuu ja julkisen vastuun ensisijaisuus. (Ks. poliittiset linjaukset Juha Sipilän hallitusohjelma; analyysin osalta Särkelä 2016.)

Mahdollisuuksien ikkuna aukeaa hyvinvointitaloudelle

Hyvinvointitalouskäsitteen ja -ajattelun etenemisen kannalta on tärkeää tarkastella politiikkaprosessien kannalta kiinnostavia ”mahdollisuuksien ikkunoita”, joissa yhteiskunnalliset ongelmat, politiikkalinjaukset ja intressiryhmät nivoutuvat toisiinsa uudistuksia mahdollistavasti. Mahdollisuuksien ikkuna avautuu silloin, kun aika, paikka ja edellytykset ovat oikeita. Ne ovat kriittisiä käännekohtia, joiden aikana politiikan suunnasta ja tavoitteenasettelusta sovitaan. Näiden aikana politiikassa tapahtuu yleensä merkittäviä siirtymiä. (Tirronen 2011; Niemelä & Saari 2011.)

Päätöksentekoa voidaan suunnata erilaisilla kehyksillä ja varjostaa toisilla. Kehystys on olennainen osa poliittista kamppailua muutoksissa. Kehystämisen kautta kielelliset käsitteet antavat asioille merkityksen ja ohjaavat poliittista keskustelua. Kehyttäminen on yhtäältä strateginen prosessi, jonka tehtävänä on luoda pohjaa tuleville päätöksille ja helpottaa perustelemaan päätökset suurelle yleisölle. Sillä luodaan myös sosiaalinen tarve tarttua johonkin asiaan ja muuttaa sitä. Suunnanmuutos ei tapahdu yhtäkkiä, vaan tapahtumat elävät lomittain (Kangas ym. 2011; Yliaska 2014).

Hyvinvointitalouden mahdollisuuksien ikkuna aukeni taloudellista kasvua ja kilpailukykyä korostavasta hallitusohjelmasta huolimatta, kun se päättyi sosiaali- ja terveysministeriön kansainvälistä ja EU-yhteistyötä koskeviin linjauksiin vuosille 2016-2019 (STM 2015). Linjauksissa korostettiin, että taloudellisesti kestävä kehitys syntyy ainoastaan panostamalla samalla myös ihmisten hyvinvointiin, terveyteen ja toimintakykyyn. Kyse oli hyvinvointitalouden kannalta merkittävästä avauksesta poliittisessa linjausasiakirjassa. Erityisen merkittäväksi sen tekee se, että ajattelu poikkesi Suomessa olevasta puhunnan valtavirrasta.

Tukea kansainvälisestä keskustelusta

Kansainväliset talousjärjestöt OECD, Maailmanpankki ja IMF, olivat muutaneet profiiliaan ja nostaneet hyvinvoinnin merkittävään rooliin talouskasvun moottorina. Vuonna 2018 Suomi kutsui keskeisiä päättäjiä Brysseliin keskusteluun hyvinvoinnin ja talouden suhteesta. Se avasi mahdollisuuksien ikkunan hyvinvointitalouden etenemiselle Suomessa ja EU:ssa.

Hyvinvointitalouskäsitteen ja -ajattelun kannalta seuraava merkittävä mahdollisuuksien ikkuna avautui Antti Rinteen hallituksen aloittaessa. Rinteen hallitusohjelmassa (2019, 6) todetaan:

”Tavoitteenamme on luoda Suomesta sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä kehityksen yhteiskunta vuoteen 2030 mennessä. Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa taloutta hoidetaan ihmistä varten, ei päinvastoin... Yksi EU:n perustehtävistä on luoda hyvinvointia kansalaisille. EU:n oikeutus lunastetaan luomalla sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä hyvinvointia”

Suomi oli EU-puheenjohtajuusmaana 2019 jälkipuoliskolla. Hyvinvointitalous nostettiin Suomen EU-puheenjohtajuuskauden sosiaali- ja terveyspoliittiseksi prioriteettiteemaksi varhaisessa vaiheessa (ks. Korhonen ja Mattila-Wiron, tämä julkaisu). Pyrkimyksenä oli systemaattisesti korostaa hyvinvointiin tehtävien investointien ja kestävä talouskasvun keskinäistä, toisiaan tukevaa vuorovaikutusta. Hyvinvointitalouden esiin nousu Suomen EU-puheenjohtajuuskauden aikana ja sen päätyminen neuvoston päätelmiin oli merkittävä harppaus.

Sanna Marinin hallitusohjelma ja toiminta ovat jatkaneet hyvinvointi kärenä toimintaa ja tasapainoisen suhteen rakentamista talouden ja hyvinvoinnin välille (Marinin hallitusohjelma 10.12.2019).

Hyvinvointitalous lennossa

Vuodesta 2012, jolloin hyvinvointitalous lanseerattiin uutena käsitteenä, sen sisällön avaamisesta ja konkretisoimisesta on tultu uuteen merkittävään vaiheeseen: hyvinvointitalous on lähtenyt lentoon Suomessa ja myös EU:ssa. Kun mahdollisuuksien ikkuna oli poliittisesti auki, siitä on kuljettu ja SOSTE on ollut aktiivisesti tuota työtä tekemässä. Hyvinvointitalous voi parhaimmillaan tukea Euroopan unionin tulevaa kehitystä, YK:n kestävä kehityksen tavoitteiden toteuttamista sekä rakentaa uudenlaista hyvinvoinnin ja talouden tasapainoa. Tuo mahdollisuus on tärkeä käyttää. Se on meidän kaikkien etu.

Ennen kaikkea se on luonnon kestävyysden kannalta välttämätöntä. On ollut ilo olla yhtenä toimijana mukana hyvinvointitalousprosessin alkuvaiheissa ja jatkaa työtä nykyisessä kontekstissa.

Lähteet

- ETKL (2017) Pidä kiinni -hoitojärjestelmä päihdeongelmallisille odottaville äideille ja vauva-perheille. Ensi- ja turvakotien liiton esitteitä.
- Forström, Nina; Pulkkinen, Janne ja Ruottinen, Taina (2020) Vaikuttavuus esiin. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisuja. Helsinki.
- Kangas, Olli; Niemelä, Mikko ja Varjonen, Sampo (2011) Toimeentulotuen Kela-siirron kehykset politiikan asialistoilla ja kansalaismielipide. Teoksessa Niemelä, Mikko & Saari Juho (toim.) (2011) Poliitiikan polut ja hyvinvointivaltion muutos. Kelan tutkimusosasto. Helsinki, 144-176
- Klemelä, Juha (2016) Järjestöt, vaikuttavuus & raha. SROI-arviointimenetelmä. SOSTEn julkaisuja 1/2016. Suomen sosiaali ja terveys ry. Helsinki.
- Niemelä, Mikko & Saari, Juho (toim.) (2011) Poliitiikan polut ja hyvinvointivaltion muutos. Kelan tutkimusosasto. Tampere.
- ME-säätiö (2018) Vaikuttavuuden jäljillä. Hyvän mitan tavoitteet, toteutus ja käytännön opit. https://www.hyvanmitta.fi/wp-content/uploads/2018/09/OSA-1_Hyv%C3%A4n-mitta_-Tavoitteet-toteutus-ja-k%C3%A4yt%C3%A4nn%C3%B6n-opit.pdf [Luettu 25.1.2021].
- Pääministeri Antti Rinteen hallitusohjelma (6.6.2019) Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161662/Osallistava_ja_osaava_Suomi_2019_WEB.pdf [Luettu 25.1.2021].
- Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelma (10.12.2019) Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf [Luettu 25.1.2021].
- STM (2015) Kestävää kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia kaikille; STM:n kansainvälistä ja EU-yhteistyötä koskevat linjaukset 2016–2019. <https://stm.fi/documents/1271139/1354224/KV-EU-linjaukset-2016-2019.pdf/436744de-a5a7-4da0-aabc-f6a936f45231/KV-EU-linjaukset-2016-2019.pdf> [Luettu 25.1.2021].
- Särkelä, Riitta; Siltaniemi, Aki; Rouvinen-Wilenius Päivi; Parviainen, Heikki ja Ahola, Eija (2014) Hyvinvointitalous. Helsinki: Trio-offset.
- Särkelä, Riitta (2016) Julkisen kumppanista markkinoiden puristukseen-sosiaali- ja terveysjärjestöjen muutos palvelujen tuottajana. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki.
- Tirronen, Jarkko (2011) Poliittikkaprosessin sisällä. Polkuriippuvuus, agendan asettaminen ja innovaatioiden leviäminen. Teoksessa Niemelä, Mikko & Saari, Juho (toim.) (2011) Poliitiikan polut ja hyvinvointivaltion muutos. Kelan tutkimusosasto. Tampere, 26–45.

Hyvinvointitaloustyö SOSTEssa

JUSSI AHOKAS

Hyvinvointitalous otettiin terminä käyttöön SOSTEn perustamisen yhteydessä vuonna 2011. Ilman kovin tarkkaa määrittelyä lanseeratun termin avulla oli tarkoituksena nostaa kaikkien ihmisten hyvinvointi yhteiskuntapolitiikan tavoitteenasettelussa korkeammalle sijalle ja tehdä hyvinvointipohdinnoille tilaa talouspuheen kyllästävässä julkisessa keskustelussa. Seuraavien vuosien aikana hyvinvointitaloutta on SOSTEssa konkretisoitu sekä käsitteenmäärittelyn että käytännön toiminnan kehittämisen kautta. Samalla hyvinvointitalous on integroitu SOSTEn sekä sosiaali- ja terveysjärjestöjen vaikuttamistyöhön. Tässä artikkelissa esittelen eri hyvinvointitaloustyön osa-alueita, joihin viime vuosina SOSTEssa on erityisesti panostettu.

Hyvinvointitalous termistä käsitteeksi

Kun yhteiskunnalliseen keskusteluun lähdetään uuden termin kanssa, mitä tahansa voi tapahtua. Yleisin lopputulos lienee se, että mitään ei tapahdu ja aloite unohtuu nopeasti. Mikäli termi onnistuu resonoimaan siinä ajassa ja niissä yhteiskunnallisissa olosuhteissa, joissa se esitellään, voi se jäädä pysyvästikin käyttöön. Voidaan kuitenkin ajatella, että alussa jokainen uusi termi tarvitsee aktiivista tukea juurtuakseen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Näin ainakin ajateltiin SOSTEssa hyvinvointitalouden kanssa, eikä termiä jätetty oman onnensa nojaan etsimään paikkaansa yhteiskunnasta.

Alusta asti SOSTEn tavoitteena oli määritellä hyvinvointitalous siten, että lopulta avoimen termin sijaan siitä muodostuisi ainakin riittävän tarkasti määritelty käsite. Käytännössä SOSTEn näkökulmasta oli tärkeää pystyä kertomaan kysyjälle, mitä hyvinvointitalous tarkoittaa. Ajatukseksi muodostui se, että lopulta yhteiskuntapoliittisen termin tai käsitteen on pystyttävä tarjoamaan ihmisille jokin merkityksellinen jäsenitys yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Tätä kohti myös SOSTEn aloittamassa käsitteenmäärittelytyössä lähdettiin kulkemaan.

Käsitettä määritellessä SOSTEssa haluttiin aluksi kartoittaa sitä, millaisen vastaanoton termi saisi talon ulkopuolella. Tämä toteutettiin vuoden 2014 aikana kahden erillisen prosessin avulla. Toinen niistä oli *Hyvinvointitalous*-artikkelikirjan toimittaminen ja toinen hyvinvointitalouden kriteeristön tuottaminen yhdessä sosiaali- ja terveysalan järjestöjen kanssa (ks. Rouvinen-Wilenius ja Aalto-Kallio tämä julkaisu). Artikkelikirjassa asiantuntijoita eri yhteiskunnan osa-alueilta pyydettiin kertomaan omia näkemyksiään ja valottamaan tuntemuksiaan hyvinvointitaloudesta (ks. Särkelä ym. 2014 sekä Särkelä tämä julkaisu). Vastauksista kertyikin mielenkiintoinen kokonaisuus, joka osaltaan edisti myös hyvinvointitalouden käsitteen määrittelyä.

Vaikka tässä vaiheessa aihioita hyvinvointitalouden määrittelemiseksi oli-kin runsaasti, varsinainen työ oli vielä tekemättä. Vuosien 2015 ja 2019 välisenä aikana käsitteenmäärittelyä jatkettiin eri yhteyksissä ja lopulta päädyttiin seuraavaan:

Hyvinvointitalous on yhteiskunnan alue, jossa toimitaan hyvinvoinnin lisäämisen ja hyvän elämän edellytysten vahvistamisen lähtökohdista. Hyvinvointitalouden päämäärä on yhdessä tehty hyvä elämä kaikille.

SOSTEssa hyvinvointitalous määriteltiin siis yhteiskunnassa jo olemassa olevana toiminnan alueena, jonka rajauksena on toiminnan motiivi – hyvinvointilähtöisyys. Jotta hyvinvointilähtöisyys viittaisi johonkin konkreettiseen, oli vastattava kysymykseen, mitä hyvinvointi tarkoittaa hyvinvointitaloudesta.

Hyvinvoinnin määrittelyssä päädyttiin lopulta nojaamaan laaja-alaiseen hyvinvointikäsitteeseen, jossa sekä objektiivisilla hyvinvoinnin tekijöillä että koetulla hyvinvoinnilla on oma roolinsa. Hyvinvoinnin keskeisiä tekijöitä ovat riittävät materiaaliset resurssit, riittävä terveys, voimaannuttavat sosiaaliset suhteet, luottamus itseän ja yhteisöön, jossa elää sekä kriittinen tietoisuus. Lisäksi hyvinvointi edellyttää osallisuutta, joka tarkoittaa mahdollisuutta vaikuttaa ja kehittää elinympäristöään sekä yhteisöään sen täysivaltaisena jäsenenä.

Tätä kautta päästään kiinni hyvinvointitalouden visioon ja päämäärään – yhdessä tehty hyvä elämä kaikille. Kun ihmisyyhteisö pitää huolen siitä, että hyvinvoinnin edellytykset toteutuvat kaikkien kohdalla ja kaikki ovat yhdessä yhteisön hyvinvointia rakentamassa, yksilötasolla jokainen voi lopulta elää hyvää elämää.

Edellä kuvatut määritelmät hyvinvointitaloudelle ovat antaneet SOSTelle entistä paremman selkänöjan käydä keskustelua hyvinvointitaloudesta niin kansallisilla kuin kansainvälisilläkin foorumeilla. Määrittelytyö on lisännyt luonnollisesti hyvinvointitaloudellista itseyttä ja esimerkiksi niistä teemoista, jotka termiin oleellisesti liittyvät. Prosessin lopputuloksena

löyhästä termistä on tullut selkeästi määritelty käsite, jonka kautta yhteiskunnallista todellisuutta voidaan hahmottaa mielekkäästi.

Hyvinvointi-investoinnit ja investointiajattelu

Hyvinvointitalouden alkuhetkistä asti hyvinvointiin investoiminen on ollut SOSTE:ssa keskeinen sisällöllinen teema. Ajatus siitä, että hyvinvointia tukeviin rakenteisiin investoiminen kannattaa siinä missä esimerkiksi infrastruktuuriin tai muihin tyypillisesti investointiluontoisina pidettyihin kohteisiin, ei tietysti ole uusi. Hyvinvointivaltion alkuaikoina tämä oli yksi kantavista lähtökohdista ja vielä 2000-luvullakin Euroopassa puhuttiin laajasti sosiaalisista investoinneista. Kuitenkin yhä 2010-luvun alussakin näytti edelleen siltä, ettei hyvinvointi-investointien tärkeyttä välttämättä muistettaisi (ks. Puhakka tämä julkaisu). Varsinkaan silloin, kun julkisen talouden rahoituskestävyyteen kohdistuu suuri paine.

Investointiajattelun vahvistaminen ja hyvinvointi-investointien merkityksen näkyväksi tekeminen julkisessa keskustelussa muodostui nopeasti yhdeksi keskeiseksi vaikuttamistyön näkökulmaksi SOSTE:ssa. Tässä työssä kehyksenä toimi laajempi hyvinvointitalousajattelu, jossa kaikkien ihmisten hyvinvointi ensisijaisena tavoitteena hallitsi. Kuitenkin alusta asti myös taloudellisempi näkökulma oli pohdinnoissa mukana. Silloin hyvinvointi nähdään päämäärän rinnalla myös pääomana – viime kädessä tulevaisuuden hyvinvoinnin rakentamiseen. Hyvinvointivaltion taustalla vaikuttanutta investointiajattelua ei siis ole unohdettu hyvinvointitaloudessa.

Sen lisäksi, että hyvinvointi-investointien erottelua on pyritty tekemään päämäärän ja pääoman välillä (ks. Kalenius tämä julkaisu) SOSTE:ssa on myös pohdittu muita jäsenyyksiä tehdä erityyppisten hyvinvointi-investointien eroja näkyviksi. Yksi tällainen erottelu on jako strategiaan ja operatiivisiin hyvinvointi-investointeihin (ks. Rouvinen-Wilenius ja Ahokas 2016). Ensimmäiset ovat rakenteita muuttavia ja usein kertaluonteisia investointeja, kun taas jälkimmäiset ovat jatkuvasti toistuvia, yleensä yksilöihin kohdistuvia toimenpiteitä.

Esimerkiksi strategisesta hyvinvointi-investoinnista käy hyvin sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistus, jossa palveluiden järjestämistapaa muutetaan. Esimerkiksi perheen lapsien saama varhaiskasvatus on puolestaan operatiivinen investointi. Vaikka nämä toimenpiteet tapahtuvat hyvin eri tasoilla yhteiskunnassa, molempien tavoitteena on kuitenkin vahvistaa yksilöllisen hyvinvoinnin edellytyksiä pidemmällä tähtäimellä. SOSTE:ssa on kerätty esimerkkejä erilaisista hyvinvointi-investoinneista, joiden kautta ymmärrys niiden moninaisuudesta on parantunut (ks. esim. Puhakka 2017)

Kun investointiajattelu on jossain mitassa viime vuosina yhteiskunnassa vahvistunut ja esimerkiksi hallitusohjelmassa puhutaan nyt tulevaisuus-investoinneista, SOSTEn on ollut helppoa osallistua keskusteluun investoinneista hyvinvointitaloustyön pohjalta. Näyttää siltä, että panostus hyvinvointi-investointien määrittelyyn ja empiiriseen todentamiseen on ollut SOSTelle hyvä investointi.

Hyvinvointitalous ja vaikuttavuus

SOSTEssa päädyttiin nopeasti siihen johtopäätökseen, että hyvinvointitaloustyössä vaikuttavuuden arvioinnin ja kustannus-vaikuttavuuden osoittamisen tulee olla keskeisessä roolissa. Tämä on tärkeää esimerkiksi juuri hyvinvointi-investointien kohdentamisessa. Vuodesta 2015 asti vaikuttavuusnäkökulmaa on kehitelty eteenpäin sekä yleisemmällä teoreettisella tasolla että käytännön tasolla yhdessä sosiaali- ja terveysalan järjestöjen sekä muiden sidosryhmien kanssa.

Ennen kaikkea selväksi on tullut, ettei hyvinvointivaikutusten ja toiminnan vaikuttavuuden osoittaminen ole helppoa. Pyrittiin sitä tekemään sitten yksittäisten interventtioiden tasolla tai yhteiskunnallisemmin, vaikuttavuuden arviointi vaatii resursseja, aikaa ja monenlaista osaamista. Kun esimerkiksi järjestöjen työn pitäisi kuitenkin keskittyä varsinaiseen auttamistoimintaan sen tulosten osoittamisen sijasta, käytännössä kovin perusteelliseen näkemykseen toiminnan vaikutuksista ei usein ole mahdollista päästä.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö mitään kannattaisi tehdä. SOSTEn järjestöjen kanssa tekemä työ on osoittanut, että käytännön arvioinnissa voidaan nopeastikin ottaa edistysaskeleita, joista on hyötyä toiminnan kehittämisessä (ks. Mäkipää ym. tämä julkaisu). Esimerkiksi pelkästään vaikutusketjun eli yksinkertaisen prosessimallin tai ohjelmateorian muodostaminen omasta toiminnasta on auttanut järjestöjä ymmärtämään ja konkretisoimaan sitä, mitä toiminnalla käytännössä tavoitellaan ja minkälaisilla toimenpiteillä näihin tavoitteisiin päästään. Vaikka vaikuttavuustietoa – varsinkaan tietteellistä – toiminnasta ei pystyttäisikään saamaan, silti tuntuma omaan toimintaan voi olla järjestöissä aiempaa parempi. Vaikka sitäkään ei pystytä todistamaan, voidaan ajatella, että tämä johtaa myös tehokkaampaan ja vaikuttavampaan toimintaan.

Hyvinvointitaloustyössä vaikuttavuustyötä ei siis ole syytä hylätä jatkosakaan. SOSTEn ajatuksena onkin edelleen vahvistaa järjestöjen tukemista vaikuttavuuden osoittamisessa sekä houkutella myös lisää tutkijoita hyvinvointivaikutusten tutkimuksen kentälle. Vaikka Suomessa kansalliset vaikuttavuustutkimuksen resurssit ovat melko vähäiset, kohdentamalla niitä enemmän

hyvinvointitalouden alueelle voidaan ennen pitkää rakentaa kiinnostava vaikuttavuuden arvioinnin ekosysteemi, josta myös sote-järjestöt hyötyvät.

Kohti hyvinvointilähtöistä yhteiskuntapolitiikkaa

SOSTEn hyvinvointitaloustyön alkuperäisenä tavoitteena oli tehdä tilaa hyvinvointilähtöiselle yhteiskuntapolitiikalle sekä muuttaa julkisen keskustelun suuntaa siten, että hyvinvointi painottuisi siinä aiempaa enemmän. Tuntuma tällä hetkellä on se, että työ hyvinvointitalouden määrittelyn, hyvinvointi-investointien sekä vaikuttavuuden osoittamisen kanssa on edistänyt tämän tavoitteen saavuttamista. Hyvinvointitaloudesta puhutaan 2020-luvun alussa sekä Suomessa että Euroopassa, hyvinvointi-investointeihin suhtaudutaan aiempaa vakavammin ja eri toimenpiteiden hyvinvointivaikutuksia pyritään arvioimaan koko ajan määrätietoisemmin. Kaikki tämä johtaa parhaimmillaan siihen, että myös päätöksenteosta tulee aidosti hyvinvointilähtöistä.

Tuudittautua ei kuitenkaan kannata, vaan SOSTEssakin pitää edelleen jatkaa suunnitelmallista hyvinvointitaloustyötä. Esimerkiksi ekologisen kestävyyden ja hyvinvointitalouden yhteyttä on syytä pohtia jatkossa aiempaa tarkemmin (ks. Holstila tämä julkaisu). Samoin kannattaa vahvistaa hyvinvointitaloudellista ennakointityötä, jonka kanssa SOSTEssa on otettu ensimmäisiä askeleita viime vuosina. Ylipäätään on oltava valmiina reagoimaan yhteiskunnallisten olosuhteiden muutoksiin ja tarjoamaan hyvinvointitaloudellisia ratkaisuja eri tilanteissa. Hyvinvointitaloustyö ei tekemällä lopu.

Lähteet

- Puhakka, Aatu (2017) Investoimalla Hyvinvointia – Hyvinvointitaloutta rakentamassa. SOSTEn julkaisuja 3/2017. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Helsinki.
- Rouvinen-Wilenius, Päivi ja Ahokas, Jussi (2016) Hyvinvointi-investoinnit osallisuuteen hyvinvointiyhteiskunnan rakennuspuina. Futura 35, 5–17.
- Särkelä, Riitta; Siltaniemi, Aki; Rouvinen-Wilenius Päivi; Parviainen, Heikki ja Ahola, Eija (2014) Hyvinvointitalous. Helsinki: Trio-offset.

Hyvinvointitalous Suomen EU-puheenjohtajuus- kauden kärkenä

PASI KORHONEN, PÄIVI MATTILA-WIRO

Suomi nosti hyvinvointitalouden yhdeksi EU-puheenjohtajakautensa keskeisimmistä teemoista kesällä 2019. EU-jäsenmaat hyväksyivät lokakuussa yksimielisesti päätelmätekstin hyvinvointitaloudesta työllisyys-, sosiaali-politiikka-, terveys- ja kuluttaja-asioiden neuvostossa (TSTK-neuvosto). Päätelmät olivat laaja-alaisuudessaan hyvin kunnianhimoiset. Leimaavaa sekä päätelmien valmistelutyölle että EU-ministereiden käymälle poliittiselle keskustelulle oli eri hallinnonalojen tiiviin yhteistyön korostaminen. Lisäksi uusien käytäntöjen rohkea kokeilu EU-areenoilla, työ yhdessä sidosryhmien kanssa sekä nojaaminen tilastolliseen ja tutkimukselliseen näyttöön olivat päätelmätyön kulmakiviä.

Bryssel kiinnostuu hyvinvointitaloudesta

Hyvinvointitalouden edistäminen kirjattiin sosiaali- ja terveysministeriön kansainvälistä ja EU-yhteistyötä koskeviin linjauksiin vuosille 2016–2019 (STM 2015). Linjauksissa korostettiin, että taloudellisesti kestävä kehitys syntyy ainoastaan panostamalla samalla myös ihmisten hyvinvointiin, terveyteen ja toimintakykyyn.

Näin ollen oli luontevaa, että hyvinvointitalous nostettiin Suomen EU-puheenjohtajuuskauden (jäljempänä pj-kausi) sosiaali- ja terveyssektorin prioriteettiteemaksi jo varhaisessa vaiheessa. Alusta saakka pyrkimyksenä oli systemaattisesti korostaa hyvinvointiin tehtävien investointien ja kestävä talouskasvun keskinäistä, toisiaan tukevaa vuorovaikutusta.

Suomi avasi eurooppalaisen keskustelun hyvinvointitaloudesta lähes vuotta ennen pj-kautta. Valmisteluita tehtiin tiiviissä yhteistyössä eri hallinnon-

alojen sekä kansalaisjärjestöjen kanssa. Mukana yhteistyössä oli myös SOSTE, joka oli työskennellyt tematiikan parissa jo useita vuosia.

Kansainväliset talousjärjestöt, kuten OECD, Maailmanpankki ja IMF, olivat viimeisten vuosien aikana muuttaneet profiiliaan ja nostaneet hyvinvoinnin merkittävään rooliin talouskasvun moottorina. Sosiaali- ja terveysministeri Pirkko Mattila kutsuikin kansainvälisiä järjestöjä, joukon taloustieteilijöitä sekä poliittisia päättäjiä Brysseliin lokakuussa 2018 keskustelemaan hyvinvoinnin merkityksestä taloudelle. Oli aika kysyä, miksi isot kansainväliset järjestöt olivat kääntäneet katseet kohti hyvinvoinnin ja talouden yhteyttä ja tulisiko se tehdä myös EU:ssa.

Tilaisuus oli menestys, ja sen myötä Brysselissä heräsi laaja kiinnostus hyvinvointitalouteen. Kuvaavaa on, että eräs komission talousasioiden pääosaston korkea virkamies totesi huomanneensa seminaariin valmistautessaan, että EU:n perusperiaate ja tavoite on ihmisten hyvinvoinnin edistäminen. Tämä tavoite on mainittu jo EU:n perussopimuksen ensimmäisissä artikloissa.

Peli oli siis avattu, tärkeä pohjatyö tehty ja Suomella oli ovet auki korkean tason valmistelu- ja keskustelupöytiin pj-kautta silmällä pitäen.

Syksyn 2018 ja kevään 2019 aikana keskusteluita jäsenmaiden ja komission virkamiehien kanssa jatkettiin. Hyvinvointitaloutta pidettiin yleisesti hyvänä strategisena raamina, jota tarvittiin tukemaan sosiaalisektorin poliittista profiilia sekä lisäämään eri hallinnonalojen välistä yhteistyötä EU:ssa.

Komissiossa oli valmisteilla samaan aikaan tausta-asiakirja EU-maiden päämiehille. Päämiehet kokoontuivat toukokuussa 2019 Romanian Sibiuun pohtimaan Euroopan unionin neuvoston strategiaa vuosille 2019–2024.

Komission asiakirjassa, oikeudenmukainen Eurooppa -teeman alla, hyvinvointipolitiikkaan kuuluvat eri osa-alueet saivat varsin tärkeän roolin (Euroopan komissio 2019). Itse neuvoston strategiassa, joka oli luonnollisesti hyvin yleinen politiikkaraami, hyvinvointipolitiikalla ei sen sijaan ollut aivan niin vahvaa roolia (Eurooppa-neuvosto 2019). Tämä kuvastaa osaltaan haasteellisuutta saada hyvinvoinnille ja hyvinvointipolitiikalle huomiota EU:n korkean tason keskusteluissa.

Erityisesti hyvinvointitalouden poikkisektoraalisuuteen liittyi yllättäen kotimaassa haasteellisuutta aivan viime metreillä pj-kauden alla. Ilmeisesti havahduttiin siihen, että hyvinvointitalous oli yhtäkkiä noussut pj-kauden kaikista kiinnostavimmaksi uudeksi aloitteeksi. Sosiaali- ja työllisyysministerien roolia EU:n taluspolitiikan ohjausjakson, Semesterin, osana kyseenalaistettiin, vaikka TSTK-neuvosto käsittelee asiaa jokaisessa kokouksessaan. Argumentit olivat siis virheellisiä ja perustuivat osin väärinymmärryksiin, joten ne eivät saaneet lopulta vastakaikua, vaikka ehdivät jonkin verran vaikeuttaa viime hetken valmisteluita. Viimeistään tämän huomion saamisen

jälkeen oli selvää, että hyvinvointitalous teemana oli merkittävä ja suunniteltu poikkisektoraalinen käsittelytapa oli juuri oikea.

Suomen puheenjohtajuuskauden alku – pois siiloista

Suomen EU-puheenjohtajuus syksyllä 2019 alkoi poikkeukselliseen aikaan. Euroopan parlamentti jäi vaalitauolle jo keväällä 2019, ja uusi komissio nimitettiin vasta aivan Suomen pj-kauden lopulla joulukuussa. Tästä johtui, että pj-kaudella asioita ei ollut juurikaan pöydällä keskeneräisinä.

EU oli muuttumassa, ja uusia suuntia haettiin. Suomella olikin erinomainen tilaisuus neuvoston puheenjohtajana olla mukana vaikuttamassa eurooppalaiseen keskusteluun. Pienelle EU-maalle vastaava tilaisuus on harvinaisuus.

Suomi otti varsin reippaasti härkää sarvista sosiaali- ja terveyssektorilla ja nosti keskustelun strategiselle, yleispoliittisten tavoitteiden tasolle. Tästä Suomi sai myöhemmin paljon kiitosta. Suomi halusi ohjata EU:ta pois eri hallinnonalojen välisistä siiloista kohti yhteistä isoa kuvaa ja paradigman muutosta.

Komissio oli pyrkinyt jo vuosikymmenen vahvistamaan poikkisektoraalisuutta omissa rakenteissaan, joten maaperä hallinnonalojen väliselle yhteistyölle oli otollinen. Sosiaaliasiat eivät tosin ole olleet komissiossa prioriteettiteemojen joukossa, vaikka puheenjohtaja Junckerin aikana parannusta tulikin muun muassa sosiaalisten oikeuksien eurooppalaisen pilarin muodossa.

Päätelmille noste heti pj-kauden alussa

Päätelmien valmistelun alusta lähtien Suomi perusti tekstit ja argumentit olemassa olevaan dataan ja tilastotietoihin. Tämä oli keskeinen tekijä, miksi hyvinvointitalous herätti kiinnostusta, loi uskottavuutta ja sai viimein kaikkien jäsenmaiden yksimielisen tuen.

Hyvinvoinnin käsitteen lähtökohtana painotettiin objektiivista näkökulmaa yksilöiden subjektiivisen hyvinvoinnin kokemisen sijaan. Objektiivinen näkökulma tuottaa tietoa yhteiskunnallisten rakenteiden ja esimerkiksi julkisten palveluiden toimivuudesta. Se tuottaa myös vertailukelpoista tietoa. Tätä pidettiin EU-tasolla tärkeänä.

Suomen OECD:ltä tilaama kansainvälistä tutkimusta kartoittanut raportti osoitti vahvan dataan perustuvan, vastavuoroisesti toisiaan tukevan siteen hyvinvoinnin ja talouden välillä. Hyvinvointitaloudessa on ajatuksena luoda toisiaan vahvistava kehä, jossa hyvinvointi tukee yhteiskunnan vakautta,

sopeutumiskykyä ja taloudellista kestäväää kasvua. Makrotaloudellinen kehitys puolestaan tukee hyvinvointia ja mahdollistaa investoinnit hyvinvointiin.

Tehokkaat ja vaikuttavat satsaukset sosiaaliseen osallisuuteen, koulutukseen, terveyteen, työllisyyteen, työsuojeluun sekä sukupuolten tasa-arvoon ovat rationaalisia myös talouden kannalta.

Sosiaali- ja terveysministeri Aino-Kaisa Pekonen kutsui OECD:n pääsihteerin Angel Gurrían Suomen pj-kauden avaavaan TSTK-neuvostoon heinäkuun alussa esittelemään raporttia. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun virallisessa TSTK-kokouksessa oli läsnä ulkopuolinen vieras. Ministereiden vastaanotto hyvinvointitalousteemalle oli erittäin myönteinen.

Suomi jatkoi rohkeasti uusien käytäntöjen kokeilua, ja ministeri Pekonen kutsui Euroryhmän puheenjohtajan Portugalin talousministeri Mario Centanon neuvoston kokousta seuranneelle epävirallisella ministerilounaalle. Lounaalle osallistui myös komission talousasioista vastaava varapuheenjohtaja Valdis Dombrovskis ja työllisyys- ja sosiaalisasioista vastaava komissaari Marianne Thyssen. Tämänkin kokeilu oli menestys. Jälkeenpäin saatujen kommenttien mukaan juuri tämänkaltaista eri hallinnonalojen välistä keskustelua EU:ssa tarvitaan. Ministereiden keskustelun antaman raamin myötä oli virkamiestasolla hyvä aloittaa päätelmien valmistelut.

Neuvotteluiden pääteemoja

Hyvinvointitalouspäätelmiä valmisteltiin neuvoston työryhmässä poikkeuksellisen laaja-alaisesti. Mukana neuvotteluissa olivat sosiaali- ja terveyssektoreiden lisäksi talous-, koulutus- ja työllisyyssektorit.

Päätelmissä on toimenpidesuosituksia jäsenmaille, komissiolle sekä neuvoston alaisille työllisyys- ja sosiaalisen suojelun komiteoille. Päätelmät sisältävät sekä laajoja suosituksia hyvinvointitalousajattelun edistämisestä politiikkanteossa (ml. tietoon perustuvan päätöksenteon edistäminen) että yksityiskohtaisempia eri hyvinvoinnin sektoreita koskevia suosituksia.

Keskeisenä ajatuksena päätelmävalisteluissa oli, että Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilaria ja eurooppalaista talouspolitiikan ohjausjaksoa voitaisiin käyttää teeman eteenpäin viemisessä, kuten myös YK:n kestävään kehityksen tavoitteita. Näiden yleispoliittisten välineiden rooli korostui muun muassa sen vuoksi, ettei unionilla ole laajaa toimivaltaa lainsäädäntötason aloitteisiin hyvinvointisektorilla. EU-tason lainsäädäntötoimia perättiin lähinnä työsuojelusektorin ja osin myös sukupuolten tasa-arvon osalta.

Hyvinvointitalouden toteuttamisen välineinä korostuivatkin ennen kaikkea politiikkatoimet kuten EU-tason strategiat ja suositukset, mittaaminen ja seuranta, korkean tason politiikkakeskustelut ja vertaispaineen luominen

sekä vertaistuki. Keskustelussa tuotiin esille myös, että kansalliset erityispiirteet on otettava huomioon ja että EU:n nykyisiä toimivaltasuhteita on kunnioitettava.

Erityisen merkittävänä viestinä korostettiin lainsäädäntöaloitteiden ja isojen poliittisten aloitteiden, myös talouspoliittisten aloitteiden, osalta hyvinvointivaikutusten arviointia. Keskusteluissa korostui pitkän aikavälin hyvinvointivaikutusten nykyistä parempi ymmärtäminen sekä se, ettei EU-tason toimilla estettäisi vaikuttavan ja tehokkaan hyvinvointipolitiikan toteuttamista jäsenmaissa.

Talouspolitiikkateesit

Päätelmissä ihminen ja hänen hyvinvointinsa asetetaan kaiken politiikan ja päätöksenteon keskipisteeseen. Tämä on selkeä näkökulman muutos nykyiseen, jossa talouskasvu on ensisijainen tavoite ja nähdään jopa kaikkien hyvinvointiongelmien ratkaisuna.

Päätelmissä talouskasvu nähdään oleellisen tärkeänä elementtinä hyvinvointitaloudessa. Talouskasvu ei kuitenkaan automaattisesti lisää hyvinvointia. Kyse onkin siitä, millaisesta talouskasvusta puhumme. Hyvinvoinnin näkökulmasta talouskasvun on oltava kestävä, osallistavaa ja ilmasto-neutraalia ja sen on lisättävä ihmisten hyvinvointia sekä lyhyellä että pitkällä tähtäimellä.

Olennaista on se, miten taloudellisia varoja suunnataan ja onko esimerkiksi valtion budjetoinnissa hyvinvointi keskeinen päämäärä. Huomioiko budjettiprosessi riittävästi muun muassa sen, että hyvinvoinnin lisäämisen tuomat pitkän aikajänteen säästöt julkisin menoihin voivat olla hyvinkin suuria.

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (OECD) on korostanut, että investoiminen kaikkien yhteiskunnan jäsenten terveyden, koulutuksen, työllisyyden, sukupuolten tasa-arvon ja sosiaalisen suojelun parantamiseen edistää talouskasvua. OECD (2019) on mm. laskenut, että investointi koulutukseen tuottaa kaksinkertaisesti takaisin, kun koulutuksen positiiviset terveys- ja työllisyysvaikutukset otetaan huomioon.

Euroopan tasa-arvoinstituutin, EIGE:n (2017) mukaan EU:n alueella sukupuolten tasa-arvon parantaminen voi kasvattaa EU:n BKT:tä jopa 9,6 prosenttia vuoteen 2050. Esimerkiksi naisten työllisyysasteen nosto vähentää eriarvoisuutta, vahvistaa kotitalouksien tulonmuodostusta ja vähentää merkittävästi köyhyyttä.

Kestävän terveysjärjestelmän tarjoama terveyspalvelujen saatavuus kaikille, pitkäaikaishoito, terveyden edistäminen ja sairauksien ennaltaehkäisy ovat hyvinvointia edistäviä tekijöitä ja tukevat myös taloutta.

Pelkästään mielenterveysongelmien vuoksi menetetään vuosittain EU:n BKT:sta yli 4 prosenttia. Ei-tarttuviin tauteihin kuolee vuosittain 550 000 työkäistä. Inhimillisen kärsimyksen lisäksi ei-tarttuvien tautien aiheuttamat taloudelliset kustannukset ovat EU:ssa 115 miljardia euroa vuosittain. (OECD)

EU-maissa vuosittaiset työtapaturmien ja työperäisten sairauksien kustannukset ovat arviolta 3,3 prosenttia EU:n BKT:stä (EU-OSHA). Tapaturmien ja sairastumisen ennaltaehkäisevien toimien merkitys on suuri valtiontalouksien pitkän aikajänteen kestävyuden kannalta. Sama pätee yrityksiin; yrityksissä satsaaminen työsuojeluun ja työhyvinvointiin tuo säästöjä muun muassa sairauspoissaolojen vähenemisen muodossa ja lisää yritysten tuottavuutta.

Semester

Keskeisesti neuvotteluissa mukana ollut politiikkaväline hyvinvointitalouden edistämisessä on eurooppalainen talouspolitiikan ohjausjakso, Semester. Jakson aikana seurataan myös yleisellä tasolla sosiaali- ja työllisyyssektoreiden tilaa EU:ssa ja sosiaalisten oikeuksien pilariin kuuluvien alojen täytäntöönpanoa jäsenmaissa.

Semesterin rooli korostui päätelmäneuvotteluissa sen vuoksi, että se joka tapauksessa käsittelee hyvinvoinnin eri osatekijöitä ja tuottaa niitä koskevia suosituksia. Itse asiassa jäsenmaille annetuista toimenpidesuosituksista yli puolet koskee sosiaali-, työllisyys-, koulutus- ja tasa-arvopolitiikkaa, terveydenhuoltoa, pitkäaikaishoitoa, eläkkeitä ja köyhyyteen sekä sosiaaliseen syrjäytymiseen liittyviä asioita. EU:n jäsenmaiden budjeteista valtaosa käytetään juuri näiden sektoreiden toimien toteuttamiseen, joten seurantaa on tehty etenkin makrotalouden vakauden lähtökohdista. Lisäksi jäsenmaille on annettu politiikkasuosituksia rakenneuudistuksien toteuttamiseen.

Päätelmissä peräänkuulutettiin työllisyys-, sosiaali-, terveys- ja koulutuspolitiikkojen roolien vahvistamista Semesterissä. Tällä tavoiteltiin monia-laista yhteistyötä sekä talouspolitiikan ja näiden politiikkojen välistä asianmukaista tasapainoa.

Päätelmäkeskusteluissa todettiin Semester-prosessin kehittyneen viime vuosina oikeaan suuntaan. Keskusteluissa pidettiin kuitenkin tärkeänä, että substanssituntemus on entistä vahvemmin mukana valmisteluissa ja päätöksiä tehtäessä.

Keskustelussa korostui myös oikeiden indikaattoreiden merkitys politiikka-keskustelun ohjaajina. Etenkin terveyssektorilla esille tuli käytettyjen indikaattoreiden ongelmallisuus tuottaa oikeaa tilannekuvaa jäsenmaista analyysin ja poliittisen keskustelun pohjaksi.

Oikeat indikaattorit

Päätelmien yksi keskeinen konkreettinen viesti oli, että hyvinvointitalouden vaikutuksia tulee pystyä mittaamaan nykyistä paremmin, ja tähän tarvitaan indikaattoreita, jotka kuvaavat hyvinvoinnin tilaa ja kehitystä monipuolisesti.

Myös uskottava tietoon perustuva päätöksenteko edellyttää, että toimenpiteiden vaikutuksia voidaan arvioida uskottavasti lyhyellä, keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä – on tiedettävä, mikä kunkin päätöksen hyvinvointivaikutus on. Tämä luonnollisesti vaatii dataa ja mittareita.

Juuri indikaattoreista käytiin pitkällistä keskustelua päätelmien neuvotteluiden yhteydessä. Yleisesti katsottiin, että BKT yksin ei anna kattavaa kuvaa kansalaisten hyvinvoinnista, vaan tarvitaan laajempi joukko indikaattoreita. Joissakin EU-maissa kuitenkin on rajalliset resurssit ja mahdollisuudet kerätä uutta dataa ja luoda uusia indikaattoreita.

Keskusteluissa todettiin, että on olemassa jo paljon dataa ja indikaattoreita, jota voidaan hyödyntää. Kyse on enemmänkin niiden ryhmittelystä ja paremmasta hyödyntämisestä poliittisen päätöksenteon pohjana. Esimerkiksi OECD totesi, että sillä on 180 erilaista indikaattoria, jotka ovat oleellisia hyvinvointitalouden näkökulmasta.

Päätelmissä kehoitetaan sekä jäsenvaltioita että komissiota kehittämään edelleen tietojen keruumenetelmiä, joilla ihmisten hyvinvointia voidaan mitata ja seurata säännöllisesti. Lisäksi työllisyyskomiteaa ja sosiaalisen suojelun komiteaa kehoitettiin parantamaan ja kehittämään hyvinvoinnin taloudellisia vaikutuksia koskevia indikaattoreita, ottaen huomioon kansalliset lähtökohdat sekä muiden kansainvälisten toimijoiden tekemä työ.

Hyvinvointitalouden kannalta on olennaista löytää indikaattorit kuvaamaan muun muassa terveyttä, koulutusta, sukupuolten tasa-arvoa, ympäristön tilaa, työllisyyttä, osallisuutta ja eriarvoisuutta. Pääpaino tulisi olla objektiivisilla indikaattoreilla. Tämä ei tarkoita, etteikö subjektiivisilla indikaattoreilla olisi merkitystä – ne kuvaavat hyvin ihmisten omaa käsitystä hyvinvoinnistaan, mutta ovat juuri sen vuoksi herkästi vaihtuvia ja muuttuvia.

Hyvinvointitalouden tulevaisuus Euroopassa – pysyvää rakennetta vai politiikkaideoita

Suomen pj-kauden tavoitteena oli luoda hyvinvointitaloudelle niin vahva asema, että se jäisi elämään myös pj-kauden jälkeen. Tärkeä osana tätä työtä oli jäsenmaiden sitouttaminen päätelmiin. Tässä onnistuttiin erinomaisesti. Jäsenmaat olivat aidosti mukana työstämässä päätelmiä - jopa niin

aktiivisesti, että Suomen tekemä päätelmäluonnos muuttui käytännössä kailta osiltaan neuvotteluprosessin aikana.

Hyvinvointitalouden edistämisen kannalta keskeiset politiikkaviestit eivät kuitenkaan heikentyneet, vaan päinvastoin vahvistuivat. Yleensä vastaavissa neuvotteluissa päädytään alkuperäistä ehdotusta selkeästi maltillisempaan ehdotukseen haettaessa kompromisseja kaikkien 27 jäsenmaan kanssa. Nyt kuitenkin kävi toisin.

Kuvaavaa päätelmien läpiviennin prosessille oli, että komissioon kohdistui jäsenmaiden vahva paine. Komission haluttiin viefän teemaa eteenpäin, ja sitä pyydettiin valmistelevaan uusi poikkisektoraalinen EU:n strategia Eurooppa 2020 -strategian päättymisen jälkeen.

Tällä uudella pitkän aikavälin kasvustrategialla pyrittäisiin varmistamaan, että unionista tulee maailman kilpailukykyisien ja sosiaalisesti osallistavin ilmastoneutraali talous. Komissiota pyydettiin myös antamaan hyvinvointitaloutta koskeva tiedonanto. Komissio hyväksyi lopulta kaikki neuvoston sille esittämät toiveet.

Uuden komission puheenjohtajan poliittisen agendan ydinviesti ”Economy that Works for People” heijastaa monelta osin hyvinvointitalouden tavoitteita. Myös uuden komission työohjelmassa on runsaasti elementtejä hyvinvointitaloudesta. Jopa niin selkeitä, että ne voi hyvin tulkita saaneen vaikutteita Suomen pj-kaudella käydyistä keskusteluista.

Komissiossa on valmisteilla tai on jo annettu useita hyvinvointitalouspäätelmissä pyydettyjä strategioita, muun muassa työturvallisuuden ja -terveyden strategia, sukupuolen tasa-arvostrategia, vammaisstrategia, romani-strategia sekä syöväntorjunnan toimintasuunnitelma. Tämäkin osoittaa päätelmien onnistuneen tärkeissä tavoitteissaan.

Päätelmien peräänkuuluttamaa uutta poikkisektoriaalista strategiaa, jossa asetetaan EU:lle pitkän aikajänteen tavoitteet talouden, ympäristön ja sosiaaliasioiden tasapainon lähtökohdista, ei komissio sen sijaan antanut, vaan korosti Green Dealin olevan uusi EU:n strateginen kehikko.

EU:n olisi tärkeää pysyä mukana isojen kansainvälisten järjestöjen aktiivisessa työssä hyvinvointitalouden edistämisessä. OECD:ssä on perustettu WISE-keskus (Centre on Well-being, Inclusion, Sustainability and Equal Opportunity), jonka myötä hyvinvointitalous on nostettu poikkileikkaavaksi teemaksi OECD:n sisällä. WHO puolestaan on sisällyttänyt hyvinvointitalouden osaksi Euroopan alueen viisivuotista työsuunnitelmaa (2020–2025).

Komissiossa valmistellaan parhaillaan tiedonantoa, joka liittyy EU:n sosiaalisen ulottuvuuden kehittämiseen ja sosiaalisten oikeuksien pilarin toimeenpanoon. Portugalin puheenjohtajuuskaudella järjestetään sosiaaliasioita käsittelevä huippukokous, jossa valtionpäämiesten sekä Euroopan parlamentin ja komission puheenjohtajien on tarkoitus vahvistaa visio EU:n

sosiaalisen ulottuvuuden kehittämisestä ja sosiaalisten oikeuksien pilarin toimeenpanosta.

Päätelmäneuvotteluissa saatiin vahva viesti siitä, että pilari on tärkeä väline, mutta se ei yksin riitä. Hyvinvointitalouden laaja-alaisuus, jossa korostuu eri hallinnonalojen välinen yhteistyö talous-, hyvinvointi- ja ympäristöpolitiikassa, tulisi olla lähtökohtainen paradigma EU:n sosiaalisen ulottuvuuden kehittämisessä. Myös talussektori olisi saatava tähän paradigman muutokseen mukaan. Josko ensi keväänä myös EU:n korkealla poliittisella tasolla hyvinvointitalous resonoi.

Lähteet

- EIGE (2017) Economic case for gender equality in the EU. <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/economic-and-financial-affairs/economic-benefits-gender-equality> [Luettu: 25.1.2021]
- Elsler, Dietmar; Takala, Jukka ja Remes Jouko (2017), Työtapaturmia ja työperäisiä sairauksia koskevien kustannusten kansainvälinen vertailu. https://osha.europa.eu/sites/default/files/publications/documents/Article_cost_of_OSH_FI.pdf [Luettu: 25.1.2021]
- EU-OSHA (2019) Työtapaturmia ja työperäisiä sairauksia koskevien kustannusten kansainvälinen vertailu. <https://osha.europa.eu/fi/publications/international-comparison-cost-work-related-accidents-and-illnesses>
- Euroopan komissio (2019) Europe in May 2019 Preparing for a more united, stronger and more democratic Union in an increasingly uncertain world. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/comm_sibiu_06-05_en.pdf [Luettu: 25.1.2021]
- Eurooppa-neuvosto (2019) Uusi strateginen ohjelma 2019-2024. <https://www.consilium.europa.eu/media/39915/a-new-strategic-agenda-2019-2024-fi.pdf> [Luettu: 25.1.2021]
- OECD (2019) The Economy of Well-being: Creating Opportunities for People's Well-being and Economic Growth. Council General Secretariat, 10414/19 ADD 1. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10414-2019-ADD-1/en/pdf> [Luettu: 25.1.2021]
- STM (2015) Kestävää kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia kaikille; STM:n kansainvälistä ja EU-yhteistyötä koskevat linjaukset 2016–2019 <https://stm.fi/documents/1271139/1354224/KV-EU-linjaus+2016-2019.pdf/436744de-a5a7-4dao-aabc-f6a936f45231/KV-EU-linjaus+2016-2019.pdf> [Luettu: 25.1.2021]

Hyvinvointitalous kansalaisyhteiskunnassa, hallinnossa ja politiikassa

Siirtymän rakentaminen yhdessä: Wellbeing Economy Alliancen näkökulmia hyvinvointitalouden rakentamiseen

RABIA ABRAR

Kymmenvuotiseksi projektiksi suunniteltu Wellbeing Economy Alliance (WEAll) pyrkii luomaan edellytykset yhteiskuntajärjestelmien muutokselle kohti hyvinvointitaloutta. WEAll on laaja ”verkostojen verkosto”, joka pyrkii vahvistamaan eri paikoissa ja eri yhteiskunnan alueilla vaikuttavien toimijoiden yhteistyötä. Tavoitteena on luoda yhteiskunnat läpäisevä liike, jolla on tarvittavaa itseluottamusta, tietoa ja yhteistyövoimaa tällä hetkellä vallitsevan taloudellisen paradigman haastamiseen. WEAll on kehittynyt muutamassa vuodessa järjestelmämuutosta edistävien toimijoiden johtavaksi kansainväliseksi yhteistyöverkostoksi. Tässä artikkelissa esitellään WEAll:n toiminta-ajatusta ja käytännön saavutuksia tähän mennessä.

Lähtökohdat: epäonnistunut talousjärjestelmä ja sen vaihtoehto

Elämme nykyään kasvukeskeisessä talousjärjestelmässä, jossa tuijotetaan ennen kaikkea BKT-mittaria. Taloudellisesta kasvusta huolimatta todistamme monissa yhteiskunnissa parastakin aikaa tuloerojen kasvua, turvattomuuden lisääntymistä sekä laaja-alaista puutetta ja yksinäisyyttä. Vaikka talouskasvu on myös parantanut monien ihmisten tilannetta, kasvu ei ole tapahtunut maapallon kantokyvyn rajoissa. Kotiplaneettamme on kuudennen

joukkosukupuuton partaalla ja ilmastokatastrofin todennäköisyys on koko ajan suurempi.

Kohtaamamme kriisit, COVID-19-pandemia, kasvava eriarvoisuus, kiihtyvä ilmastokriisi ja nopea biodiversiteetin väheneminen, ovat keskinäisriippuvaisia ja nousevat lopulta samasta perusongelmasta: taloutemme ovat rakentuneet, niitä hallitaan ja niiden menestystä mitataan lyhyen aikavälin hyötyjen saamiseksi pitkän aikavälin vakauden saavuttamisen sijasta. Hyvä uutinen on se, että talousjärjestelmämme on ihmisten suunnittelema ja rakentama – eli se voidaan suunnitella ja rakentaa myös toisenlaiseksi.

Hyvinvointitalous on talousmalli, joka mahdollistaa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden hyvinvoivalla planeetalla. Se on suunniteltu ja rakennettu palvelemaan kaikkia ihmisiä ja yhteisöjä. Hyvinvointitaloudessa niin politiikka, yritystoiminta kuin kaikki muukin taloudellinen toiminta on olemassa puhtaasti kollektiivisen hyvinvoinnin luomisen vuoksi. Hyvinvointitaloudessa tavoitellaankin kasvua vain niillä talouden alueilla, joilla se luo hyvinvoinnin edellytyksiä ja pyritään tietoisesti supistamaan niitä talouden alueita, jotka heikentävät hyvinvoinnin edellytyksiä. Taloudellista menestystä mitataan hyvinvointitaloudessa enemmän kasvun nopeuden sijaan kasvun muilla tuloksilla – sen hedelmien jakautumisella sekä suuntautumisella.

WEAll on yhdessä jäsentensä kanssa määritellyt hyvinvointitalouden siten, että se vastaa ja pyrkii luomaan edellytykset seuraaville viidelle universaalille hyvän elämän tekijälle:

- 1) Yhteenkuuluvuus:** Yksilö kokee kuuluvansa osaksi yhteisöä, instituutiot edistävät yhteistä hyvää.
- 2) Arvokkuus:** Kaikilla yksilöillä on elämässään riittävästi voimavaroja mukavaan, turvalliseen ja onnelliseen elämään.
- 3) Oikeudenmukaisuus:** Oikeudenmukaisuus kaikissa muodoissaan on talousjärjestelmän ytimessä, köyhän ja rikkaan välistä kuilua tulee kaventaa kaikilla yhteiskunnan alueilla.
- 4) Osallisuus:** Ihmiset ovat aktiivisesti mukana rakentamassa omia yhteisöjään ja talouksia paikallistalouksista kansantalouteen.
- 5) Luonto:** Kaikkea elämää vaalivan luonnon säilyttäminen.

Edellä luetellut tekijät ovat siis niitä, joiden menestyvässä hyvinvointitaloudessa toivotaan ”kasvavan”. Ei ole olemassa yhtä ja ainoaa suunnitelmaa hyvinvointitaloudesta, vaan se voi saada erilaisia muotoja, muodostua erilaisista instituutioista ja toiminnoista eri konteksteissa, eri maissa, eri yhteisöissä ja eri olosuhteissa. Kuitenkin yleiset hyvinvointitalouden periaatteet ja tavoitteet ovat samat kaikkialla.

Kuinka hyvinvointitaloutta rakennetaan käytännössä: WEAll:n lähestymistapa muutoksen tekemiseen

Se, minkälaista muutosta tässä ajassa tarvitaan, on ollut jo pidempään selvää monille kansalaisyhteiskunnan toimijoille, tutkijoille sekä koko ajan kasvavalle joukolle kansalaisia. Mutta kuinka muutos tehdään, on edelleen polttava kysymys. Vaikka monia ituja vaihtoehtoiselle talousmallille on jo olemassa, ne ovat hajallaan, usein huonosti resursoituja ja siksi hauraita. Tutkimus osoittaa, että onnistuneet järjestelmämuutokset eivät tapahdu ainoastaan yksilötason ponnistelujen ja hyvien yksittäisten esimerkkien kautta. Lisäksi tarvitaan pitkäkestoista ja laaja-alaista yhteistyötä. Haasteena on yhdistää eri hyvinvointitaloutta rakentamaan pyrkivät aloitteet eri tasoilla yhteiskuntaa. Vasta silloin riittävän voimakas politiikkasykäys on mahdollinen.

Käytännössä keskeisin haaste kriittisen massan saavuttamiselle on siinä, että eri toimijat eivät löydä toisiaan ja keskittyvät liiaksi yhteen hyvinvointitalouden osa-alueeseen. Sektorirajat ylittävä yhteistyö ei ole vielä riittävää. WEAll lähestyy tätä haastetta muodostamalla muutosta tukevan ”vahvistajien” tiimin. Tarkoituksena työssä on edistää, tukea ja yhdistää erillisiä ponnisteluja hyvinvointitalouden eteen.

WEAll:n visiona on, että vuosikymmenen kuluttua tätä toimintaa ja projektia ei enää tarvita, koska siihen mennessä järjestelmämuutos on jo autonomisesti käynnissä eri puolilla maailmaa. Silloin yhteiskuntapolitiikan tavoitteeksi on määritelty ihmisten ja luonnon hyvinvointi, taloudellinen toiminta tuottaa hyvinvointia tasaisesti kaikille ja talous jäsenyyty hallitusten, yritysten ja kansalaisyhteiskunnan yhteistoiminnalle. Tämä visio ja muutoksen malli on lähtöisin monien paikallisten ja globaalien liikkeiden pioneerityöstä.

Seuraavaksi esitellään WEAll-työn kolme peruspilaria.

Uudenlaisten voimapesäkkeiden luominen

WEAll luo tiloja, jotka yhdistävät ja kokoavat yhteen toimijoita eri yhteiskunnan alueilta ja eri muutosprosesseista sekä temaattisesti että maantieteellisesti. Tarkoitus on luoda näiden toimijoiden työstä jotain suurempaa katalysoivia muutoksen voimapesäkkeitä. Tällä hetkellä WEAll:lla on jäsenenä yli 170 organisaatiota kaikilta mantereilta, kaksikymmentä johtavissa asemassa tieteessä ja politiikassa työskentelevää WEAll-lähettilästä sekä lähes 2000 muutoksenteikijää WEAll Citizen verkkoalustalla. Lisäksi WEAll Youth kokoaa yhteen noin 75 alle 30-vuotiasta muutoksenteikijää eri puolilta maailmaa.

WEAll on perustanut kahdeksan hubia, jotka ovat eräänlaisia globaalin WEAll:n ”mikrokosmoksia”. Hubeja toimii tällä hetkellä Kaliforniassa, Kanadassa, Costa Ricassa, Islannissa, Uudessa-Seelannissa, Skotlannissa, Trinidad & Tobagossa sekä Walesissa. Nämä hubit synnyttävät, ottavat käyttöön, kokeilevat ja lobbaavat erilaisia paikallisista tarpeista ja olosuhteista nousevia muutosstrategioita yhdessä paikallisten mutta myös alueellisten ja kansallisten kumppaneiden kanssa.

WEAll pyrkii myös vaikuttamaan nykyisiin liikkeisiin ja liittoutumiin siten, että ne omaksuisivat hyvinvointitaloudellisen lähestymistavan. Lisäksi se tuo hyvinvointitalouden ideoita ja tietoa tiloihin, joissa muutos voi tapahtua, luomalla strategisia kumppanuuksia siellä toimivien ryhmien kanssa ja käynnistämällä yhteistyöryhmiä yhteiskunnan alueilla, joilla niitä ei vielä ole.

Koherenttien ja politiikkarelevanttien tietopankkien luominen

Myös tietovajeita on edelleen olemassa. WEAll pyrkiikin yhdistämään ja leviättämään hajallaan olevaa tietoa ja näyttöä siitä, kuinka hyvinvointitalous voisi toimia ja kuinka voimme kulkea sitä kohti. Tätä toimintaa todella tarvitaan, jotta suuri yleisökin ymmärtäisi ja tuntisi, että hyvinvointitalous on mahdollista saavuttaa. WEAll on kehittänyt ja julkaissut useita oppaita sekä politiikkapapereita tämän tavoitteen saavuttamiseksi. ”Vaihtoehtoja yritystoiminnan nykyiseen” -opas, ”Rakennetaan yritystoiminta paremmaksi kriisin jälkeen” -aloite sekä lukuisat hyvinvointitaloustietoa, politiikkavaihtoehtoja sekä näyttöä syntetisoivat politiikkapaperit ovat hyviä esimerkkejä tästä työstä käytännössä. Lisäksi valmisteilla on hyvinvointitalouden politiikkaopas sekä taloudellisten vaikutusten opas, jonka tarkoituksena on kuvata sitä, millaisia laajoja vaikutuksia nykyisellä talousjärjestelmällä on.

Uusien positiivisten ja voimaannuttavien tarinoiden jakaminen

Tällä hetkellä nykyinen talousmalli nähdään laajalti ainoana mahdollisena talousmallina, jolloin myös ajatus hyvinvointitaloudesta voi näyttäytyä abstraktina tai merkityksettömänä. WEAll pyrkiikin muuttamaan yleistä tarinaa pelkästä nykyjärjestelmän kritiikistä kohti sellaista viestiä, joka esittää ja kuvaa hyvinvointitalouden tavoittelemisen arvoisena mutta myös mahdollisena tavoitteena – ja siten inspiroi toimintaa kohti tätä visiota. Lopullinen tavoite on se, että hyvinvointitaloudesta tulee ”arkijärkistä” eli sitä pidetään yhtä normaalina asiana kuin markkinataloutta tällä hetkellä. WEAll toimii laajassa kumppanuusverkostossa eri puolilla maailmaa luoden yhdessä rohkaisevia tarinoita ja vahvistaen olemassa olevien esimerkkien kaikupohjaa. Tämän työn kautta päätöksentekijöiden on mahdollista tarttua niihin ja ottaa

niitä käyttöön sekä yritysmaailmassa, julkisessa hallinnossa kuin myös kansalaisyhteiskunnassa ympäri maailman.

Seuraavat askeleet: Hyvinvointitalouspolitiikka

Hyvinvointitalouden rakentaminen edellyttää instituutioiden, infrastruktuurin ja lakien uudelleen suunnittelua ja muokkaamista siten, että ne jatkossa kannustavat enenevässä määrin sellaiseen toimintaan, joka tukee ihmisten ja planeetan hyvinvointia, ja vähentävät toimintaa, joka on niille esteenä. Tällä hetkellä yksi suurimmista esteistä hyvinvointitalouspolitiikalle on poliittisen ja taloudellisen vallan keskittyminen, ja valtaepätasapaino politiikan tekijöiden, yritysten ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Jotta tälle voitaisiin tehdä jotain, hallintomalleja – sekä valtioiden sisällä että niiden välillä – pitäisi pystyä muuttamaan. WEAll on pyrkinyt katalysoimaan tarvittavaa muutosta tukemalla kansainvälisen Wellbeing Economy Governments (WEGo) eli ”Hyvinvointitaloushallitukset” -verkoston syntyä ja laajentumista. Tällä hetkellä WEGo on ainutlaatuinen globaalisti toimiva laboratorio hyvinvointitalouspolitiikan kokeilemiselle ja käyttönotolle. Sen esimerkki voi toimia inspiraationa päätöksentekijöille ja poliitikoille myös muissa maissa.

Käytännössä WEGo-yhteistyö on yhteistoimintaa kansallisten ja alueellisten hallitusten ja hallintojen välillä: parhaiden hyvinvointitaloutta vahvistavien ja rakentavien ajattelutapojen sekä käytäntöjen jakamista ja levittämistä. Tällä hetkellä WEGo:ssa on mukana Islanti, Uusi-Seelanti, Skotlanti, Wales ja Suomi (liittyi joulukuussa 2020). Yhteistyön pääkoordinaatio on Skotlannin hallinnossa pääekonomistin osastolla, joka toimii WEGo:n sihteeristönä. Vuosittaiset WEGo:n Policy Lab -tapahtumat ovat tila virkamiehistöille ja ministereille oppimiseen, yhteistyöhön ja toistensa haastamiseen, mikä on edellytys hyvinvointitalouksia rakentavan innovatiivisen, ennakoivan ja eteenpäin katsovan talous- ja hyvinvointipolitiikan kehittämiseksi. Mikä toimii ja mikä ei toimi? Miten edistetään yhdessä kestävästä kehityksestä tavoitteita? Miten vastaamme aikamme taloudellisiin, sosiaalisiin ja ekologisiin haasteisiin?

Sen lisäksi, että WEGo-hallitukset tekevät yhteistyötä, ne edistävät hyvinvointipolitiikkaa omalla alueellaan erilaisten prosessien kautta. Sekä Islannissa, Walesissa, Skotlannissa että Uudessa-Seelannissa on yhteisöllisesti luotu hyvinvointitavoitteisto, jonka toteutumista seurataan vaihtelevalla määrällä hyvinvointi-indikaattoreita. Tavoitteiden ympärille on vähitellen rakentumassa myös politiikkamalleja – kuten Uuden-Seelannin hyvinvointibudjetointi – joiden kautta hyvinvointitalouspolitiikkaa konkreettisesti vahvistetaan. Työ on kuitenkin vasta alkuvaiheessa ja siksi hallitusten välinen yhteistyö hyvinvointitalouden rakenteiden kehittämisessä on erittäin tärkeää.

Johtopäätökset

Tiedämme jo, miltä hyvinvointitalous näyttää, koska mikrokoossa hyvinvointitalouksia on olemassa eri puolilla maailmaa. Tämä on tullut todistettua niin WEAll-yhteistyössä kuin myös WEGo-maissa. Olemassa olevat esimerkit kuvaavat, kuinka hyvinvointitalouspolitiikka on mahdollista ja toivottavaa muun muassa osoittamalla, kuinka aiemmin käytetyt talouden mittarit ja uudet hyvinvointimittarit pelaavat yhteen ja täydentävät toisiaan. WEGo-yhteistyö haastaa ainakin hellästi valtavirtaista talouspoliittista päätöksentekoa. On ollut hienoa, että koronakriisin aikana WEGo-yhteistyö on vain vahvistunut sen sijaan, että se olisi polkeutunut akuutimpien politiikka-prosessien alle. WEGo on osoittautunut arvokkaaksi yhteistyön tilaksi politiikan tekijöille myös koronavirushaasteeseen vastaamisessa. Vaikeina aikoina, jolloin perinteiset lähestymistavat havaitaan puutteellisiksi, WEGo-mailla on aito mahdollisuus tehdä asioita toisin. Jatkossa on tarpeen keskittyä vahvistamaan ja laajentamaan hyvinvointilähtöisiä tapoja toimia muuttaen samalla kansallisia tai alueellisia politiikkamalleja niitä tukevaksi.

Hyvinvointijohtamisella hyvinvointitaloutta kunnassa

NELLA SAVOLAINEN, TUULIA ROTKO JA TAPANI KAUPPINEN

Kunnan kannalta hyvinvointi ja talous liittyvät olennaisesti yhteen kunnan elinvoiman taustalla olevien tekijöiden, kuten kunnan asukkaiden toimintakyvyn, terveyden ja osallisuuden kautta. Hyvinvoivassa kunnassa on lapsia, jotka eivät ole syrjäytymässä, työkykyisiä veronmaksajia ja toimintakykyisiä ikääntyviä, jotka aktiivisesti osallistuvat yhteisön toimintaan. Hyvin toimivan talouden taustalla ovat hyvinvoivat kunnan asukkaat. Näkökulmamme tarkentuu monialaiseen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen (jatkossa hyte) johtamiseen. Pohdimme, mikä yhteys hyvinvointijohtamisella on hyvinvointitalouteen ja millaisia hyvinvointijohtamisen välineitä kunnilla on hyvinvointitalouden vahvistamiseksi. Tarkastelemme myös ehkäisevien ja edistävien palvelujen merkitystä sekä kunnassa tehtävien toimien vaikuttavuuden arvioinnin tärkeyttä.

Mitä hyvinvointijohtamisella tarkoitetaan?

Miksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä oikeastaan tehdään – tehdäänkö sitä siksi, että pienennetään korjaavien palvelujen tarvetta vai siksi että vahvistetaan ihmisten elämänlaatua? Miten tämä näyttäytyy kustannusten näkökulmasta?

Hyvinvointijohtamisessa johdetaan prosesseja, joiden tärkein päämäärä on tuottaa hyvinvointia. Kuten muussakin johtamisessa, siinä jaetaan resursseja, asetetaan tavoitteita ja toimenpiteitä, sekä seurataan niiden toteutumista. Johtaminen on päätöksentekoa, jossa päätetään kuka tekee, mitä tehdään, miten tehdään ja missä tehdään. Mikä toiminta tai tekemisen tapa tuottaa todennäköisimmin parhaimman lopputuloksen juuri ihmisten hyvinvoinnin kannalta? Johtaminen auttaa konkretisoimaan tavoitteita ja niitä toteuttavia keinoja. Johtamiseen liittyy olennaisesti myös tehdyn toiminnan arviointi ja

kehittäminen. Mikä onnistui, mikä ei ja miksi? Miten toimintaa voisi kehittää paremmaksi?

Hyvinvointijohtaminen kunnassa on johtamista, jonka päämääränä ovat hyvinvoivat ja terveet kuntalaiset. Kuntalaisten hyvinvointi ja terveys syntyy arjessa ja sen ympäristöissä. Sitä voi ylläpitää ja vahvistaa monenlaisen kunnan toiminnan kautta, esimerkiksi kouluissa, kirjastoissa, taidemuseoissa, puistoissa ja kaduilla. Hyvinvointia ja terveyttä tuottavien toimien ja niiden vahvistamiseksi asetettujen tavoitteiden tulisikin näkyä kaikessa kunnan päätöksenteossa.

Hyvinvointijohtaminen kunnassa on säädelty nykylainsäädännössä (Terveydenhuoltolain pykälät 11–13), jossa muun muassa säädetään kunnan velvollisuudesta asettaa vastuutahot hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Myös sote-uudistuksessa, jossa lakipohja muuttuu, hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen nähdään tärkeänä. Sote-järjestämislain lakiluonnoksen mukaan (6 §) kunnan edistäessä asukkaittensa hyvinvointia kuntalain (410/2015) 1 §:n mukaisesti ja esimerkiksi seurattava asukkaittensa elinoloja, hyvinvointia ja terveyttä sekä niihin vaikuttavia tekijöitä alueittain ja väestöryhmittäin. Lisäksi kunnan on muun muassa strategisessa suunnittelussaan asetettava hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi tavoitteet ja tavoitteita tukevat toimenpiteet.

Kunnan talous on ihmisiä varten

Hyvinvoinnin johtamisessa ymmärrys tarvittavista resursseista ja vaikutuksista auttaa. Kaikki maksaa, myös hyvinvointi. Mahdollisimman pienillä kustannuksilla toteutettu toiminta ei välttämättä saa aikaan hyvinvointia, vaan voi jopa aiheuttaa haittoja Kunnan toimijoiden onkin hyödyllistä tarkastella vaikutuksia ja kustannuksia myös hyvinvointikontekstissa. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kustannusten ja hyötyjen osoittaminen sekä arviointi korostuu nimenomaan hyvinvointitalousajattelussa.

Hyvinvointitalouden perusajatuksen voi yksinkertaistaen tiivistää näin: ”ihmiset eivät ole taloutta varten, vaan talous on ihmisiä varten”. Hyvinvointitaloutta rakennetaan analysoimalla, mittaamalla ja kehittämällä talouden ja hyvinvoinnin keskinäistä vuorovaikutusta sekä tekemällä näiden perusteella molempia vahvistavia poliittisia päätöksiä. Parhaimmillaan siis hyvinvointijohtamisella saadaan aikaiseksi sellaista toimintaa, joka synnyttää asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä sekä vahvistaa samalla talouden elinvoimaa ja kestävyyttä.

Kun kuntien talous on entistä tiukemmalla, kustannusten hillitseminen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen keinoin on yhä järkevämpää. Tällöin

ei säästetä vain tulevista kustannuksista, vaan lisätään työkykyä ja osallisuutta – ja sitä kautta kuntien ja talouden elinvoimaa. Kunnan tuottamat peruspalvelut ja hyvinvoinnin edellytyksiin liittyvät olosuhteet vaikuttavat suoraan kuntatalouteen, mutta myös kuntalaisten terveyteen ja hyvinvointiin sekä näiden jakautumiseen eri ihmisryhmien kesken (ks. lisää esim. OECD 2019, Eurofound 2019 sekä OECD/WHO 2015).

Kunnalla on talousnäkökulmasta ainakin kolme eri tapaa vaikuttaa kuntalaisten hyvinvointiin. Kunta voi esimerkiksi

1. vaikuttaa kuntalaisten elintapoihin ja palvelutarpeeseen maksupolitiikalla (hintaohjaus)
2. tarkastella järjestämänsä toiminnan tai palvelujen vaikutuksia kuntalaisten hyvinvointiin ja terveyteen sekä suunnata toimintaa tämän arvioinnin perusteella (resurssien kohdentaminen)
3. kouluttaa kunnan työntekijöitä ja kunnan alueella toimivia organisaatioita ymmärtämään oman toiminnan hyvinvointi-, terveys- ja talousvaikutuksia (hyvinvoinnin rakenteiden luominen)

Arvioinnin avulla tehdään hyvinvointiin tähtäävää toimintaa läpinäkyväksi, tunnistetaan kehittämisen tarpeita ja osoitetaan toiminnan merkitys. Mitä toiminta sai aikaiseksi, mikä muuttui? Minkälaisia vaikutuksia syntyi ihmisten hyvinvointiin, terveyteen tai vaikka toiminnan kustannuksiin? Kun mietitään hyvinvointia ja taloutta yhtäaikaaisesti, päädytäänkin usein perimmäisten arvokysymysten äärelle. On pohdittava, onko lopulta tärkeintä osoittaa toiminnan kustannusvaikutuksia vai hyvinvointivaikutuksia? Kumpaa vaikutusta tulisi korostaa? Hyvinvointitaloudessa molempia pidetään tärkeänä.

Monilla kunnilla, julkisyhteisöllä ja järjestöllä on haasteita osoittaa oman toimintansa vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen. Esimerkiksi SOSTEn Järjestöbarometrin (2020) mukaan kaksi kolmesta (67 %) vastaa-jasta pitää vaikuttavuuden arviointia melko tai erittäin vaikeana. Vaikeutta lisäävät pitkät ja monimutkaiset vaikutusketjut, useat toimijat ja muuttuvat tekijät sekä muutoksen hitaus. Osasyynä lieenee myös tavoitteiden ja vaikutusten kuvaamisen tradition nuoruus (esimerkiksi Ijäs 2020, Lyytikäinen ym. 2017, Koivisto & Blomqvist 2016 sekä Saikkonen ym. 2015) ja ylipäätään kokeellisten ja havaintotutkimusten vähäisyys (Ståhl 2017). Joitakin esimerkkejä kuntien interventioden kustannusvaikutuksista on kerätty THL:n (2020) internetsivuille. Lisää kehittämistyötä hyvinvointivaikutusten arvioinnin saralla edelleen tarvitaan.

Hyvinvointitalouden johtamisen välineitä kunnissa

Hyvinvointitaloutta pitää suunnitella ja johtaa, jotta se vahvistuisi ja toimisi parhaalla mahdollisella tavalla. Tässä hyvinvointitalous ja hyvinvointijohtaminen kohtaavat. Hyvinvointijohtamiseen tarvitaan selkeä johtamisjärjestelmä ja selkeästi nimetyt vastuut. Ylin johto vastaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä kunnassa. Monessa kunnassa toimiikin monialainen hyvinvointiryhmä. Muita johtamisen välineitä ovat kunnan strategia ja siihen liittyvät asiakirjat, vaikutusten arviointi- sekä seurantamittarit. Seuraavassa esitellyjä hyvinvointitalouden välineitä esitellään tarkemmin THL:n nettisivulla (THL 2020a).

Kunnan strategia, hyvinvointikertomus ja -suunnitelma

Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma on lakisääteinen ja konkreettinen työkalu, jolla kunta voi tuottaa tavoitteita omaan strategiaan ja määritellä yhteistyökumppaneiden ja kunnassa toimivien eri toimijoiden kanssa yhteisiä painopisteitä ja resurssien kohdentamista yhteisten huolten lieventämiseksi. Kun kunta on määritellyt strategiset tavoitteet, niiden toteuttamiseksi kuvataan hyvinvointikertomuksen suunnitelmaosassa toimialakohtaisia toimenpiteitä.

Kunta mittaa kuntalaisten hyvinvointia monipuolisen tietopohjan avulla, raportoi hyvinvoinnin muutoksista ja asettaa uusia tavoitteita hyvinvointi-investointi-näkökulmasta. Lisäksi pyritään tunnistamaan hyvinvointia ja terveyttä tuottavien toimien taloudelliset näkökulmat ja se, minkä ihmisryhmien hyvinvointia investoinnit edistävät.

Edellä nostettiin esiin vaikuttavuuden tietopohjan kapeus. Vaikuttavien toimintamallien löytymistä helpottaakseen THL on kehittämässä hyte-toimintamallien arviointikäytäntöä ja hyvien käytäntöjen portaalia, josta on helpompaa löytää myös taloudellisesti vaikuttavaksi todettuja toimia hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman toimeenpanoon.

Vaikutusten ennakkoarviointi, tulevaisuustyö ja ennakkointi

Kunnan arkisiin kysymyksiin voi etsiä vastauksia päätösten vaikutusten ennakkoarvioinnilla. Ennakkoarvioinnissa kuvataan eri päätösvaihtoehtojen vaikutuksia eri ihmisryhmien hyvinvointiin ja päätöksen kustannusvaikutuksia. Investoinnit jakautuvat harvoin tasaisesti kaikkien ihmisryhmien osalta. Ketkä sitten voittavat eniten? Entä mitä kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden ylläpitäminen tai vahvistaminen maksaa? Onko mahdollista, että nämä toimet säästävät tulevaisuudessa esimerkiksi kunnan kustannuksia? Nämä ovat usein ennakkoarvioinnissa esitettäviä kysymyksiä.

Aivan kuten hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman tekeminen, myös ennakoarviointi on sote-järjestämislain mukaan lakisääteistä kuntien toimintaa. Kun pitää arvioida eri vaihtoehtojen paremmuutta, esimerkiksi kuntapäätösten hyvinvointia lisäävistä ja kustannuksia lykkäävistä kokemuksista ovat tärkeitä ajatuksen avaajia. Myös niitä on koottu THL:n nettisivulle (THL 2020b).

Jotta kunnassa tai järjestössä tehtävällä toiminnalla voi olettaa olevan halutunlaisia vaikutuksia, tulisi toiminnan tavoitteiden ja keinojen olla linjassa tavoitellun tuloksen kanssa ja edelleen vaikutusten mittaamisen olla linjassa tavoitteiden kanssa. Tätä loogisen päättelyketjun käyttöä on edistetty esimerkiksi SOSTEn SROI-oppaassa (Klemelä 2016). Parhaimmassa tapauksessa toiminnan tuloksia voidaan mitata ja osa mitattavista vaikutuksista voidaan myös pukea vaihtoehtoiskustannuksiksi. Mitä maksaisi, jos kyseistä toimintaa ei järjestetä? Parhaimmillaan hyvinvointia lisäävä toiminta vähentää kalliiden korjaavien palveluiden tarvetta.

Mittarit johtamisen ja arvioinnin tukena

Hyvinvointia ja terveyttä kuvaavat mittarit ja indikaattorit hyödyttävät hyvinvointitalous-ajattelua sekä hyvinvointijohtamista. Mittaamalla toimintaansa kunnat voivat esimerkiksi seurata ihmisryhmien hyvinvoinnin kehitystä, käytettyjä resursseja ja resurssien kohdentumisen onnistumista.

Hyvinvointitalouden suunnitteluun, johtamiseen ja arviointiin tarvitaan tietoa eri ihmisryhmien terveydestä ja hyvinvoinnista. Lisäksi tarvitaan tietoa näihin yhteydessä olevista tekijöistä ja palveluista. Tietoa tarvitaan käytännössä useisiin erilaisiin tarkoituksiin ja hieman eri muodossa. Erilaisia laajoja kansallisia indikaattori- ja tietopankkeja, joista löytyy kuntakohtaista tietoa, on useita. THL on myös laatinut kuntien hyvinvointikertomuksia varten minimi-indikaattorilistan. Nämä minimi-indikaattorit löytyvät myös Suomen Kuntaliiton sähköisestä hyvinvointikertomus-työkalusta.

Tieto kunnan käyttämistä resursseista tuo konkreettisesti esiin toiminnan painopisteet. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen budjetoinnilla tuodaan näkyväksi kuntapalvelujen resurssien jakautuminen eri hallinnonaloilla ehkäisevään ja edistävään ja toisaalta korjaavaan työhön. Kuntien budjetteja on tarkasteltu tällä tavalla esimerkiksi Raahessa, Ikaalisissa ja Kemissä lapsiin kohdistuvien resurssien käytössä (Jokiranta ym. 2020). Oulussa on puolestaan tarkasteltu sivistys- ja kulttuuripalvelujen ja hyvinvointipalvelujen budjettien jakautumista ennaltaehkäiseviin palveluihin, säännöllisen/lyhytaikaisen tuen palveluihin sekä vaativiin palveluihin eri ikäryhmissä (Välikangas 2015).

Indikaattoreita voidaan hyödyntää myös kuntien toiminnan sekä rahoituksen ohjaamisen välineenä. HYTE-kerroin on kunnille suunnattu hyvin-

voinnin ja terveyden edistämisen valtionosuuden lisäosa. Kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kerroin määritellään kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimintaa kuvaavien indikaattoreiden sekä toiminnan tulosta kuvaavien indikaattoreiden perusteella. Lisäosan suuruus on n. 100 miljoonaa euroa. HYTE-kerroin on siis kannustin, jonka suuruus määräytyy kuntien tekemän hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön mukaan.

Talous, joka vahvistaa hyvinvointia

Kunnan hyvinvointijohtamisen päämääränä ovat hyvinvoivat ja terveet asukkaat. Päätöksiä tehtäessä mietitään asukkaiden ja eri ihmisryhmien hyvinvoinnin kannalta parhaimman lopputuloksen tuottavia ratkaisuja. Parhaimmillaan hyvinvointijohtamisella vahvistetaan sellaista taloudenpitoa, joka synnyttää asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä ja jolla jaetaan kertynyttä hyvinvointia eri ihmisryhmille. Tämä on myös hyvinvointitalousajattelun peruslähtökohta.

Hyvinvointitalousajattelua voidaan vahvistaa kunnissa tiedostamalla paremmin hyvinvoinnin ja talouden yhteys, vahvistamalla hyvinvointivaikutusten arviointia sekä integroimalla nämä näkökulmat tiiviimmin osaksi kuntien hyvinvointijohtamisen malleja. Jo nyt käytössä on monia hyviä tässä artikkelissa kuvattuja hyvinvointijohtamisen välineitä, joita voidaan hyödyntää entistäkin laajemmin tulevaisuuden kunnissa.

Lähteet

- Eurofound (2019) Role of health and care services in improving well-being and economic performance. Background paper for 'The Economy of Wellbeing', Finnish Presidency conference Helsinki, 18–19 September 2019. <https://stm.fi/documents/1271139/14654750/Eurofound+-background+paper.pdf/a2644e6e-6758-ceed-e242-87b85851e31b/Eurofound+background+-paper.pdf> [Luettu: 25.1.2021]
- Ijäs Katariina. (2020). Sosioekonomiset terveyserot kuntien hyvinvointikertomuksissa. Metropolia ammattikorkeakoulu, YAMK-opinnäytetyö, Terveyden edistämisen koulutusohjelma. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/335738/Ij%c3%a4s_Katariina_Metropolia.pdf [Luettu: 25.1.2021]
- Jokiranta, Virve; Peltonen, Milla; Rissanen, Antti; Rosenqvist, Susanne; Voltti, Samuli; Käsmä, Laura; Luoma, Julia; Falk, Sonja ja Kuokkanen, Julia (2020) Lapsilähtöinen budjetointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:23.
- Klemelä, Juha (2016) Järjestöt, vaikuttavuus & raha – SROI-arviointimenetelmä. SOSTEn julkaisuja 1/2016. Suomen sosiaali ja terveys ry. Helsinki.
- Koivisto Juha ja Blomqvist Pia (2016). Eriarvoisuuden ja syrjäytymisen torjumisen rakennuspalikat - Innokylän innovaatiokatsaus. Työpaperi 23/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lyytikäinen Merja; Koivisto Juha; Savolainen, Nella ja Rotko Tuulia (2017). Terveyden edistämisen innovaatiokatsaus. Työpaperi 13/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- McDaid, David; Sassi, Franco ja Merkur, Sherry (toim.) (2015), Promoting Health, Preventing Disease: The Economic Case. New York: Open University Press.
- OECD (2019) The Economy of Well-being: Creating Opportunities for People's Well-being and Economic Growth. Council General Secretariat, 10414/19 ADD 1. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10414-2019-ADD-1/en/pdf> [Luettu 25.1.2021]
- Saikkonen Paula; Blomgren Sanna; Karjalainen Pekka ja Kivipelto Minna (2015). Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta? Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 89. Helsinki: Kunnallissalan kehittämissäätiö.
- SOSTE (2020) Järjestöbarometri. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
- Ståhl, Timo (2017) Terveyden edistämisen mittaaminen ja kustannusvaikuttavuus Alueellinen hyvinvointikertomus -verkostoseminaari 7.2.2017, Helsinki. <https://www.slideshare.net/THLfi/terveyden-edistamisen-mittaaminen-ja-kustannusvaikuttavuus> [Luettu 25.1.2021]
- THL (2020a) Hyvinvointijohtamisella hyvinvointitaloutta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtamisella-hyvinvointitaloutta](https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtamisella-hyvinvointitaloutta) [Luettu 25.1.2021]
- THL (2020b) Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kustannusesimerkit. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/vaikutukset-ja-kustannukset/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-kustannusesimerkit> [Luettu 25.1.2021]
- Välikangas Elina (2015) Palvelujen luokittelu ja elämäntaustaseuranta kunnan hyvinvointijohtamisen tukena ”Hyvinvointi – vakaasti tuottava investointi” -seminaari 23.6.2015, Kehittämisen- ja laatualue Elina Välikangas Oulun kaupunki/hyvinvointipalvelut. <https://slideplayer.fi/slide/16708302/> [Luettu 25.1.2021]

Hyvinvointitalous mahdollisten tulevaisuuksien avaajana ja tulevaisuuteen suuntautuneena hallintamallina

JOHANNES ANTILA

Pohdin artikkelissani, voisiko hyvinvointitalous käsitteenä ja lähestymistapana luoda uskoa parempaan tulevaisuuteen. Entä miten käsitteelliseltä tasolta tulisi edetä kohti konkretiaa – miltä hyvinvointitalous tulevaisuus-orientoituneena hallinnan (governance-) mallina ja politiikan ohjausmallina voisi näyttää?

Hyvinvointitalous ja hyvinvointilähtöinen tulevaisuuspolitiikka

“Tulevaisuuden sukupolvien komissaarin tehtävänä on edistää kestävän kehityksen periaatetta ja toimia erityisesti suojelijana tulevien sukupolvien mahdollisuudelle täyttää tarpeensa[.]” (Wales 2015)

Vuonna 2015 Walesissa säädettiin maailman mittakaavassa uudenlainen laki, jonka keskiössä oli tulevaisuus ja tulevaisuuden sukupolvien hyvinvointi. Laki oli ensimmäinen, joka mainitsi YK:n kestävän kehityksen tavoitteet. Se asetti Walesille seitsemän hyvinvoinnin päämäärää, velvoitti julkisia toimijoita asettamaan tavoitteet näiden saavuttamiseksi ja loi uuden tulevaisuuden sukupolvien komissaarin viran. Komissaarin tehtävänä on koordinoita työtä päämäärien eteen ja edustaa tulevia sukupolvia.

Viisi vuotta Walesin lain voimaantulon jälkeen tulevaisuus ja näkökulma tulevaisuuden sukupolvista on vahvasti läsnä politiikassa maailmanlaajuisesti. Osittain kyse on sen aiemmasta laiminlyönnistä – valtioiden toimimattomuus erityisesti ilmastonmuutoksen ja muiden ekologisten kriisien suhteen

on paitsi herättänyt jatkuvaa kritiikkiä tiedeyhteisöltä, myös synnyttänyt ennennäkemättömän laajan nuorten johtaman globaalin kansanliikkeen. Vain vuosi sen jälkeen, kun Hallitustenvälinen ilmastomuutospaneeli IPCC julkaisi raporttinsa (IPCC 2018) kahdentoista vuoden aikaikkunasta välttää ilmastokatastrofi, Fridays for Future -liike kokosi globaalisti neljä miljoonaa ihmistä osoittamaan mieltään tulevaisuuden puolesta (Milman 2019).

Vaikka tulevaisuusnäkökulman voi näin nähdä olevan hyvinkin läsnä politiikassa, etenkin kehittyneissä maissa usko tulevaisuuteen vaikuttaa kuitenkin olevan koeteltuna. Jo ennen koronaviruspandemiaa Pew-tutkimuskeskuksen kyselyssä lähes jokaisen kehittyneen maan kohdalla enemmistö katsoi, etteivät tämän päivän lapset tule saavuttamaan omalla kohdallaan vanhempiensa varallisuusasemaa (Pew 2019a). Samoin 34:stä maasta vain Intiassa, Indonesiassa ja Filippiineillä oltiin optimistisia rikkaiden ja köyhien välisen kuilun kaventumisesta tulevaisuudessa (Pew 2019b).

Eriarvoisuuden kasvun ja ekologisten kriisien aikakaudella tulevaisuususkon horjuminen ei kenties ole etusivun uutinen. Kyse ei kuitenkaan liene hetkellisestä mielentilasta. Vahvistunut ilmastoaktivismi sekä epätasa-arvoon liittyvä pessimismi voidaan lukea turhautumisen merkkeinä laajemmin nykyistä järjestelmää vastaan – näköalattomuutena, joka kumpuaa paitsi ilmastokriisin luomasta eksistentiaalisesta uhasta myös epäluottamuksesta järjestelmän kykyyn tuottaa ja jakaa hyvinvointia reilulla tavalla. Ekologisesti ja inhimillisesti nykyinen tie on kestämaton ja tämä ei luo uskoa huomiseen.

Hyvinvointitalous on yksi lähestymistapa, joka pyrkii osaltaan vastaamaan tähän tilanteeseen tuomalla talousjärjestelmän keskiöön hyvinvoinnin – niin ihmisten kuin planeetan. Walesin laki tulevaisuuden sukupolvien hyvinvoinnista on esimerkki tästä lähestymistavasta. Hyvinvointitaloutta ovat korostaneet myös muun muassa Suomi, Skotlanti, Uusi-Seelanti sekä Islanti, kuten myös näiden maiden yhteinen Wellbeing Economy Governments -verkosto, johon Suomi liittyi joulukuussa 2020.

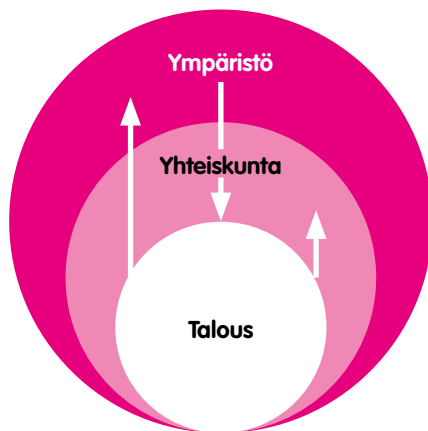
Hyvinvointitalous luo kestävää nykyisyyttä ja avaa mahdollisuudet luoda parempaa tulevaisuutta

Hyvinvointitalous korostaa sosiaalista, ekologista ja taloudellista kestävyyttä sekä talouden välineellistä roolia hyvinvoinnin luomisessa. Keskiössä on paitsi kestävyys, myös oikeudenmukaisuus lyhyellä sekä pitkällä aikavälillä – miten voimme taata hyvinvoinnin myös tulevaisuuden sukupolville toimimalla tässä hetkessä niin, että ekologiset järjestelmämme kestävät ja hyvinvoinnista syntyy itseään ruokkivia kehiä. Lisäksi esimerkiksi OECD (Euroopan neuvosto 2019a) sekä EU:n neuvosto hyvinvointitalouden päätöslausel-

massaan (Euroopan neuvosto 2019b) ovat korostaneet myös talouden ja hyvinvoinnin keskinäisriippuvaista suhdetta: hyvinvointi on edellytys talouskasvulle ja toisaalta talouskasvu luo mahdollisuuksia kohentaa hyvinvointia.

Kestävyyden ja ylisukupolvisuuden näkökulmat ovat keskeiset elementit hyvinvointitalouden tulevaisuussuuntautuneisuudessa. Ylisukupolvisuus rinnastuu käsitteessä velvollisuuteen muokata nykyistä järjestelmää siten, että se kykenee tuottamaan hyvinvointia myös tulevaisuudessa – ei ainoastaan taloudellisessa, vaan myös sosiaalisessa ja ekologisessa mielessä. Tämä tarkoittaa huomion kiinnittämistä myös sosiaaliseen ja ekologiseen velkaan, minkä nykyinen järjestelmä on sivuuttanut.

Käsitteellisesti hyvinvointitalous korostaa talouden roolia järjestelmänä ja instituutioina – välineellisenä, muokattavana koneena, joka voidaan valjastaa ajamaan erilaisia päämääriä. Tämä korostaa talouden, yhteiskunnan ja ympäristön kerrostunutta suhdetta (kuva 1). Talous on yksi osa yhteiskuntiamme, joiden olemassaolo puolestaan perustuu planetaarisiin rajoihin ja ekologiseen tilaan. Lopulta ympäristö määrittää yhteiskunnan rajat ja yhteiskunta talouden toimintatavat. Talous puolestaan heijastuu sekä yhteiskuntiimme että ympäristöön, toteuttaen niitä eksplisiittisiä tai implisiittisiä tavoitteita joita sille on asetettu. Mikäli tuo muokattava kone tuottaa hyvinvoinnin vastaisia vaikutuksia, tulisi se hyvinvointitalousajattelun mukaan korjata.

Kuva 1: Ympäristön, yhteiskunnan ja talouden kerrostunut suhde

Tässä ajatuksessa ei sinänsä ole mitään uutta: niin ympäristötaloustiede, feministinen taloustiede kuin jo valtavirtaistunut kestävä kehityksen lähestymistapakin pohjautuvat lopulta tähän kerrostuneeseen suhteeseen. YK:n

Agenda 2030 ja sen kestävä kehityksen tavoitteet rakentuvat ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden ympärille ja esimerkiksi viime vuosina näkyvyyttä saanut ekonomisti Kate Raworthin (2017) “donitsitalous-malli” liittyy talouteen ekologisen katon ja sosiaalisen perustan. Suomessa Sitra on kehittänyt ja kouluttanut päätöksentekijöitä kestävästä taloudesta jo pidemmän aikaa (2013, 2020). Myös nämä lähestymistavat sopivat hyvinvointitalouden kattokäsitteen alle.

Tulevaisuusnäkökulmasta tarkasteltuna hyvinvointitalouden talouden välinearvon ja muokattavuuden korostaminen avaavat ovia toimijuudelle ja toisenlaisten tulevaisuuksien kuvittelemiselle. Kun taloutta ei nähdä “luonnollisena” järjestelmänä, myös sen tuottamat vaikutukset eivät ole luonnollisia tai vääjäämättömiä, ja täten on mahdollista kuvitella erilainen tai muokattu järjestelmä. Talouden, yhteiskunnan ja ympäristön kerrostuneisuutta korostava näkemys puolestaan tuo esiin yhteiskunnan mahdollisuuden määrittää talouden päämääriä ja toimintatapoja. Näin myös talouden raamien ja prosessien määrittely tulee vahvemmin demokraattisen päätöksenteon piiriin.

Hiipuvan tulevaisuuskäsitteen kanssa painiskeleville hyvinvointitalous voi kestävyyttä, ylisukupolvisuutta, toimijuutta ja toisin tekemisen mahdollisuutta korostamalla avata vaihtoehtoisia tulevaisuusnäkymiä. Silloin syntyy myös toivo siitä, että nykyistä järjestelmää voidaan muokata niiltä osin, kuin se tuottaa ihmisten ja planeetan hyvinvoinnille vastaisia vaikutuksia. Se on lupaus hyvinvoinnista tuleville sukupolville, joka samalla luo mahdollisuuksia ja asettaa vaatimuksia tähän hetkeen muuttaa toimintatapoja kestäviksi ja tuoda hyvinvointi keskiöön.

Tulevaisuuskäsitteestä tulevaisuussuuntautuneeksi toiminnaksi

Kuten Walesin esimerkki sekä Wellbeing Economy Governments -verkoston olemassaolo osoittavat, hyvinvointitalouden edistäminen ei ole jäänyt ainoastaan käsitteelliselle tasolle. WEGo-verkoston lisäksi hyvinvointitaloutta on puitu kansainvälisesti myös EU-tasolla, WHO:ssa sekä OECD:ssä. Kansallisesti esimerkiksi Uudessa-Seelannissa on kokeiltu hyvinvointibudjetointia (New Zealand Treasury 2019), Islannissa on kehitetty hyvinvointi-indikaattorit ja niiden pohjalta luotu tavoitteet ja Skotlannissa kehitetty SDG-pohjainen viitekehys hallinnon hyvinvointitavoitteista (ks. Abrar, tämä julkaisu). Iso-Britanniassa parlamentin käsittelyssä on parhaillaan Walesin lakia muistuttava laki tulevaisuuden sukupolvien hyvinvoinnista. Suomessa hyvinvointitalous on kirjattu hallitusohjelmaan, hyvinvointitalous oli EU-puheenjohtajakauden yksi kärkiteema ja uusi kansanterveyden neuvottelukunnan hyvinvointitalouden jaosto valmistelee hyvinvointitalousajattelun vahvistamisen tiekarttaa.

Vaikka joissain maissa on kehitetty kokonaisvaltaisempia hyvinvointitalouden näkökulmaan perustuvia viitekehyksiä ja toimintasuunnitelmia, kokonaisuudessaan lähestymistavat ovat olleet enemmän pirstaleisia. Uuden-Seelannin hyvinvointibudjetointi on lopulta yhden ohjausmekanismin kunnianhimoinen mutta pieni muokkaus ja Walesin rakentama toimintamalli painottaa erityisesti julkisten organisaatioiden vastuuta hyvinvoinnista. Vaikka Suomessa on pitkään panostettu hyvinvointitalousajattelun omaisesti esimerkiksi koulutukseen ja sukupuolten väliseen tasa-arvoon, varsinaista kokonaiskuvaa saati siihen perustuvia ohjauksen ja hallinnan mekanismeja ei vielä ole kehitetty.

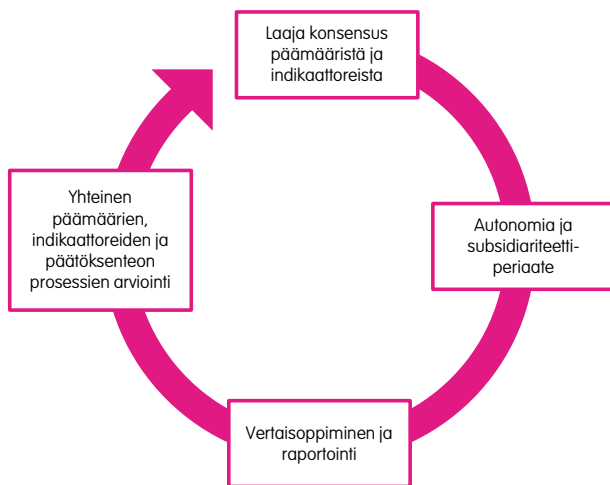
Haaste ei toki ole helppo. Hyvinvointitalouden lähestymistapa on systeminen – talous järjestelmänä on itsessään monimutkainen, se koskee lukuisia erilaisia toimijoita ja sen vaikutukset (toivotut tai epätoivotut) eivät välttämättä ole aina selvät. Vaikka päämäärä hyvinvoinnin lisäämisestä ja saatamisesta talouden keskiöön olisikin laajasti jaettu, vaatii sen saavuttaminen kokonaisvaltaisen lähestymistavan.

Hyvinvointitalouden hallintomallin hahmottelua

Miltä tällainen kokonaisvaltainen lähestymistapa voisi näyttää? Julkisen hallinnon teoria – ja käytäntö – on viime aikoina korostanut hallinnan (governance) roolia laajojen, systeemisten ongelmien ratkaisemisessa. Toisaalta kasvavan kompleksisuuden ja toisaalta hallinnon monitasoistumisen myötä julkishallinto on siis siirtynyt yhteiskunnallisen ohjaamisen muotoihin, jotka ovat osallistavampia ja verkostomaisempia (ks. Vartiainen ym. 2020). Yksi tällainen kehityssuunta on kokeellisen hallinnan teoria, josta myös Walesin rakentamassa tulevaisuuden sukupolvien hyvinvointi -arkkitehtuurissa on piirteitä.

Kokeellisen hallinnan teoriaan (Sabel ja Zeitlin 2012) perustuva malli rakentuu neljän vaiheen ympärille: 1) Perustava konsensus, eli sitoutuminen yhteisiin tavoitteisiin 2) vastuullinen autonomia 3) vertaisoppiminen ja raportointi sekä 4) päämäärien, indikaattoreiden sekä prosessien yhteinen arviointi ja muokkaaminen (Kuva 2). Mallia on kehitetty yksityiskohtaisesti myös Suomen kontekstissa Ohjaus2020-hankkeessa (Annala ym. 2020), jonka pohjalte kuvan 2 malli myös rakentuu. Sen lähtökohtina on laaja osallisuus, jatkuva kehittyminen sekä toimijoiden vapauden ja vastuullisuuden korostaminen.

Hyvinvointitalouden näkökulmasta kokeileva hallinnon malli tarjoaa mahdollisuuden sitouttaa laajan sidosryhmäjoukon hyvinvoinnin toteuttamiseen sekä hyvinvoinnin määrittelemiseen. Ensimmäisen vaiheen jaettu konsensus asettaa yhteisen suunnan: päämäärät hyvinvoinnin lisäämiselle sekä niihin

Kuva 2: Kokeilevan hallinnan malli hyvinvointitalouden edistämiseen (Mukaiillen Annala et al., 2020 ja Sabel & Zeitlin, 2012)

liitettävät indikaattorit. Koska näiden päämäärien saavuttaminen on jaettua, tulisi myös ensimmäisen vaiheen tavoitteenasennan olla mahdollisimman laajalla joukolla tehtyä. Kokeilevan hallinnan malli painottaa deliberaatioita – puntaroivaa keskustelua sekä eri sidosryhmien että esimerkiksi hallituksen ja opposition välillä taatakseen sitoutumisen päämääriin pitkälle aikavälillä.

Hyvinvointitalouden osalta deliberaatiosta voisi toimia esimerkkinä Saksan kansalaisten hyvinvointikäskyksiä kartoittaneen Gut Leben in Deutschland -hankkeen¹ tai Sitran Hyvinvoinnin seuraava erä -työstä alkuun saaneesta Erätauko-dialogimenetelmän². Laaja kansalaisten osallistumisen hyvinvoinnin määrittelyyn lisää osallisuuden tunnetta ja luo demokraattisen legitimitetin hyvinvoinnin edistämiseksi.

Kansalaisten, kuntien, järjestöjen ja muiden sidosryhmien deliberaation tarkoituksena on tuottaa yhteinen ymmärrys suunnasta, jota lähtevät toteuttamaan siihen parhaiten sopivat tahot. Kokeilevan hallinnan mallin vastuullinen autonomia tarkoittaa toimijoiden selkeää mandaattia itse suunnitella tapansa saavuttaa yhteisesti asetetut päämäärät. Hyvinvointitalouden kannalta on esimerkiksi selvää, että kunnilla on merkittävä rooli hyvinvoinnin lisäämisessä. Tämän tulisi tarkoittaa selkeää vastuun määrittelyä ja rajausta ja toisaalta kunnille autonomiaa tehdä suunnitelmia ja toteuttaa ne

1 Gut Leben in Deutschland: <https://www.gut-leben-in-deutschland.de>

2 Erätauko-dialogimenetelmä: <https://www.eratauko.fi/mika-eratauko/>

yhteisten päämäärien saavuttamiseksi. Esimerkiksi kansalaisraateja voidaan käyttää välineenä, joka antaa toimijoille mahdollisuuden määrittää alatavoitteita sekä toimenpiteitä deliberatiivisesti ja osallistavasti³.

Kokeilevan hallinnan mallin kolmas vaihe korostaa, että vastuulliseen autonomiaan kuuluu myös avoimuus oppia toisilta. Vertaisoppimisen rakenteiden ja palautemekanismin luominen on tärkeää tiedon kerääntymisen sekä kehittymisen – ja kokeilemisen – kannalta. Hyvinvointitalouden näkökulmasta tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi jaettuja hyvinvoinnin mittaamisen malleja ja avointa dataa sekä erilaisten vertaisoppimisverkostojen luomista sidosryhmien välille. Vertaisoppiminen sekä käteen jäävä data auttavat viimeistä vaihetta, jossa kerätään eri tason toimijoiden opit kasaan ja tarkastellaan uudestaan laajoja päämääriä, polkua niiden tavoittamiseen sekä tarvetta muuttaa päämääriä uuden tiedon valossa.

Kokeilevan hallinnan mallin vaihe	Hyvinvointitalouden hallinnan näkökulmasta
1. Laaja konsensus päämääristä ja indikaattoreista	Hyvinvointi päämäärät; laaja deliberaatio kansalaisten sekä eri sidosryhmien kanssa
2. Autonomia ja subsidiariteetti-periaate	Toimijoiden vapaus määrittää päämäärien mukaiset omat tavoitteet hyvinvoinnille; kansalaisraadit vahvistamassa tavoitteiden ja toimenpiteiden legitimitettä; selkeät vastuut hyvinvoinnin päämäärien edistämisestä
3. Vertaisoppiminen ja raportointi	Hyvinvointiin liittyvän data jakaminen ja yhteiset käytännöt; sidosryhmäverkostojen luominen
4. Yhteinen päämäärien, indikaattoreiden ja päätöksenteon prosessien arviointi	Oppien kerääminen eri toimintatapojen toimivuudesta hyvinvoinnin lisäämisessä; sidosryhmien omat arvioinnit toimenpiteistä ja kansalaisten deliberaatio ja arvio

Taulukko 1: Kokeilevan hallinnan mallin vaiheet hyvinvointitalouden hallinnan näkökulmasta

Johtopäätökset

Edellä kuvailtu malli antaa vain yleiset suuntaviivat hyvinvointitalouden näkökulman kokonaisvaltaiselle hallinnan mallille. Yksinkertaistetusta muodostaan ja hallinnon kielestä huolimatta, malli tarjoaa suunnan eteenpäin – tulevaisuuskäsitteestä askelia kohti aidosti tulevaisuusorientoitunutta

3 Suomessa kansalaisraadien käyttöä on kokeiltu esimerkiksi Mustasaaressa yhteistyössä PALO-tutkimushankkeen kanssa: <https://paloresearch.fi/kansalaisraati/>

toimintaa. Hyvinvoinnin, niin nykyisen kuin tulevan, asettaminen aidosti politiikanteon keskiöön vaatii kokonaisvaltaisen lähestymistavan, jossa yhteisesti asetetut hyvinvoinnin päämäärät myös aidosti ohjaavat nykyisen järjestelmän muuttumista kestäväksi. Usko tulevaisuuteen vaatii käsitteiden ja mallien lisäksi myös konkreettista toimia.

Lähteet

- Annala, Mikko; Leppänen, Juha; Mertsola, Silva ja Sabel, Charles (2020) Humble Government: How to Realize Ambitious Reforms Prudently. Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminta. <https://tietokayttoon.fi/documents/1927382/2158283/Humble+Government.pdf/efbd7017-8546-7996-e249-c6f2008fe2d4/Humble+Government.pdf> [Luettu: 25.1.2020]
- Euroopan neuvosto (2019a) The Economy of Well-Being - Executive Summary of the OECD Background Paper on "Creating opportunities for people's well-being and economic growth" <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10414-2019-INIT/en/pdf> [Luettu: 25.1.2020]
- Euroopan neuvosto (2019b) The Economy of Wellbeing - Draft Council Conclusions <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13171-2019-INIT/en/pdf> [Luettu: 25.1.2020]
- IPCC (2018) Summary for Policymakers. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/10/SR15_SPM_version_stand_alone_LR.pdf [Luettu: 25.1.2020]
- Milman, O. (2019) US to stage its largest ever climate strike: "Somebody must sound the alarm." The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/20/climate-strikes-us-students-greta-thunberg> [Luettu: 25.1.2020]
- Pew Research Center (2019) Global Values Survey. <https://www.pewresearch.org/global/question-search/?qid=1625&cntIDs=&stdIDs=> [Luettu: 25.1.2020]
- Pew Research Center (2019) Global Values Survey. <https://www.pewresearch.org/global/question-search/?qid=3078&cntIDs=&stdIDs=> [Luettu: 25.1.2020]
- Sabel, Charles ja Zeitlin, Jonathan (2012) Experimentalist Governance. Teoksessa Levi-Faur, David (toim.) (2012) The Oxford Handbook of Governance. Oxford: Oxford University Press, 169–183.
- Raworth, Kate (2017) Doughnut Economics: Seven ways to think like a 21st-century economist. Lontoo: Random House UK.
- Sitra (2013) Kestämätön käy kalliiksi: 10 teesiä kestäväan talouteen. Helsinki: Sitra. Saatavilla osoitteessa: http://media.sitra.fi/2017/02/24044539/Kestamaton_kay_kalliiksi.pdf [Luettu: 25.1.2020]
- Sitra (2020) Talous tulevaisuuden palveluksessa: Kestävän talouden tilannekuva 2020-luvun taitteessa. Saatavilla osoitteessa: <https://media.sitra.fi/2020/10/20140203/talous-tulevaisuuden-palveluksessa.pdf> [Luettu: 25.1.2020]
- Vartiainen, Pirkko; Raisio, Harri; Lundström, Niklas ja Niskanen, Ville-Pekka, (2020) Katsaus valtion ohjaustoiminnan kehitykseen: Fokuksessa governance- ja kompleksisuuskirjallisuus. Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminta. <https://tietokayttoon.fi/documents/1927382/2158283/Katsaus+valtion+ohjaustoiminnan+kehitykseen.pdf> [Luettu: 25.1.2020]
- Wales (2015) Well-being of Future Generations Act 2015, c. o(18) <https://www.futuregenerations.wales/wp-content/uploads/2017/01/WFGAct-English.pdf> [Luettu: 25.1.2020]

Hyvinvointitalous – vanhan markkinointia uusin sanoin vai uuden hyvinvoinnin alku?

SAILA RUUTH

Suomi nosti hyvinvointitalouden vahvasti EU-agendalle puheenjohtajuuskaudellaan syksyllä 2019. On ollut etuoikeus päästä keskustelemaan hyvinvointitalouden ideasta niin uuden komission jäsenten ja kabinettien kuin europarlamentaarikoiden, kansalaisjärjestöaktiivien ja tutkijoidenkin kanssa. Vastaanotosta on voinut päätellä, että aika on ollut otollinen viestille, jossa painotetaan ihmisten hyvinvoinnin, yhteiskuntien kestävyys- ja talouden toimivuuden keskinäisriippuvuutta ja vahvistamista. Pohdin artikkelissani laajasti hyvinvointitalouden asemoitumista viimeaikaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja hahmottelen hyvinvointitalouden tulevaisuuden haasteita sekä mahdollisuuksia.

Yhteiskunnat ja yhteiskuntapolitiikan näkökulmat muutoksessa

Muun muassa Brexit, oikeistopopulismin ja äärioikeiston nousu, laskeva syntyvyys sekä elintasoeroista aiheutuva haitta EU:n sisämarkkinoiden toimivuudelle ovat saaneet vanhat valtapuolueet toteamaan, ettei politiikka onnistu rakentamaan luottamusta keskittymällä markkinoiden vapauttamiseen ja julkisten talouksien kurittamiseen.

Komission puheenjohtaja Ursula von der Leyenin poliittisissa suunta- viivoissa puhutaan sosiaalisesta markkinataloudesta, taloudesta, joka toimii ihmisten hyväksi (ks. Von der Leyen 2019). Von der Leyen lupaa, että hänen talouspolitiikkansa tulee kulkemaan käsikädessä sosiaalisten oikeuksien sekä ilmastonutraaliustavoitteen kanssa.

Myös OECD:ssä on käynnissä vilkas keskustelu hyvinvoinnin ja talouden suhteesta. Edelliset kokemukseni OECD:stä 2000-luvun alusta saivat minut

odottamaan huomattavasti perinteisempää ja yksipuolisempaa markkina- ja talouskasvuorientoituneisuutta. Talousorientaatio ei sinänsä ole OECD:sta kadonnut, mutta kasvusta puhutaan inklusiivisena ja korostetaan, että kaikkien täytyy päästä osallisiksi kasvun hedelmistä (esim. OECD 2020).

Von der Leyenin hyvinvointipuhe eroaa Suomen tarjoamasta hyvinvointitalousajattelusta ennen kaikkea siinä, missä järjestyksessä asioiden oletetaan tapahtuvan. Hyvinvointitalouden idea on, että talouskasvu tarvitsee hyvinvointia. Ilman koulutettuja, terveitä ja hyvinvoivia ihmisiä ei ole mahdollista rakentaa tuotantoa, jonka varassa talouskasvu syntyy.

Von der Leyenin suuntaviivoissa ihmisten hyvinvointia ei pääsääntöisesti nähdä yhteiskuntien ja talouden toimivuuden edellytyksenä, vaan sosiaalisten oikeuksien pilarin vahvistamista perustellaan ennemminkin moraalisilla argumenteilla. Ihmisten hyvinvoinnista on huolehdittava siksi, että se on oikein. Kyse on oikeuksista, kuten pilarin nimikin kertoo.

Tarvitaanko uutta käsitettä – hyvinvointivaltiolle?

Yhtäältä olenkin paljon pohtinut, onko tarpeellista tai edes järkevää markkinoida perinteistä pohjoismaista hyvinvointivaltiota uudella käsitteellä ja ennen kaikkea alistaa hyvinvointi välineeksi talouskasvun tavoittelulle. Toisaalta olen monta kertaa miettinyt, eikö ole itsestään selvää, että ihmisten hyvinvointi on yhteiskunnan toimivuuden, vakauden, kestävyyyden sekä resilienssin perusta ja näin myös toimivan talouden edellytys.

On kuitenkin helppo havaita, että niin tiukassa istuu ajatus siitä, että rahat täytyy ansaita ennen kuin ne voidaan käyttää, että lienee parempi taipua ja yrittää puhua sitä kieltä, jota edelleen niin monet tuntuvat ainoastaan ymmärtävän. Siksi sanomme, että täytyy ensin *investoida*, jotta myöhemmin voi saada *voittoa*. Tai että hyvinvointi on *kasvutekijä* eikä kuluerä – saati ylellisyys.

Entistä useammat ymmärtävätkin, että tietotyö, jossa työntekijän sosiaalisten taitojen, luovuuden ja jopa persoonan merkitys korostuu, on jatkuvasti laajempien työntekijäjoukkojen todellisuutta eikä vain pienen luovan luokan maailma. Länsimaiset työmarkkinat eivät juuri tarvitse matalasti koulutettuja työntekijöitä, jotka suoriutuvat työstään vähän huonommallakin toimintakyvyllä, läsnäololla ja ongelmanratkaisukyvyllä. Työmarkkinat tarvitsevat entistä osaavampia ja paremmin voivia ihmisiä.

Valtiolta tarvitaan entistä monitahoisempia toimia ihmisten täysimääräisen potentiaalin saamiseksi yhteiskunnan hyödyksi. Näitä toimia voi kutsua hyvinvointitaloudeksi mutta voisi kutsua myös hyvinvointivaltion lupauksen lunastamiseksi.

Hyvinvointivaltion lupaus on luoda mahdollisuudet pärjätä elämässä koulutuksen, sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä tarpeellisten tulonsiirtojen avulla. Hyvinvointivaltio pitää huolta ihmisestä silloin, kun hän ei siihen itse pysty ja takaa ne oikeudet, resurssit tai pääomat, joita yhteiskunnassa tarvitaan, olivat ne sitten taloudellisia, sosiaalisia, sivistyksellisiä, kulttuuri- tai terveydellisiä.

Oikeuspuheen ongelmat, kasvupuheen vaarat

Vaikka moni pitää hyvinvointia esillä oikeuksien näkökulmasta von der Leyenin tapaan, on talouden määräävä asema ja talouskasvun ensisijaisuus niin voimakasta ja läpäisevää, että oikeuspuhe tuntuu kaikesta huolimatta jäävän juhlaluphemateriaaliksi. Siksi lienee parempi yrittää kytkeä hyvinvointi talouden kylkeen ja argumentoida, että hyvinvointi on hyväksi myös taloudelle.

Samaan aikaan on kuitenkin syytä tiedostaa, mitä vaaroja siihen sisältyy, kun hyvinvoinnista tehdään väline jollekin muulle. Ilmoilla on jatkuvasti ajattelua, jossa hyvinvointi-investointeja ei kannateta tehtäväksi, mikäli niiden välitöntä hyötyä talouskasvulle, työllisyydelle tai muulle tavoitteelle ei pystytä osoittamaan.

Joitain vuosia sitten työskennellessäni järjestöjen valtionavustusten jakamisen parissa, erään järjestön edustaja sanoi, että vaikutusten arviointi on vaikutusten arvailua. Se oli minusta erittäin osuvasti sanottu. Ihmiset ja ihmisyyhteisöt ovat niin moniulotteisia, ettei yksittäisten toimien vaikutusta hyvin- tai pahoinvoinnin lisääntymiseen tai vähenemiseen pysty osoittamaan ilman raskaita koeasetelmia. Harvoin edes valtio kaikkine resursseineen malttaa toteuttaa toimiaan sen kaltaisilla koeasetelmilla ja tieteellisillä arvioinneilla, että olisi kiistatta sanottavissa, mikä oli juuri kyseisen toimen vaikutus kohteidensa hyvin- tai pahoinvointiin, työllisyyteen tai muuhun tekijään.

Vaikutusten todistamiseen, osoittamiseen ja mittaamiseen sisältyy laajemminkin yksi hyvinvointitalouden haasteista, johon olen törmännyt toistuvasti tilaisuuksissa ja keskusteluissa. Kyse on politiikkaa epäpolitisovasta uskosta siihen, että tieto väistämättä johtaa tietynlaisiin poliittisiin päätöksiin.

On suorastaan liikuttavaa, miten niin monet asiantuntijat uskovat, että puolueet ja poliitikot tulevat valitsemaan ratkaisuja, jotka lisäävät mahdollisimman monien hyvinvointia, kunhan heille toimitetaan riittävästi tietoa, näyttöä ja dataa. Aivan kuin ideologiat ja poliittiset kamppailut erilaisten arvojen ja hyötyjäjoukkojen välillä katoaisivat, kunhan on mittareita, indikaattoreita ja barometreja kertomassa hyvin- tai pahoinvoinnin kehityksestä.

Kaikkien hyvinvointi ei kaikille kelpaa

Yksi esimerkki siitä, ettei hyvinvointi ole kaikkien mieleen, liittyy tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden lisääntymiseen. Tyypillinen ajatteluketju Euroopan viimeisen vuosikymmenen poliittisen turbulenssin selittämiseksi on kulkenut jotakuinkin siten, että 2008 taluskriisi on lisännyt köyhyyttä ja pahoinvointia, ja muutamaa vuotta myöhemmin voimistunut siirtolaisliikehdintä tarjosi maahanmuuttajista helpon syytteen omalle pahoinvoinnille. Vastavasti tavataan ajatella, että hyvinvoinnin lisääminen lisää luottamusta tulevaisuuteen ja vähentää ksenofobiaa ja muuta vihaa.

Heikommin selitetyksi on tässä ajattelussa jäänyt se, miksi maahanmuuttovastaiseen oikeistoliikehdintään kietoutuu myös niin vahvoja naisvihamielisiä ja tasa-arvovastaisia sisältöjä. Ottaen huomioon, että esimerkiksi Perussuomalaisia, Saksan AfD:tä ja Yhdysvaltain Donald Trumpia eivät tutkimusten mukaan äänestä köyhät ja syrjäytyneet vaan keskiluokkaiset ja työssäkäyvät miehet (esim. Koiranen ym. 2017, Hansen ja Olsen 2019 sekä Financial Times 2020), voi kysyä, onko tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvihamielisyyden taustalla köyhyys tai sen uhka vai jotain muuta.

Voikin ajatella, että kyse on ennemminkin kulttuuristen valta-asetelmien murroksesta. Yhteiskunnan moninaistuessa, yhdenvertaistuessa ja tasa-arvoistuessa sekä ilmastokriisitietoisuuden lisääntyessä totutut arvostukset, elämäntavat ja elinkeinotkin kyseenalaistetaan. Ennen kaikkea monenlaisesta yhteiskunnallisesta vallasta nauttinut työtä tekevä mies elintapoineen on joutunut uuden eteen. Arvostus pitäisi osata lunastaa ja asema yhteiskunnassa rakentaa uusilla tavoilla.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden vahvistaminen on olennainen osa hyvinvointitalousajattelua, ja on tunnistettava, että kaikkea hyvinvoinnin lisääntymistä ei oteta automaattisesti positiivisena ilmiönä. Päinvastoin yhteiskuntien tasa-arvoistuminen ja yhdenvertaistuminen ovat aiheuttaneet vastareaktioita, haikailua takaisin enemmän tai vähemmän kuviteltuun menneeseen. Siellä, missä oikeistovoimat ovat realisoineet kasvaneen kannatuksensa valta-asemiksi, on koettu myös tasa-arvon todellisia takaiskuja.

Hyvinvointitalousajattelun haasteeksi on nähtävä se, ettei se – ainakaan vielä – poraudu yhteiskunnan kulttuurisiin arvostuksiin vaan keskittää huomionsa materiaaliseen hyvinvointiin ja sen kasvattamiseen. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden vastaisuus ei luultavimmin poistu paremmalla sosiaali-, terveys- ja työllisyyspolitiikalla eikä talouskasvulla. On mietittävä tarkemmin, miten kulttuuristen valta-asetelmien murtumisen aiheuttamiin torjunta-reaktioihin vastataan.

Onko kestävä kasvu mahdollista?

Kaikkein merkittävimmäksi kehittämiskohteeksi hyvinvointitaloudessa näen sen turhan ohuen kytkennän ympäristö- ja ilmastoaiheisiin. Kysymys siitä, miten talouskasvu voidaan yhteensovittaa ilmastonmuutoksen torjumisen ja luonnon monimuotoisuuden säilyttämisen kanssa, kuitataan sillä, että talouskasvun on oltava kestävää. Toistaiseksi ei ole kuitenkaan näyttöä siitä, että talouskasvu voisi olla kestävää tai että kasvuun pyrkivä talous voisi olla ilmastoneutraali sekä luonnon monimuotoisuuden säilyttävä.

Kestävän talouskasvun ajatuksesta onkin päästävä eteenpäin ennen kaikkea huomaamaan, että ongelma ei ole vain köyhyys vaan myös epätasaisesti ja harvojen käsiin kanavoituva rikkaus. Itse asiassa OECD:n osallistavan kasvun käsitteen yhteydessä puhutaan huomattavasti vahvemmin verotuksella tapahtuvasta oikeudenmukaisesta vaurauden jakamisesta kuin EU-areenoilla (ks. OECD 2019).

Hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että esimerkiksi verovälttely ja veronkierto estetään, pääomatuloja verotetaan progressiivisesti ja yritysten päättöksiä vääristävät veroedut poistetaan, jotta yrityksillä olisi paremmat kannusteet tuotannollisiin ja työllistäviin investointeihin. Ennen kaikkea elinkeinotoiminta, liikkuminen, ruoantuotanto ja asuminen on organisoitava sosiaalisesti oikeudenmukaisesti uudelleen niin, että maapallo säilyy elinkelpoisena. Se on tulevaisuuden hyvinvoinnin ehdoton edellytys.

Hyvinvointitaloudessa eteenpäin

Hyvinvointitalouden toteuttamisessa on tehtävä se, mikä on ajattelun itsensä keskeisiä vaatimuksia, eli noustava yli hallinnonrajojen ja saatava eri sektorit toimimaan yhdessä. On kehitettävä hyvinvointitalousajattelua tiiviimmäksi kokonaisuudeksi sosiaali- ja terveyspolitiikan, ilmasto- ja ympäristöpolitiikan sekä talouspolitiikan kesken. Yhden areenan kansalliselle yhteistyölle tarjoaa eurooppalaisen ohjausjakson toteuttaminen, jonka suhteen yhdessä tekemisessä on vielä runsaasti parantamisen varaa valtiovarainministeriön ja muiden ministeriöiden kesken.

Kansainvälisesti yksi erinomainen foorumi hyvinvointitalouden käsitteen ja käytännön toteuttamiskeinojen kehittämiseen on varmasti Wellbeing Economy Governments -verkosto, johon Suomi loppuvuodesta 2020 liittyi. Suuresti kiinnostuneena jään myös seuraamaan OECD:n juuri perustaman WISE-keskuksen (Centre on Well-being, Inclusion, Sustainability and Equal opportunity) työn käynnistämistä.

Suomen on oltava aktiivinen jokaisella areenalla, missä ihmisten hyvinvointi ja ympäristön kestävyys ovat politiikan keskiössä. Kaikki hyvinvointijärjestelmät kaipaavat uudistamista globaalien megatrendien muovaamassa maailmassa. Riippumatta siitä, rakennetaanko uudestaan pohjoismaista hyvinvointivaltiota vai kehitetäänkö yhteiskuntia hyvinvointitalouden hengessä, työtä on tehtävä kiivaasti nyt, kun poliittinen maaperä on otollinen.

Lähteet

- Financial Times (2020) By numbers: how the US voted in 2020. <https://www.ft.com/content/69f3206f-37a7-4561-bebf-5929e7df850d> [Luettu: 25.1.2020]
- Hansen, Michael ja Olsen, Jonathan (2019) Flesh of the Same Flesh: A Study of Voters for the Alternative for Germany (AfD) in the 2017 Federal Election. *German Politics* 28(1),1-19.
- Koiranen, Ilkka; Aki Koivula, Arttu Saarinen ja Pekka Räsänen (2017) Puolueiden rakenteet ja jäsenistön verkostot. Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 103. Kunnallissalan kehittämissäätiö.
- OECD (2019) The Economy of Well-being -- Creating opportunities for people's well-being and economic growth. SDD Working paper, no 102. [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=SDD/DOC\(2019\)2&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=SDD/DOC(2019)2&docLanguage=En) [Luettu: 25.1.2020]
- OECD (2020) Inclusive Growth. <https://www.oecd.org/inclusive-growth/> [Luettu: 25.1.2020]
- Von der Leyen, Ursula (2019) Kunnianhimoisempi unioni - Ohjelma Euroopalle. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/political-guidelines-next-commission_fi.pdf, [Luettu: 25.1.2020]

Järjestönäkökulmia
hyvinvointitalouteen

Hyvinvointitalous konkreettisena järjestötoimintana – vipuvoimaa hyvinvointitalouskriteeristöstä

PÄIVI ROUVINEN-WILENIUS JA MERVI AALTO-KALLIO

Tässä artikkelissa kuvaamme järjestöjen yhteistyöllä luodun hyvinvointitalouskriteeristön, joka konkretisoi hyvinvointitaloutta erityisesti järjestötoiminnassa. Järjestötoiminnan jatkuvuus on Suomessa vaakalaudalla muun muassa rahoitukseen liittyvien haasteiden vuoksi. Hyvinvointitalouskriteeristö on yksi väline, jonka avulla voidaan osoittaa järjestötyön yhteiskunnallista ja inhimillistä merkitystä – osana hyvinvointitaloutta.

Lähtökohdat

Hyvinvointitalous voidaan ymmärtää visiona eli näkemyksenä toivotusta tulevaisuudesta. Hyvinvointitalouden visio tiivistyy SOSTEn määrittelyn mukaisesti lauseessa ”yhdessä tehty hyvä elämä kaikille”. Mutta mitä tämä tarkoittaa konkreettisesti? Luodaksemme aktiivisesti toivottua hyvinvointitalouden tulevaisuutta, tarvitsemme yhteiskunnallisen toiminnan sanoittamista hyvinvointitalouden kielelle.

SOSTE selvitti⁴ vuoden 2020 alussa järjestöjen näkemyksiä hyvinvointitaloudesta. Vastaajista 95 % näkee hyvinvointitalouskäsitteen tarpeellisenä, mutta ainoastaan 24 prosenttia vastaajista kokee pystyneensä hyödyntämään hyvinvointitalouskäsitettä työssään. Konkreettisia esimerkkejä kaivataan siitä, miten hyvinvointitalous ilmenee järjestötyössä ja miten käsitettä voisi käyttää vaikuttamistyössä nykyistä enemmän.

4 Järjestöbarometri 2020 -kysely valtakunnallisille sosiaali- ja terveysjärjestöille - julkaisematon kyselyaineisto, kerätty tammi-helmikuussa 2020, vastaajina 107 valtakunnallista sosiaali- ja terveysjärjestöä.

Hyvinvointitalouden teesit

Hyvinvointitalouden edistäminen edellyttää valmiuksia kuvata ja sanoittaa toimintaa hyvinvointitalouden kielelle. Vuonna 2014 SOSTEn keskeisenä hyvinvointitaloustyön projektina oli hyvinvointitalouden konkretisointi. Projektin tarkoituksena oli määritellä hyvinvointitalouden käsite ja luoda ymmärrystä hyvinvointitalouden ilmenemisestä erityisesti järjestöjen toiminnassa. Tavoitteena oli, että järjestöt osaavat tämän työn tuloksena kuvata toimintaansa hyvinvointitalouden kielellä. Silloin on helpompaa saada konkreettista näyttöä hyvinvointitaloudellisesta toiminnasta, mikä vahvistaa hyvinvointitalouden yhteiskunnallista viestiä ja asemaa.

Työ toteutettiin Delfoi-menetelmällä⁵. Mukaan valittiin kaksikymmentäkuusi sosiaali- ja terveysjärjestöä. Järjestöt edustivat laajasti SOSTEn jäsenyhteisöjen kenttää. Edustettuina oli pieniä ja isoja sekä suomen- että ruotsinkielisiä järjestöjä. Sisällöllisessä valinnassa huomioitiin, että vastaajissa oli edustettuina terveyden edistämisen, sosiaalipolitiikan ja potilasjärjestöjen näkökulmia. Lisäksi järjestöt edustivat laajasti järjestötoimintaa aina sosiaali- ja terveyspalvelutoiminnasta vapaaehtoistoimintaan. Näin varmistettiin kriteerien muodostuminen sellaiseksi, että ne soveltuvat monenlaisille sosiaali- ja terveysalan järjestöille. Delfoi-prosessi toteutettiin kolmena kierroksena. Ensimmäisellä kierroksella panelisteilta pyydettiin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitä on hyvinvointitalous?
2. Mikä on hyvinvointitalouden ydin?
3. Mikä on järjestöjen rooli hyvinvointitaloudessa?

Ensimmäisen kierroksen jälkeen vastaukset muotoiltiin teeseiksi eli eräänlaisiksi väittämiksi, joiden tärkeyttä arvioitiin toisella ja kolmannella kierroksella. Toisella kierroksella oli seitsemän teesiä, joita muotoiltiin edelleen hyvinvointitalouskriteereiksi. Kriteereillä pyrittiin hahmottelemaan sellaisia tunnuspiirteitä, jotka kuvaavat hyvinvointitalouden ilmenemistä järjestötyössä. Yhtä teesiä kohden löytyi kolmesta yhdeksään kriteeriehdotusta. Osallistujia pyydettiin valitsemaan kriteeriehdotuksista kolme tärkeintä. Tässä vaiheessa oli vielä mahdollista lisätä tarvittaessa puuttuvia kriteereitä.

Kolmannella kierroksella osallistujia pyydettiin arvioimaan ja tarvittaessa täydentämään lopputuloksena syntynyttä hyvinvointitalouskriteeristöä. Kriteerit pisteytettiin siten, että tärkein sai arvon 5 ja vähiten tärkein arvon 1. Tämä mahdollisti sen, että kriteerit saatiin asetettua tärkeysjärjestykseen.

5 Tutustu tarkemmin esim. <https://metodix.fi/2014/05/19/kuusi-delfoi-metodi/>.

Kolmannen Delfoi-kierroksen jälkeen kriteerit jaettiin neljään teesiin (A-D), jotka kiteytettiin tavoitteiksi. Teesit muodostavat hyvinvointitalouden strategisen perustan järjestöjen näkökulmasta.

Hyvinvointitalouden teesit:

- A. Järjestöt ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä toimijoita
Tehdään näkyväksi, mitä hyvinvointitalouden kannalta merkittävää järjestöt tuottavat yhteiskunnalle.
- B. Järjestöt ovat merkittäviä palveluntuottajia
Tehdään näkyväksi, mitä hyvinvointitalouden kannalta tärkeää järjestöjen palvelut tuottavat yhteiskunnalle.
- C. Järjestöt toimivat hyvinvointi-investoijina ja investointiajattelun vahvistajina
Järjestöt pyrkivät vaikuttamaan siihen, että investointinäkökulma vahvistuu yhteiskunnassa.
- D. Järjestöt ovat osaavia hyvinvoinnin mittaaajia
Järjestöt arvioivat sekä omaa että yhteiskunnan merkitystä osana hyvinvointitaloutta.

Kriteerit avaavat konkreettista toimintaa

Delfoi-prosessissa hyvinvointitalouden kriteereitä jäi kymmenen, jotka jakautuvat neljän edellä esitetyn teesin alle. Kriteerit muodostavat konkreettisen työvälineen, jolla järjestöt voivat kuvata ja arvioida toimintaansa hyvinvointitalouden kielellä. Kriteerit auttavat myös näkemään, mitä toimia pitäisi vahvistaa, jotta hyvinvointitalous tulisi paremmin näkyväksi järjestötyössä. Kriteereitä voi käyttää myös toisistaan erillisinä.

Teesi A: Järjestöt ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä toimijoita

Teesin A:n tavoitteena on tehdä näkyväksi, mitä hyvinvointitalouden kannalta merkittävää järjestöt tuottavat yhteiskunnalle. Järjestöjen erityisyys tulee esille siinä, että ne ovat lähellä ihmisten arkea ja vahvistavat toiminnallaan osallisuutta. Järjestöt tavoittavat hyvinvointilähtöisellä toiminnallaan parhaiten heitä, joihin muiden toimijoiden toiminta ei enää yllä.

Järjestöjen toiminnalla tarkoitetaan edunvalvontaa, vapaaehtoistyötä, järjestölähtöistä auttamistyötä ja muuta järjestön toimintaa lukuun ottamatta yritysmuotoista palveluntuotantoa. Hyvinvointitalouden näkökulmasta tämänkaltaisen hyvinvointia tuottavan järjestötyön edellytykset on tärkeä turvata yhteiskunnassa jatkossakin.

Esimerkiksi Laasanen (2011) on tutkinut järjestöjen vapaaehtoistyön kansantaloudellisia vaikutuksia. Laskennan perustana on oletettu tilanne, jossa julkinen sektori hoitaisi vastaavat tehtävät. Selvitysten mukaan järjestöjen vapaaehtoistyöhön sijoitetulla yhdellä eurolla saadaan noin kuusinkertainen tuotos yhtä työtuntia kohti laskettuna. Tämä tulos antaa Laasanen mukaan hyvän kuvan vapaaehtoistyön kansantaloudellisesta vaikutuksesta ja merkityksestä. (Laasanen 2011, 19.) Vapaaehtoistyön merkityksellisyydestä löytyy useita esimerkkejä (ks. Vertio & Rouvinen-Wilenius 2014.)

Tämän teesin alle valikoituivat kriteerit, jotka tekevät näkyväksi järjestöjen roolin aktiivisen kansalaisyhteiskunnan vauhdittajana erityisesti osallisuuden, yhteisöllisyyden ja luottamuksen näkökulmista, toisin sanoen sosiaalisen pääoman vahvistajina.

Kriteeri 1. Toimiva kansalaisyhteiskunta synnyttää luottamusta demokratiaan ja yhteiskuntajärjestelmään.

Kriteeri 2. Kansalaisjärjestöt levittävät ja juurruttavat tasa-arvoa yhteiskuntaan ja vähentävät eriarvoisuutta.

Teesi B: Järjestöt ovat merkittäviä palveluntuottajia

Teesin B tavoitteena on tehdä näkyväksi, mitä hyvinvointitalouden kannalta tärkeää järjestöjen palvelut tuottavat yhteiskunnalle ja miten järjestöt paikkaavat katvealueita, joihin julkinen palvelutoiminta ei yllä. Yhä useampi sosiaali- ja terveysalan järjestöistä tuottaa palveluita, joiden arvoa mitataan rahassa. SOSTEn selvityksen mukaan esimerkiksi viidennes yksityisistä sosiaalipalveluiden tuottajista on järjestöjä. Sosiaali- ja terveysjärjestöt työllistävät arviolta noin 37 500 ihmistä (Lindholm 2016, 15) ja ovat näin merkittävä taloudellinen toimijataho pelkästään toiminnan synnyttämien rahavirtojen määrän perusteella. Kansantalouden tilinpidon mukaan vuonna 2019 maksetuista palkansaaajakorvauksista lähes 4 prosenttiyksikköä maksettiin järjestösektorilla. Hyvinvointitalous on siis myös tärkeä osa rahataloutta. Liiketoiminnassa järjestöjen yhtiötetyt palvelut kilpailevat samoista markkinoista jopa isojen yritysten kanssa. Järjestöjen palveluntuottajaedellytykset ovatkin hyvinvointitalouden näkökulmasta keskeinen kysymys.

Järjestöjen palveluilta odotetaan myös uudistusvoimaa. Järjestöt ovat kautta historian profiloituneet uusien ja innovatiivisten toimintatapojen syntypaikkana. Järjestöjen tuottamat palveluinnovaatiot lähtevät palveluja käyttävistä ihmisistä itsestään, heidän ideoistaan ja kohderyhmälähtöisistä tavoista toimia. Esimerkiksi vertais- ja kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen ja vahva käyttäjälähtöisyys ovat edelleen järjestöjen tuottamille pal-

veluille tunnusomaista. Näiden tekijöiden avulla järjestöt voivat osoittaa omien palveluidensa lisäarvon ja erottuvuuden muista. Tähän teesiin valikoituneet kriteerit kuvaavat järjestöpalveluiden erityisyyttä ja yhteistyötä tuottajan ja kohderyhmän välillä.

Kriteeri 3. Järjestöt tuottavat palvelujärjestelmää rikastuttavia innovaatioita.

Kriteeri 4. Järjestö on tasavertainen hyvinvoinnin toteuttaja yhdessä muiden toimijoiden kanssa.

Teesi C: Järjestöt toimivat hyvinvointi-investoijina ja investointiajattelun vahvistajina

Teesin C tavoitteena on kuvata ja edistää sitä, että järjestöt vaikuttavat investointinäkökulman vahvistumiseen yhteiskunnassa. Hyvinvointi-investointi on tapa luoda hyvinvointia ja sitä kautta myös vahvistaa taloutta. Hyvinvointi-investointi on satsaus, joka tehdään ensisijaisesti hyvinvointilähtökohdista: tavoitteena on tuottaa lisää hyvinvointia ja parantaa hyvinvoinnin edellytyksiä. Hyvinvointiin investoiminen on osoittautunut Pohjoismaita ja suomalaista yhteiskuntaa koskevissa tutkimuksissa kannattavaksi sijoitukseksi myös taloudellisen menestyksen näkökulmasta (esim. Ahokas 2014, Möttönen 2014, Rinne 2014).

Hyvinvointiin investoiminen on kannattava sijoitus. Kajanoja (2017) puhuu hyvän kehästä, jossa hyvinvointiin investoiminen ei vain poista kurjuutta ja tuota hyvin koulutettua työvoimaa talouteen, vaan myös yhdistää ihmisiä ja lisää yhteisöllisyyden kautta luottamusta yhteiskuntaa samalla vähentäen eriarvoisuutta. Hyvän kehä tuottaa menestystä ja hyvinvointia, ja Pohjoismaat ovat siitä tyypillisesti hyvä konkreettinen esimerkki ja ovat useimmilla hyvinvointia kuvaavilla mittareilla arvioituna maailman kärkeä. (Kajanoja 2017, 26–27.)

Hyvinvointi-investoinnit voivat olla aineellisia tai aineettomia, rahamääräisiä tai ei-rahamääräisiä, tiettyyn panos-tuotos-suhteeseen pyrkiviä tai hyvän kehän ideaan perustuvia (ks. Puhakka 2017, 41–42). Järjestöjen vastausten pohjalta nousseet kriteerit viestittävät vahvaa sitoutumista hyvinvointivaltion säilyttämiseen. Järjestöt tuovat esiin esimerkiksi sen, että taloudellinen kilpailukyky mahdollistetaan hyvinvointiin investoimalla. Hyvinvoinnin edellytysten toteutuminen on myös vakaan yhteiskunnan piirre, mikä myös nousee kriteereissä esille. Järjestöissä hyvinvointi-investointien tärkeyden ja merkityksen osoittaminen erityisesti oman jäsenyhteisön näkökulmasta on tärkeää. Usein järjestöt edustavat jonkin tietyn rajatun väestöryhmän asiaa, jota ei muuten aina osattaisi yhteiskunnassa ottaa huomioon.

Kriteeri 5. Hyvinvointiin panostaminen on investointi yhteiskuntarauhaan.

Kriteeri 6. Järjestöt tuovat esiin, että kilpailukyky mahdollistetaan hyvinvointiin investoimalla.

Teesi D: Järjestöt ovat osaavia hyvinvoinnin mittajia

Teesin D tavoitteena on kuvata, kuinka järjestöt arvioivat omaa toimintaa ja sen yhteiskunnallista merkitystä. Kysymys tiivistyy hyvinvoinnin mittaamiseen ja hyvinvointivaikutusten arviointiin. Yhteiskunnassa vaaditaan yhä enemmän sitä, että toiminnan hyöty ja tuloksellisuus ovat siihen satsattavien kustannusten arvoista. Mittaamisen vaateet ovat vahvistuneet. Tämä näkyy myös siinä, että järjestöt asettavat itselleenkin kovia mittaamistavoitteita. Mittaamiseen liittyy aina haasteita, jotka ennen kaikkea liittyvät siihen, että välineet eivät aina tavoita sitä, mitä halutaan mitata (ks. Mäkipää ym., tämä julkaisu).

Kuten Möttönenkin (2014) toteaa, kansalaisyhteiskunnan taloudellisia vaikutuksia arvioitaessa, toiminnan volyymia kuvaavat laskelmat antavat usein varsin puutteellisen kuvan kansalaisyhteiskunnan taloudellisesta merkityksestä. Möttönen ehdottaakin, että tulisi tarkastella paitsi sitä, miten kansalaisyhteiskunta vaikuttaa yhteiskunnalliseen järjestelmään mutta myös sitä, miten kansalaisyhteiskunnan yhteisölliset toimintatavat, kuten esimerkiksi vapaaehtoistoiminta tai harrastus- ja virkistystoiminta vahvistavat julkista taloutta esimerkiksi vähentämällä hyvinvointivajeista koostuvaa taloudellista rasitetta. (Möttönen 2014, 201.) Tämä on esimerkki laajemmasta näkökulmasta mittaamiseen, mitä järjestöt hyvinvointitalouden näkökulmasta painottivat.

Taloudellisen arvon osoittamisen vaatimukset eivät aina ole arvopohjaisen toiminnan kannalta oikeutettuja. On kuitenkin selvää, että järjestöjen odotetaan arvioivan toimintaansa ja perustelemaan saatuja tuloksia yhä paremmin ja tätä kautta osoittavan laajassa mittakaavassa järjestötyön yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Järjestöjen tulee olla mukana laajemmassa vaikuttavuuskeskustelussa. Laadullinen ja käytännöllinen, toiminnan ydintä kuvaava arviointi tulisi nähdä yhtä tärkeänä kuin niin sanotusti koviin tietellisiin menetelmiin perustuvat arvioinnit.

Viimeisen teesin kriteerit haastavat kehittämään yhteiskunnallisen merkityksen osoittamisen välineitä. Järjestöjen tuottamien hyvinvointivaikutusten todentaminen on tässä keskiössä. Tämä on myös edunvalvontatehtävän näkökulmasta tärkeää. Hyvinvointitaloudesta muodostuu vahva vaikuttamisen viitekehys silloin, kun mahdollisimman laaja joukko käyttää sitä omassa organisaatiossaan johdonmukaisesti.

Kriteeri 7. Järjestöt todentavat hyvinvointiin tehtyjen panostusten kannattavuutta.

Kriteeri 8. Järjestöt osoittavat järjestölähtöisen toiminnan yhteiskunnallista merkitystä.

Kriteeri 9. Järjestöissä arvioidaan hyvinvointivaikutuksia.

Kriteeri 10. Järjestöt ovat hyvinvointitalouden puolestapuhujia.

Hyvinvointitalouden strategiaa suuntaavat teesit ja kriteeristö voidaan tiivistää alla olevaan kuvioon.

JÄRJESTÖT OVAT YHTEISKUNNALLISESTI MERKITTÄVIÄ TOIMIOITA

Kriteeri 1. Toimiva kansalaisyhteiskunta synnyttää luottamusta demokratiaan ja yhteiskuntajärjestelmään.

Kriteeri 2. Kansalaisjärjestöt levittävät ja juurruttavat tasa-arvoa yhteiskuntaan ja vähentävät eriarvoisuutta.

JÄRJESTÖT OVAT MERKITTÄVIÄ PALVELUNTUOTTAJIA

Kriteeri 3. Järjestöt tuottavat palvelujärjestelmää rikastuttavia innovaatioita.

Kriteeri 4. Järjestö on tasavertainen hyvinvoinnin toteuttaja yhdessä muiden toimijoiden kanssa.

HYVINVOINTITALOUDEN VISIO: YHDESSÄ TEHTY HYVÄ ELÄMÄ KAIKILLE

JÄRJESTÖT TOIMIVAT HYVINVOINTI-INVESTOIJINA JA INVESTOINTIAJATTELUN VAHVISTAJINA

Kriteeri 5. Hyvinvointiin panostaminen on investointi yhteiskuntarauhaan.

Kriteeri 6. Järjestöt tuovat esiin, että kilpailukyky mahdollistetaan hyvinvointiin investoimalla.

JÄRJESTÖT OVAT OSAAVIA HYVINVOINNIN MITTAAJIA

Kriteeri 7. Järjestöt todentavat hyvinvointiin tehtyjen panostusten kannattavuutta.

Kriteeri 8. Järjestöt osoittavat järjestölähtöisen toiminnan yhteiskunnallista merkitystä.

Kriteeri 9. Järjestöissä arvioidaan hyvinvointivaikutuksia.

Kriteeri 10. Järjestöt ovat hyvinvointitalouden puolestapuhujia.

Kuvio 1. Hyvinvointitalouden teesit ja kriteeristö

Näytön paikka

Hyvinvointitalouden kriteerit järjestöille on luotu ja ne ovat valmiina käyttöön. Kriteereitä voi hyödyntää itsenäisesti jäsentämällä niiden kautta omaa työtään tai käymällä niiden kautta keskustelua hyvinvointitaloudesta omassa tiimissä, organisaatiotasolla sekä yhdessä järjestön luottamushenkilöstön ja jäsenistön kanssa. Keskustelua voi helpottaa esimerkiksi kriteeristön pisteytys: millä tasolla asteikolla yhdestä viiteen meidän tiimissämme/järjestössämme kukin kriteeri toteutuu? Olemmeko tyytyväisiä? Miten teemme sen paremmin? Tyyli on vapaa. Tekeminen tärkeintä.

Hyvinvointitalouskriteeristön tarkoitus on auttaa kaikkia järjestöjä tekemään näkyväksi ja sanoittamaan hyvinvointitalouden kielellä se, miten oman järjestön toiminta edistää ihmisten hyvinvointia ja on siten osa hyvinvointitaloutta.⁶ Tämä on tärkeää, jotta päästään kohti visiota hyvän elämän turvaamisesta kaikille. Ei kuitenkaan ole tarpeen rajata hyvinvointitalouden edistämistä vain järjestöille. Kaikkien toimijoiden työtä tarvitaan. Kuka tahansa voi käyttää hyvinvointitalouden käsitettä ja hyödyntää kriteereitä oman työnsä kuvaamisessa silloin, kun siinä hyvinvointi sekä hyvinvoinnin edellytysten lisääminen ymmärretään kestäväenä tavoitteena ja lähtökohtana.

Hyvinvointitalouden konkretisointi on ollut tärkeä ponnistus hyvinvointitalouden näkyväksi tekemiselle. Kieli luo todellisuutta. Siksi sillä on merkitystä, miten asioita sanoitamme ja miten niistä puhumme. Suomen EU-puheenjohtajuuskausi vuonna 2019 oli hyvä esimerkki siitä, miten hyvinvointitaloudesta sekä hyvinvoinnin ja talouden suhteesta onnistuttiin avaamaan yhteistä keskustelua ja ymmärrystä Euroopan tasolla. Me SOSTEssa seuraamme mielenkiinnolla ja tarkkaavaisesti, miten hyvinvointitalouden sanoma leviää yhteiskunnassa ja miten ymmärrys hyvinvointitaloudesta toimintana lisääntyy eri sektoreilla.

6 Lue lisää kriteeristön hyödyntämisestä vaikuttamistyössä: Rouvinen-Wilenius, Päivi; Ahokas, Jussi; Kiukas, Vertti ja Aalto-Kallio, Mervi (2019) Finnish NGOs promoting health equity in the context of welfare economy. Health promotion international 34 (4), 648-657.

Lähteet

- Ahokas, Jussi (2014) Takaisin investointiajatteluun. Teoksessa Särkelä, Riitta; Siltaniemi, Aki; Rouvinen-Wilenius, Päivi; Parviainen, Heikki & Ahola, Eija (toim.) (2014) Hyvinvointitalous. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, 192-199.
- Kajanoja, Jouko (2017) Sosiaalipolitiikka. Historia, nykytila, tulevaisuus. Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry.
- Laasanen, Juhani (2011) Vapaaehtoistyön kansantaloudelliset vaikutukset. Raportteja 70. Helsinki: Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.
- Lindholm, Lari (2016) Selvitys järjestöjen tuottamista sosiaali- ja terveyspalveluista. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2018/12/selvitys_jarjestojen_palveluista_15082016.pdf [Luettu: 25.1.2021]
- Möttönen, Sakari (2014) Kansalaisyhteiskunta, talous ja hyvinvointivaltio. Teoksessa Särkelä, Riitta; Siltaniemi, Aki; Rouvinen-Wilenius, Päivi; Parviainen, Heikki & Ahola, Eija (toim.) (2014) Hyvinvointitalous. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, 200-209.
- Puhakka, Aatu (2017) Investoimalla hyvinvointia. Hyvinvointitaloutta rakentamassa. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
- Rinne, Risto (2014) Koulutus investointina tulevaisuuden hyvinvointiin. Teoksessa Särkelä, Riitta; Siltaniemi, Aki; Rouvinen-Wilenius, Päivi; Parviainen, Heikki & Ahola, Eija (toim.) (2014) Hyvinvointitalous. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, 210-228.
- Vertio, Harri ja Rouvinen-Wilenius, Päivi (2014) Hyvinvointitalous ja terveyden edistäminen. Teoksessa Särkelä, Riitta; Siltaniemi, Aki; Rouvinen-Wilenius, Päivi; Parviainen, Heikki & Ahola, Eija (toim.) (2014) Hyvinvointitalous. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, 229-237.

Hyvinvointitalous ja vaikuttamistyö – järjestön näkökulma lähtee ruohonjuuritasolta

SINI PASANEN

Voisiko hyvinvointitalouden käsitettä hyödyntää hiviin ja aidsiin liittyvässä vaikuttamistyössä? Toteutuvatko tavoitteet ihmisten tukemisesta ja hyvän elämän edellytysten turvaamisesta myös hiv-positiivisille ja hepatiitteja sairastaville, sekä ihmisille, joita nämä taudit eniten koskettavat? Näitä kysymyksiä pohdimme Suomen EU-puheenjohtajuuskauden lähestyessä sekä Positiiviset ry:ssä että EU:n hiv/aids, hepatiitti ja tuberkuloosi -järjestöfoorumeissa. Yksi tärkeimpiä hyvinvointitalouden esiin nostamia teemoja on järjestöjen merkitys yhteiskunnassa heikompiosaisten tukemisessa. Ilman järjestöjä ja yhteisöjen mukaan ottamista eurooppalainen hiv-työ olisi paljon nykyistä heikommassa kantimissa.

Hiv/aids sosiaalisena kysymyksenä

1980-luvulta hivin hoito, lääkitys ja ehkäisy ovat kehittyneet merkittävästi. Sairautena hiv on muuttunut kuolemaan johtavasta taudista helposti hoidettavaksi krooniseksi infektioksi. Lääkittynä hiv ei edes tartu enää. Vaikka hiv voisi olla helposti hoidettava krooninen infektio, tänä päivänä se on sitä vain osalle tartunnan saaneista.

1980-luvulla hiv oli tappava tauti, jota ennaltaehkäistiin jakamalla tietoa hivistä ja turvaseksistä. Nykytiedon valossa silloisessa tiedon jakamisessa pelottelu oli vahvasti läsnä. Silloinen tiedon jakaminen ja valistus ovat aiheuttaneet lähes neljä vuosikymmentä kestäneen stigmatisoinnin ja syrjinnän.

Hiv ei ole ainoastaan sairaus, vaan siihen liittyy stigmaa, leimaamista, syrjintää ja kriminalisointia. Hiv koskettaa erityisesti jo muutenkin marginalisoituja ryhmiä. Hivistä ja aidsista on vaikea puhua ilman, että samalla esiin tulee seksikäyttäytyminen, seksuaalivähemmistöt, sukupuolivähemmistöt, huumeiden käyttö, ihmisten liikkuvuus ja seksiyö.

Kyetäkseen paremmin vastaamaan monitahoiseen hiv/aids-haasteeseen, Euroopan komissio perusti neuvoa antavan EU hiv/aids -järjestöfoorumin vuonna 2005⁷. Yhtenä merkittävänä syynä oli, ettei hiv/aids-epidemiaa voida voittaa, ellei järjestöjä ja niitä ihmisiä, joita hiv eniten koskettaa oteta mukaan suunnittelemaan ja toteuttamaan toimenpiteitä.

Positiiviset ry on osallistunut Euroopassa tehtävään vaikuttamistyöhön erityisesti osana EU:n hiv/aids, hepatiitti ja tuberkuloosi -järjestöfoorumia. Foorumin yhtenä keskeisenä vaikuttamiskohteena ovat olleet EU-puheenjohtajuuskaudet. Täten oli täysin luonnollista, että Suomen EU-puheenjohtajuuskauden alla aloimme pohtia hyvinvointitalous-käsitteen käyttökelpoisuutta hiviin ja virushepatiitteihin liittyvässä vaikuttamistyössä EU:n ja laajemmin Euroopan alueella. Olihan hyvinvointitalous yksi Suomen puheenjohtajuuskauden kärkiteemoista sosiaali- ja terveyssektorilla.

Hyvinvointitalous EU-puheenjohtajuuskauden ajan vaikuttamistyössä

Ennen Suomen EU-puheenjohtajuuskautta ja sen aikana Positiiviset nosti esiin Suomen tavoitteita ja hyvinvointitaloutta käsitteenä kollegoillemme Euroopassa. Välitimme tietoa hyvinvointitaloudesta, ja erityisesti linkki SOSTEn laatimaan tiivistelmään ”Sosiaali- ja terveysalan järjestöt edistämässä hyvinvointitaloutta EU-puheenjohtajuuskaudella” osoittautui hyödylliseksi⁸.

Puheenjohtajuuskauden aikana seurattiin hyvinvointipäätelmien edistymistä ja informoitiin niiden hyväksymisestä (ks. Euroopan neuvosto 2019).

Lokakuussa 2019 järjestimme Wellbeing Economy – a Way to Sustainability in the HIV and AIDS Response -seminaarin. Pyysimme kymmeneltä asiantuntijalta puheenvuoron hiviin, hepatiitteihin, haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten asemaan ja oikeudellisiin kysymyksiin liittyen. Seminaari

7 EU HIV/AIDS, Viral Hepatitis and Tuberculosis Civil Society Forum <https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetail&groupID=934>

8 <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2019/05/Sote-j%C3%A4rjest%C3%B6t-Hyvinvointitalous-EU-puheenjohtajuuskausi-fin-eng.pdf>

oli Suomen EU-puheenjohtajuuskauden virallinen sivutapahtuma ja keräsi Helsinkiin 120 kuulijaa. Osallistujia oli lähes kaikista Euroopan maista⁹.

Seminaarissa pyrittiin vastaamaan seuraavaan kolmeen kysymykseen:

1. Toteutuvatko tavoitteet ihmisten tukemisesta ja hyvän elämän edellytysten turvaamisesta myös hiv-positiivisille ja hepatiitteja sairastaville, sekä ihmisille, joita nämä taudit eniten koskettavat?
2. Voiko hyvinvointitalous antaa keinoon saavuttaa kestävä vaste hiville, aidsille ja hepatiitti-infektioille?
3. Entä onko mahdollista saavuttaa kestävä hyvinvoinnin perustavoite ihmisarvoisesti ja oikeudenmukaisesti?

Seminaarin sisällöt osuivat tällä tavalla varsin hyvin hyvinvointitalouden teeman alle.

Kohti kestävä kehityksen tavoitteita: Voiko hyvinvointitalous olla keino saavuttaa kestävä vaste hiville, aidsille ja hepatiitti-infektioille?

Hiv- ja hepatiittiepidemioiden lopettamiseksi on tehty useita kansainvälisiä sitoumuksia. Yksi näistä on ollut 90-90-90-tavoite¹⁰. Se tarkoittaa, että 90 % ihmisistä tietäisi hiv-tartunnastaan, heistä 90 % olisi lääkityksen piirissä ja heistä 90 %:lla olisi hi-virukset alle havaitsemisrajan. Se tarkoittaa sitä, että lääkitys toimii ja hiv ei tartu eteenpäin. Tämän 90-90-90-tavoitteen toteutuessa 73 %:lla maailman hiv-positiivisista hiv ei etene aidsiksi eikä hiv tartu heiltä eteenpäin.

Meillä on kaikki keinot saavuttaa tämä tavoite, joskin tahtotilassa on toimomisen varaa. Suomen luvut lokakuun 2020 lopussa olivat jo: 93 % – 98 % – 94 % (THL 2020). Tästä ei ole enää pitkä matka uusiin, kunnianhimoisempiin 95-95-95-tavoitteisiin, joihin pyritään vuoteen 2025 ja viimeistään vuoteen 2030 mennessä. Pitää kuitenkin muistaa, että hyvinvointi ei ole ainoastaan mittaamattomissa olevia hi-virusia.

Sopimuksista ja hyvistä aikeista huolimatta esimerkiksi lääkitys ei ole saatavilla kaikille, oli se sitten ennaltaehkäisevää tai sairauden hoitoa. Monet tutkimukset osoittavat, että tehokkaat ennaltaehkäisevät toimet terveydenhuollossa maksavat itsensä moninkertaisesti takaisin. Suomessakin pitää

⁹ <https://www.positiiviset.fi/files/Wellbeing-Economy---A-Way-to-Sustainability.pdf>, ks. myös Poveri 2/2019 osoitteessa: www.positiiviset.fi/fi-fi/materiaalit/poveri.

¹⁰ www.unaids.org/en/resources/909090

lisätä tietoisuutta lääkityn hivin tarttumattomuudesta ja hiviä ehkäisevän prep-lääkityksen olemassaolosta. Myös universaali hivin hoito ja lääkitys ovat vielä toteutumatta.

Sosiaali- ja terveysministeriö on tuonut esiin, että hyvinvointitaloudessa on tavoitteena pitää yhteiskunnassa kaikki osallisina ja varmistaa yhdenvertaiset mahdollisuudet kaikille.

Tästä seuraa suoraan kysymys, ovatko mahdollisuudet aidosti yhdenvertaisia kaikille? Missä ovat Suomessa diagnosoimattomat hiv-tartunnan saaneet, 90-90-90 -tavoitteen ensimmäinen seitsemän prosenttia? Miksi tarjotut palvelut eivät tavoita heitä? Muualla Euroopassa kuilu on vielä suurempi. Kansalaisjärjestöt tuskin ovat kovin väärässä arvioidessaan kyseessä olevan marginaalissa elävät ihmiset, joita yhteiskunnan palvelut eivät tavoita.

Onko mahdollista saavuttaa kestävä hyvinvoinnin perustavoite ihmisarvoisesti ja oikeudenmukaisesti?

Hiv koskettaa usein jo muista syistä marginalisoituja ryhmiä, joiden hyvinvointiin tarvitaan oikeudenmukaisuutta korostavia ratkaisuja. Jotta aids-epidemia voidaan kestävä kehityksen tavoitteiden mukaisesti lopettaa vuoteen 2030 mennessä, poliitikkojen ja päättäjien tulee uskoa tiedettä ja kuunnella ihmisiä, joiden elämässä hiv on vahvasti läsnä.

Ihmisarvoisen ja oikeudenmukaisen tavoitteen saavuttamisessa keskeistä on mm. yhteisöjen ja yhteistyön merkitys, terveyden ja hyvinvoinnin nostaminen huumepolitiikan keskiöön sekä seksitautien, hivin ja hepatiittien testauksen, hoitoon ohjauksen ja hoidon integroinnin lisääminen.

Rakenteelliset epäoikeudenmukaisuudet pitävät yllä ei-toivottuja terveys- ja hyvinvointivaikutuksia. Lähes 40 vuoden kokemuksella hiv/aids-epidemiasta meillä on selkeää näyttöä siitä, että rankaisevat ja syrjivät lait ja asetukset estävät terveystavoitteiden saavuttamisen. Samaan aikaan ne ovat haitallisia yksilöille ja yhteisöille sekä lisäävät stigmaa ja entisestään syrjintää.

Yksi esimerkki tällaisesta rakenteellisesta syrjinnästä on hivin tartuttamisen ja tartunnalle altistamisen kriminalisointi. Erityisen ongelmallista Suomessa on hiv-tartunnalle altistamisen kriminalisointi, koska tartunnastaan tietoiset ihmiset ovat lääkityksellä eikä hiv voi tarttua heiltä esim. suojaamattomassa seksissä.

Ilman oikeudenmukaisuutta ja ihmisarvoisia kohtaamisia tavoitteita ei saavuteta. EU:lla ja laajemmin Euroopalla on edelleen edessään monia haasteita ehkäisyn, hoidon ja hoidon saatavuuden sekä perusoikeuksien kunnioittamisen suhteen.

Järjestöt tuottavat ihmisarvoisia kohtaamisia ja palveluita sekä oikeudenmukaisuutta – hyvinvointitalouden perustaa

Hyvinvointitalous käsitteenä nostaa esiin erityisen merkityksellisenä järjestöjen aseman, osallisuuden ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset. Näiden toteutumisessa suomalaisilla on annettavaa kollegoillemme Euroopassa.

Suomessa järjestöjen ja kolmannen sektorin panos on merkittävä hiv-työssä: Eri tahojen yhteistyöllä on saatu valtavasti aikaan. Ilman yhteistyötä tilanne hivin suhteen ei olisi niin hyvä kuin se Suomessa on. Esimerkiksi huumeiden käyttöön liittyvien haittojen vähentämisessä Suomi oli ajoissa liikenteessä. Kokemusten mukaan hiv-epidemiaa on saatu hallittua erittäin onnistuneesti ruiskujen ja neulojen vaihtamisella ja terveysneuvonnalla. Tärkeää oli myös ymmärtää, että huumeita käyttävät ihmiset tarvitsevat tukea.

Marginalisoidut ja hivin sekä hepatiittien suhteen haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset ja ryhmät vaihtelevat maittain. Yleisesti haavoittuvammasa asemassa olevia ihmisiä ajatellaan olevan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, huumeita käyttävistä ihmisistä, seksityötä tekevista sekä seksi- ja erotiikka-alalla toimivista, vangeista, liikkuvasta väestöstä ja hiv-positiivisista sekä hepatiittia sairastavista. Usein ihminen ei kuulu vain yhteen ryhmään vaan hän joko omasta tahdostaan tai rakenteellisista syistä elää yhteiskunnan reunalla, on syrjäytetty ja enemmän haavoittuvainen hiv- ja hepatiittitartunnoille tai riskissä jäädä ilman elintärkeää hoitoa ja lääkitystä.

Nämä ovat ihmisiä, joilla on iso riski jäädä kaiken tuen ulkopuolelle ilman järjestölähtöistä toimintaa. Järjestöt ovat silta järjestäytyneen yhteiskunnan ja sen reunamilla elävien ihmisten välillä. Esimerkkejä on useita: haittojen vähentäminen, kynnyksettömät palvelut, testausmahdollisuuksien laajentaminen, kohdennetut palvelut, etsivä työ ja ylipäättään tiedon ja tuen vieminen sinne, missä ihmiset ovat.

Järjestöt tuovat esiin tuen tarpeita ja hyvinvoinnin esteitä. Ennaltaehkäisemällä hyvinvoinnin ja turvallisuuden riskejä ja varhaisella puuttumisella pystytään ehkäisemään ongelmien kasautumista ja pitkittymistä. Joillekin ihmisille matka julkisiin peruspalveluihin on pitkä ja kynnys on korkea.

Suomalaisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen hyvinvointia tukeva sekä edistävä toiminta on keskeinen osa hyvinvointitaloutta. Järjestöt määrittelevät hyvinvointitalouden yhteiskunnan alueeksi, jossa toiminnan päämäärä on ihmisten hyvinvoinnin tukeminen ja hyvän elämän edellytysten vahvistaminen sekä turvaaminen.

Hyvinvointitalouden kestävää hyvinvoinnin ja oikeudenmukaisuuden tavoitetta toteutetaan järjestöissä ja yhteisöperustaisesti. Järjestöt varmistavat yhdenvertaisuutta ja lisäävät merkittävästi osallisuutta. Ihmisten hyvinvoinnin

tukemisen, hyvän elämän edellytysten vahvistamisen sekä turvaamisen tulee olla ensisijaisia tavoitteita yhteiskunnassa.

Hyvinvointitaloutta ja järjestöjä tarvitaan Suomessa, Euroopassa ja maailmalla

Järjestöt on helppo ymmärtää hyvinvointitalouden yksikkönä ja toteuttajina. Tällä hetkellä järjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan elintilaa kavennetaan Euroopassa ja hiv-epidemiaa pidetään voitettuna, vaikka on jo tiedossa, että sovittuja tavoitteita ei saavuteta Euroopassa ajallaan kaikissa maissa. Jotta hyvinvointitaloutta voidaan edistää, tulee osallisuutta ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä lisätä.

Hyvinvointitalousajattelussa on pidettävä kaikki heikompiosaisetkin mukana. Suomessa järjestöillä on vakiintunut rooli tässä ja sitä on tuettu ja tulee tukea jatkossakin. Ponnisteluja hyvinvointitalouden tavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan edelleen ympäri maailman.

Lähteet

Euroopan neuvosto (2019) The Economy of Wellbeing - Draft Council Conclusions <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13171-2019-INIT/en/pdf> [Luettu: 25.1.2021]
THL (2020) HIV-laaturekisteripilotin loppuraportti. https://thl.fi/documents/2616650/4353715/Hiv-rekisteripilotti_loppuraportti.pdf [Luettu: 25.1.2021]

Hyvinvointitaloudesta yhteiskuntapolitiikan pääotsikko – mielenterveystyö hyvinvointitalouden ytimessä

SARI AALTO-MATTURI

Hyvinvointitaloudessa hyvinvoinnin ja talouden päätöksiä tarkastellaan yhtä aikaa. Hyvinvointi ei alistu taloudellisille päätöksille ja sen merkitys taloudellisena pääomana tunnistetaan. Mielenterveys ja sen edistämiseksi tehtävä työ sijoittuvat hyvinvointitalouden ytimeen. Jos emme onnistu laajasti kansalaisten mielenterveyden vahvistamisessa, emme myöskään saavuta niitä taloudellisia tavoitteita, joita yhteiskuntana olemme asettaneet – esimerkiksi korkeaa työllisyysastetta. Hyvinvointi-investoinnit mielenterveyteen voivat tuottaa nopeastikin haluttuja tuloksia. Mitä vahvempaa hyvinvointitaloudellinen ajattelu on yhteiskunnassamme, sitä paremmin tekemämme politiikka vastaa sekä hyvinvoinnin että kestävän taloudellisen kehityksen vaatimuksiin.

Onko mielenterveys taloudellista pääomaa?

Vuonna 2018 OECD laski mielenterveyden häiriöiden kustannuksia Euroopassa. Suomessa hintalappu on OECD:n mukaan huikeat 11 miljardia vuodessa (OECD 2018) – ja tämä siis ennen koronakriisin ennakoituja mielenterveysvaikutuksia. Väkilukuun suhteutettuna summa on toiseksi suurin Tanskan jälkeen. Suurin erä tuosta summasta eivät olleet terveyspalvelut (2,6 miljardia euroa) tai sosiaaliturva (3,9 miljardia) vaan työmarkkinoille aiheutuvat kustannukset ja tuotannonmenetykset (4,7 miljardia euroa).

Raporttia lukiessa mieleen palasi pari vuotta aikaisemmin pidetty eurooppalainen työelämän mielenterveyden yhteistoimintahankkeen seminaari, jossa eurooppalaisen teollisuusliiton edustaja ravisteli koolla olleita hyvin-

vointiasiantuntijoita puheenvuorollaan. Hän harmitteli, että me hyvinvoinnin puolestapuhujat teemme vaikuttamistyössämme aina saman virheen: vetoamme työnantajien eettisyyteen ja vastuullisuuteen sen sijaan, että osoittaisimme, kuinka tärkeää mielenterveydestä huolehtiminen on näiden perustehtävälle.

Enemmistö työnantajista varmasti on eettisiä ja vastuullisia, ja moni heistä myös ymmärtää vastuullisuusmaineen arvon omalle menestykselleen. Työnantajat eivät kuitenkaan ole olemassa ollakseen vastuullisia vaan tehdäkseen taloudellista tulosta. Siksi olennaista on osoittaa millä tavoin mielenterveydestä huolehtiminen edistää tuloksentekoa ja kuinka kalliiksi mielenterveyden laiminlyönti työnantajalle tulee.

Hyvinvointi on arvo sinänsä

Kun SOSTE kymmenisen vuotta sitten ryhtyi työstämään hyvinvointitalousajattelua, ja otti sen omaan strategiaansa, luottamushallinnossa käytiin sangen paljon keskustelua siitä, onko oikein alistaa hyvinvointi taloudelliseen tarkasteluun. Hyvinvointi on arvo itsessään, ja julkisella vallalla on velvollisuus edistää sitä, riippumatta siitä minkälaisia taloudellisia vaikutuksia hyvinvoinnille voidaan laskea. Työnantajalla puolestaan on lakiin perustuva vastuu ihmisistä, jotka antavat työpanoksensa työnantajan käyttöön. Tähän vastuuseen kuuluu velvollisuus huolehtia henkilöstönsä hyvinvoinnista, halusi tai ei.

Miksi siis kansalaisen ja työntekijän perusoikeutta hyvinvointiin tarvitsisi perustella talouden näkökulmilla? Eikö talouden ja tuloksen sijaan ehkäisevän päihdetyön fokuksessa pitäisi olla pikemmin ne melkein 70 000 lasta, joiden vanhemmista ainakin toisella on päihdeongelma? Tai mielenterveys työn fokuksena se, että joka viides meistä elämänsä aikana sairastuu masennukseen. Tai kaikki se inhimillinen kärsimys, joka vain yhden vuoden aikana syntyy noin 800 itsemurhasta ja ainakin 10 000 itsemurhayrityksestä?

Totta kai pitäisi, ja pitää. Hyvinvointi on arvo sinänsä. Pohjoismaisessa hyvinvointimallissa talous on ihmisiä varten, ei toisinpäin. Mutta koska hyvinvointipäätökset usein ovat myös talouspäätöksiä – ja talouspäätökset hyvinvointipäätöksiä – hyvinvointitalouden kehystä tarvitaan tukemaan valistunutta päätöksentekoa.

Kriisistä ei nousta järjestöjen tuilla vaan työllä

Vuosikymmenen aikana hyvinvointitalousajattelussa on päästy pitkälle. Hyvinvointitaloudessa hyvinvointi inhimillisenä arvona ei ole ristiriidassa talouden

kanssa, päinvastoin. Hyvinvointitalouden kehys auttaa näkemään, että hyvinvointi ei ole vain jotain, johon rikkaalla kansakunnalla voi hyvinä aikoina olla varaa. Tosiasiassa hyvinvointi on kansakunnan vaurauden edellytys. Suomi ei ole hyvinvointiyhteiskunta siksi, että rahaa olisi joskus ollut liikaa. Kun hyvinvointivaltion rakentamisesta sotien jälkeen tuli suuri suomalainen projekti, liikkeelle lähdettiin jotakuinkin tyhjällä kassalla – rahat oli käytetty sodasta toipumiseen ja sotakorvauksiin. Mutta kun hyvinvointia lähdettiin askel askeleelta rakentamaan, samalla rakennettiin vaurasta kansantaloutta. Toinen ei olisi menestynyt ilman toista.

Tämä on hyvä muistaa ison talouspuheen vuosisadalla, jossa hyvinvointi usein näyttäytyy ennen kaikkea kulueränä, josta julkisen talouden tasapainottamiseksi itsestään selvästi joudutaan tinkimään. Hyvinvoinnin resursseja on hyvä ajatella vähän kuin kaupan kylmävarastona. Taloudellisessa ahdingossa voi tulla houkutus katkaista varaston sähköt kustannusten säästämiseksi. Välitön säästö on ilmeinen, samoin nurkan takana odottavat menetykset.

Koronakriisi on lisännyt paitsi taloudellista velkaa, myös ainakin hoitovelkaa, sosiaalista velkaa, koulutusvelkaa ja osallisuusvelkaa. On arvioitu, että kriisillä tulee olemaan monimuotoiset ja pitkäkestoiset vaikutukset suomalaisten hyvinvointiin ja terveyteen. Rinnastus kaupan kylmävarastoon tulee mieleen kommentteista, joissa järjestöjen avustusten leikkauksia perustellaan sillä, että järjestöjen tulee ottaa osavastuu tukalassa taloustilanteessa ja hyväksyä leikkaukset osana talouden ja yhteiskunnan yleistä kulukuuria. Tosiasiassa kansantalous tuskin nousee tai kaatuu järjestöjen tukieuroilla. Niiden sijaan kriisissä ja jälleenrakennuksen vuosina kriisin jälkeen tarvitaan järjestöjen työtä suomalaisten hyvinvoinnin ja terveyden hyväksi. Kriisistä ei toivuta järjestöjen tuilla vaan niiden tekemällä työllä.

Työllisyysasteen vahvistaminen vaatii hyvinvoinnin vahvistamista

Mielenterveyspalveluissa hoitovelka on jo ennen koronapandemiaa ollut ilmeinen. Useammin kuin somaattisissa sairauksissa, mielenterveyden häiriöissä hoitaminen laiminlyödään ja apua on tarjolla vasta kroonistuneen ongelman kuntoutukseen. Siinä missä esimerkiksi lievä tai keskivaikea masennus olisi usein hoidettavissa perusterveydenhuollossa ja siellä määrätyn lyhytterapiaan avulla ilman työkyvyn menetystä, psykoterapiaan pääsy edellyttää tavallisesti edelleen Kelan kuntoutuspäätöstä. Vuodenkin kestäneen, vaikeutuneen masennuksen hoitojaksot kestävät vuosia. Menetetyn työkyvyn palauttaminen ei ole helppoa.

Uuden vuosikymmenen käynnistyessä on itsestään selvää, että työllisyysasteen on noustava, jotta hyvinvointiyhteiskunnan rakenteita ja palveluja ei jouduta purkamaan. Yhtä selvää on myös se, että hyvinvointia tulee lisätä, jos työllisyysastetta halutaan nostaa.

Työllisyysastekeskustelussa keskeisinä keinoina työllisyysasteen parantamiseen näyttäytyy tavallisesti työttömien, ikääntyneiden työntekijöiden ja opiskelijoiden patistaminen töihin sekä osa-työkykyisten työllistäminen. Vähemmän kiinnitetään huomiota siihen, mitkä tekijät itse asiassa johtavat työttömyyden ja opintojen pitkittymiseen tai siihen, etteivät ihmiset jaksa jatkaa työelämässä.

Mielenterveysongelmat ovat merkittävin työelämästä syrjäyttäjä. Puolet työkyvyttömyyseläkkeistä ja kolmannes kelakorvattavista sairauslomapäivistä on mielenterveystaustaisia. Mielenterveyden ongelmat pidentävät työttömyysjaksoja ja nuorten työelämäään valmistumista. Tämä ei ole mitenkään vääjäämätöntä.

Viisaalla päätöksenteolla mielenterveysongelmien 11 miljardin vuosikustannuksista on mahdollista saada huomattavia säästöjä, ja mielenterveystaustaiseen työkyvyttömyyteen huomattava vähennys. Ennen kaikkea tämä edellyttää mielenterveyttä edistäviä toimia lasten ja nuorten kasvuympäristöissä ja työelämässä sekä matalan kynnyksen apua ja hoitoonpääsyä. On inhimillisesti tärkeää ja välttämätöntä, että mielenterveysperustaisesti työkyvyttömäksi joutuneita tuetaan takaisin työelämään. Tehokkaampaa työllisyysasteen hoitoa on kuitenkin huolehtia, että uusia työkyvyttömyyksiä ei synny. Mielenterveys on hyvä investointikohde.

Hyvinvointi-investointien tuottoa ei aina tarvitse odottaa pitkään

Kuten yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, myös yrityksissä on havahduttu mielenterveystaustaisten sairaspotilaiden ja työkyvyttömyyden kasvuun. Edelleen johdon katse usein kohdistuu jo syntyneiden ongelmien varhaisempaan havaitsemiseen ja sitä kautta ongelmien minimointiin. Yhä enemmän työelämässä kuitenkin aletaan nähdä mielenterveys voimavarana ja investointikohteena. Mielenterveys ei ole joko–tai-asia, jota ihmisellä joko on tai ei ole. Meillä kaikilla on mielenterveyttä. Mielenterveyden vahvistaminen on aina hyödyllistä, riippumatta siitä, kuinka paljon sitä entuudestaan on. Psykkisen toimintakyvyn vahvistamisella ei vain vähennetä sairaspotilaita vaan lisätään esimerkiksi innovatiivisuutta ja tuloksellisuutta.

S-ryhmä on toiminut erinomaisena esimerkkinä hyvinvointitalousajattelusta työelämässä. S-ryhmässä on määritetysti ryhdytty kouluttamaan

– tai ”ymmärrettävään” – johtoa ja esihenkilöitä mielenterveyden vaalimiseen muiden muassa MIELI ry:n kanssa kehitetyn Nuori mieli työssä -koulutuksen avulla. Samalla on madallettu kynnystä avun saamiseen ja hoitoon pääsyyn. Investoinnit yrityksen sisäiseen terapiatakuuseen, eli työterveys-huollon kautta saatavaan lyhytterapiaan, ovat tuottaneet välittömiä ja huomattavia säästöjä yrityksen terveysmenoihin. Varmasti taustalla on ollut myös halu osaltaan vahvistaa yrityksen työnantaja- ja vastuullisuusmainetta. Mutta ennen kaikkea pohjalla on ollut ymmärrys siitä, että mielenterveyden ongelmat tulevat yritykselle kalliiksi.

S-ryhmän esimerkki osoittaa myös, ettei hyvinvointi-investointien tuottoa aina tarvitse odottaa pitkään. Esimerkiksi terapiatakuun toteuttamisessa osana perusterveyshuoltoa tämä on hyvä pitää mielessä. Matalan kynnyksen oikea-aikainen hoito vähentää melko suoraan työkyvyttömyyden riskiä ja vaikutus myös tutkitusti kestää vuosia. Mutta usein aikajänne on toki pidempi ja sijoituksen tuotto suurempi, etenkin kun mielenterveydessä vaikuttavin investointikohde on lapsuuden ja nuoruuden tukeminen (McDaid ym. 2019). Enemmistö mielenterveyden häiriöistä ilmenee ennen aikuisikää. Mielen-terveyttä edistävä työ lasten kasvuympäristöissä, perheiden tukeminen ja matalan kynnyksen avun saaminen estävät myöhempiä ongelmia.

Hyvinvointitaloudesta hallitusohjelman pääotsikko

Hyväksi tavoitteeksi voisi asettaa, että hallitusohjelmassa 2022–2026 hyvinvointitalous ei ole vain sosiaali- ja terveystalouden kehys vaan hallitusohjelman pääotsikko. Valitettavana haasteena on tietopohja. Kun aikaperspektiivi on useissa hallituskausissa, päätösten pohjaksi tarvitaan erityisen vahvaa todistusaineistoa investointien järkevyydestä. Esimerkiksi mielenterveyden edistämisen vaikuttavuudesta on olemassa etenkin kansainvälistä tutkimusta (ks. Wahlbeck ym. 2017), mutta ei riittävän koottua ja vastaan panematon-ta, jotta siihen voitaisiin budjettivalmistelussa nojata. Hyvinvointitalouden tueksi tarvitaan sekä kansainvälisen tietopohjan perkaamista että kotimaista tutkimusta.

Organisaatiotasolla, kunta- ja maakuntatasolla ja koko valtakunnan tasolla hyvinvointitaloustyötä voidaan tukea koulutuksella ja konkreettisilla työvälineillä, jotka auttavat jäsentämään hyvinvointitalousnäkökulmaa ja hyvinvointisatsauksien investointiluonnetta omalla toimialalla. Olennaista on kuitenkin kehityksen kääntäminen – se, että kuluerä ei ole hyvinvointi vaan sen puute. Sosiaali- ja terveystalouden vaikuttajana ja sote-järjestöjen asiantuntemuksen välittäjänä SOSTEa tarvitaan edelleen tämän hyvinvointitalouden kehityksen eteenpäin viejänä ja sparraajana.

Lähteet

- McDaid, David; Park, A-La ja Wahlbeck Kristian (2019) The economic case for prevention of mental illness. *Annual Review of Public Health* 40, 373-89.
- OECD (2018) Health at Glance 2018: Europe. https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/health_glance_eur-2018-en.pdf [Luettu: 25.1.2021]
- Wahlbeck, Kristian; Hannukkala Marja; Parkkonen Johannes; Valkonen Jukka ja Solantaus Tytti (2017) Mielenterveyden edistäminen kansanterveystyön ytimessä. *Duodecim* 133(10), 985-992.

Hyvinvointitalouden
rajapinnoilla

Hyvinvointitalous ja ekologinen jälleenrakennus – ilmastotoimet ja luonnon monimuotoisuuden suojele hyvinvointi-investointeina

ANSKU HOLSTILA

Ekologinen kestävyys on osa hyvinvointitaloutta, kuten myös kestävä kehityksen tavoitteita. SOSTE on määritellyt hyvinvointitalouden näin: ”Hyvinvointitalous on SOSTEn visio yhteiskunnasta, joka tarjoaa kaikille hyvän elämän edellytykset. Se on oikeudenmukaisuutta sekä sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävää yhteiskunnallista kehitystä.” Ekologinen kestävyys on kuitenkin hyvinvointitalousajattelussa jäänyt hieman vähemmälle, eikä ympäristön tilaa parantavia investointeja ole usein kehystetty hyvinvointi-investoinneiksi. Tässä tekstissä käsittelen sitä, miksi ekologinen kestävyys sopii myös näkyvämmäksi osaksi hyvinvointitalouskeskustelua Suomessa. Lisäksi tarkastelen sitä, millaiset edellytykset ekologista kestävyyttä lisäävillä hyvinvointi-investoinneilla on juuri nyt globaalin koronapandemian aikana ja välittömästi sen jälkeen.

Ihmisten riippuvuus luonnonjärjestelmien tilasta on tullut näkyväksi

Elämme aikaa, jona ilmastonmuutoksen ja luonnonmonimuotoisuuden hupenemisen hyvinvointia heikentävät vaikutukset näyttäytyvät varsin konkreettisina. Ei ole enää kyse tulevista sukupolvista, vaan ilmaston lämpenemisen ja luontokadon seuraukset koskettavat ihmisiä jo nyt ja lähitulevaisuudessa. Maailman terveysjärjestö WHO:n (2020) mukaan neljännes kuolemista maailmanlaajuisesti liittyy ympäristösyihin, ja ilmastonmuutoksen ja ympäristöongelmien hyvinvointiin kohdistuvat negatiiviset vaikutukset

vain lisääntyvät. Suomessa ilmaston lämpenemisen on arvioitu lisäävän hel-lekuolemia ja helteistä aiheutuvia terveysongelmia, hyönteisten levittämien tautien ja vesivälitteisten epidemioiden yleisyyttä, liukastumistapaturmia, rakennusten kosteusvaurioista johtuvia terveysongelmia ja mielenterveysongelmia (Tuomenvirta ym. 2018). Ilmastonmuutoksen suoriin vaikutuksiin sopeutumisen kustannusten, esimerkiksi säävarman sähköverkon rakentamisen tai helteiden aiheuttamien terveysongelmien hoidon, on arvioitu olevan Suomessa sadoista miljoonista miljardeihin (Laine ym. 2018).

Kansainvälisesti ilmastonmuutos uhkaa myös ruokaturvaa ja veden-saantia (WHO 2019). Sään ääri-ilmiöt tuottavat monenlaista kärsimystä ihmisille, tuhoa omaisuudelle ja alueiden elinkelpoisuudelle. YK varoittaa tuoreessa luonnonkatastrofien määrän monikertaistumista koskevassa rap-portissaan, että maailmasta uhkaa tulla miljoonille ihmisille elinkelvoton helvetti (UNDRR & CRED 2020). Tällaisten ilmastonmuutoksen seurausten maailmanlaajuiset vaikutukset talouteen, siirtolaisuuteen ja konflikteihin ovat merkittäviä. Lämpenemisen seurauksilla on todennäköisesti myös monimutkaisia Suomeen ja muihin ilmastonmuutoksen suorista vaikutuk-sista vähemmän kärsiviin maihin kohdistuvia heijastevaikutuksia, jotka voi-vat lisätä eriarvoisuutta, heikentää yhteiskunnallista vakautta sekä huolto-varmuutta ja tuottaa monenlaisia kustannuksia (Laine ym. 2018). Epäoikeu-denmukaiset ja uhkaavat ilmastotuhot maailmalla voivat kasvattaa myös turvattomuuden tunteita sekä omien toimintamahdollisuuksien rajallisuuden ja tilanteen vakavuuden välisestä ristiriidasta kumpuavaa ilmastoahdistusta (Pihkala 2019).

Luonnonmonimuotoisuuden ja elinympäristöjen tuhoutumiseen liittyy myös tänä vuonna talouden seisauttaneen ja kaikkein haavoittuvimpien ih-misten elämään kipeästi vaikuttaneet koronaviruksen kaltaisten eläinperäis-ten tautien yleistyminen. Kansainvälinen luontopaneeli IPBES (2020) va-roitti tuoreessa raportissaan, että ilman kansainvälisiä toimia luonnonmoni-muotoisuuden turvaamiseksi, tulevaisuudessa pandemiat ilmaantuvat useam-min, leviävät nopeammin ja aiheuttavat enemmän taloudellisia haittoja ja kuolemia kuin koronavirus.

Kohti hyvää tai pahaa kierrettä

Alkaa siis olla yhä selvempää, että ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon-monimuotoisuuden suojelu ovat myös hyvinvointi-investointeja. Muun muas-sa ympäristöministeri Krista Mikkonen (Ympäristöministeriö 2020b) totesi reaktiossaan kansainvälisen luontopaneelin raporttiin pandemiariskistä, että pandemioiden ehkäisyn ja ilmastonmuutoksen hillinnän toimet ovat

pitkälti samoja. Monilla ilmastonmuutoksen hillinnän toimilla on myös terveyttä edistäviä sivuvaikutuksia. Liikenne- ja viestintäministeriön (Jääskeläinen 2018) mukaan 20 % pyöräilyn ja kävelyn kulkutapaosuuksien lisäys toisi miljardien eurojen säästöt terveystoimissa. Kasvisperäisen ruoan osuuden kasvattaminen ruokavaliossa on järkevää ilmastonmuutoksen hillinnän ja Itämeren ravinnekuormituksen vähentämisen lisäksi myös, koska suomalaiset syövät suosituksiin nähden liikaa punaista lihaa ja tyydyttyneitä rasvoja (Valsta ym. 2018). Päästöjen vähentäminen vähentää ilmansaasteiden terveyshaittoja ja niiden kustannuksia (Kukkonen ym. 2020). Myös monimuotoisen lähiluonnon säilyttämiselle kaupungeissa on yhä useampia hyvinvointiin liittyviä perusteluja. Tuoreen suomalaistutkimuksen mukaan päiväkotilasten metsämaakosketus vahvisti lasten immunitettia (Roslund ym. 2020). Muun muassa Turun kaupunki (2020) perusteleekin jo luonnon monimuotoisuusohjelmansa tarpeellisuutta myös ihmisten hyvinvoinnilla.

Pohjimmiltaan ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnonmonimuotoisuuden turvaaminen ovat kiinteä osa hyvinvointitaloutta, koska ihmisten hyvinvointi monissa muodoissaan on lopulta täysin riippuvainen luonnonympäristön tilasta. Johan Rockström (2016) kuvaa ns. kestävä kehityksen hääkakkumallissa, kuinka ekologisen kestävyuden tavoitteet muodostat perustan muille kestävä kehityksen tavoitteille, kuten köyhyyden poistamisella, hyvälle terveydelle ja koulutukselle.

Ilmastonmuutoksen ja hyvinvoinnin välinen riippuvuus kulkee myös toiseen suuntaan. Jos ihmisten hyvinvoinnista ja ilmastotoimien sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta ei huolehdi, ilmastonmuutoksen hillintä ja ympäristönsuojelu vaikeutuu. Kansainvälisen ilmastopaneelin IPCCn mukaan kestävä kehityksen tavoitteiden edistämistä ja köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentämistä tarvitaan siihen, että vaadittavat rakennemuutokset ilmastonmuutoksen rajoittamiseksi 1,5 asteeseen onnistuvat. Yli 1,5 viiden asteen lämpeneminen taas vaikeuttaa kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamista (IPCC 2018). Uhkana on siis negatiivinen kierre, jossa oikeudenmukaisuuden ja hyvinvoinnin puutteet estävät ilmastotavoitteiden saavuttamisen ja vastaavasti ilmastotavoitteissa epäonnistuminen uhkaa hyvinvointia.

Ekologisen jälleenrakennuksen ja järjestelmätason muutosten aika?

Vuonna 2019 BIOS-tutkimusyksikkö nosti esiin, että ilmastonmuutoksen ja muiden ympäristökriisien vuoksi tarvitaan nopea ja mittava yhteiskunnan ekologinen jälleenrakennus (BIOS 2019). Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että asumisen, liikkumisen ja ruoan ja energiatuotannon infrastruktuuri

on rakennettava uudelleen, jotta fossiilisten polttoaineiden käytöstä päästään eroon. Ekologinen jälleenrakennus vastaisi BIOSin tutkijoiden mukaan laajuudeltaan sodan jälkeistä hyvinvointivaltion rakentamista. BIOSin lisäksi ajatus ilmastonmuutoksen katastrofaalisten seurausten välttämisen vaatimasta murroksesta hyvinvointivaltion rakentamisen kaltaisena projektina on esiintynyt myös muissa yhteyksissä. Esimerkiksi Sanna Marinin hallitusohjelman lupaus tehdä Suomesta maailman ensimmäinen fossiilivapaa hyvinvointivaltio (Valtioneuvosto 2019) sopii hyvin yhteen ekologisen jälleenrakennuksen retoriikan kanssa.

Hyvinvointivaltion toisen maailmansodan jälkeinen rakentaminen erosi ekologisesta jälleenrakennuksesta siinä mielessä, että se perustui fossiilisten polttoaineiden ja luonnonvarojen kasvavaan kulutukseen. Ekologisessa jälleenrakennuksessa taas irtaudutaan fossiilisten polttoaineiden käytöstä ja lasketaan luonnonvarojen kulutus globaalisti kestävälle tasolle. Vaikka kulutus määrällisesti vähenisi, tämän ei tarvitse tarkoittaa hyvinvoinnista tinkimistä. BIOSin visiossa ihmisten hyvinvointi ja kulttuurinen rikkaus paranee. He myös nostavat esiin yllä mainittuja ympäristötilaa ja ihmisten terveyttä yhtä aikaa parantavia seikkoja, kuten hyötyliikunnan lisääntymisen. Lisäksi he esittävät, että työvoiman vapautuessa luontoa kuormittavista töistä hoi-valle ja kasvatukselle voisi jäädä enemmän ajallisia resursseja.

Näillä vaikutuksilla ja BIOSin esittämillä ajatuksilla alakohtaisesta siirtymästä on yhtymäkohtia hyvinvointitalousajattelun kanssa. Alakohtainen siirtymä viittaa oikeudenmukaiseen tapaan löytää uusia polkuja fossiilitaloudesta elantonsa saaneiden työllistymiseen. Hyvinvointi-investoinnit koulutukseen ja sosiaaliturvaan ovat avainasemassa siinä, että ekologinen jälleenrakennus ja fossiilivapaan hyvinvointiyhteiskunnan rakentamiseen liittyvät työelämän muutokset voidaan toteuttaa sosiaalisesti oikeudenmukaisesti. Myös Heikki Hiilamo (2020) on huomauttanut, että ilmastonmuutoksen valossa sotu-uudistuksen joustavuuden vaatimukset tulisi ymmärtää laajemmin. Sosiaaliturvan joustavuus voisi hänen mukaansa parhaimmillaan mahdollistaa jatkuvan oppimisen ja ekologisesti kestävämmän hyvän elämän rakentamisen, joka perustuisi vähempään työhön ja kuluttamiseen.

Koronapandemian myötä ekologisen jälleenrakennuksen käynnistämistä on tullut aiempaa ajankohtaisempaa. Kun elvytysrahaa jaetaan, on valittava, rakennetaanko sillä kestävämpi yhteiskunta vai elvyttämekö jälleenrakennuksessa vanhan fossiilitalouden. Jos valitsemme jälkimmäisen, on jokseenkin selvää, että mistään ei enää tule uusia varoja, jotka mahdollistavat infrastruktuurin irrottamisen fossiilisten polttoaineiden käytöstä. Monet toimijat ja valtiot ovat tunnistanee elvytyksen mahdollisuudeksi rakentaa parempaa. Ympäristöministeriön (2020a) kestävä elvytyksen työryhmän

loppuraportissa esitetään kahdeksan tarvittavaa yhteiskunnallista kestävyysmurrosta:

1. energiajärjestelmän murros
2. yhdyskuntien ja liikenteen murros
3. ruokajärjestelmän murros
4. teollisuuden murros
5. monimuotoinen luonto ja luontopohjaisten ratkaisujen murros
6. yksityinen kulutus ja kansalaisten osallisuuden murros
7. julkisen sektorin murros
8. työelämän ja osaamisen murros.

Nämä muistuttavat BIOS-tutkimusryhmän esittämiä murroksia.

Tapahtuuko suunnanmuutos?

Artikkelia kirjoitettaessa marraskuussa 2020 tuntuu uskalialta arvioida, miten merkittävä tienhaara koronapandemia todella on. Tullaanko jatkossa kiinnittämään enemmän huomiota ihmisen ympäristön hyvinvointiin, ja tukeeko elvytys lopulta näitä? Esimerkiksi The Guardian-lehden (2020) mukaan tällä hetkellä vain Ranska, Iso-Britannia ja Saksa ovat toteuttaneet elvytystoimia, jotka ovat ympäristöön kohdistuvien nettovaikutusten suhteen yhä positiivisia. Muissa valtioissa elvytys on tähän mennessä tuottanut enemmän haittaa kuin hyötyä. Energiayhtiöt jatkavat EUn tukien lobbaamista fossiiliselle maakaasulle (Wates & Stoczkiewicz 2020). Koronapandemia avaa mahdollisuuden kestävämmän hyvinvointiyhteiskunnan jälleenrakennukseen, mutta se onnistummeko tässä, on poliittisen kamppailun tulos.

Lähteet

- BIOS (2019) Ekologinen jälleenrakennus. BIOS-tutkimusyksikkö <https://eko.bios.fi/> [Luettu 25.1.2021]
- Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES). (2020, October 29). Workshop Report on Biodiversity and Pandemics of the Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES) (Version 1.0). Workshop Report on Biodiversity and Pandemics of the Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Bonn: IPBES Secretariat.
- IPCC (2018) Summary for Policymakers. Teoksessa IPCC (2018): Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty. Geneva: World Meteorological Organization.
- Jääskeläinen, Saara (toim.) (2018) Kävelyn ja pyöräilyn edistämishjelma. Liikenne- ja viestintäministeriö. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 5/2018. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö.
- Hiilamo, Heikki. (2020): Ilmastonmuutos, kestävyysvaje ja sotu-uudistus. Yhteiskuntapolitiikka 85 (2), 197-203.
- Kukkonen, Jaakko; Savolahti, Mikko; Palamarchuk, Yuliia; Lanki, Timo; Nurmi, Väinö; Paunu, Ville-Veikko; Kangas, Leena; Sofiev, Mikhail; Karppinen, Ari; Maragkidou, Androniki; Tiittanen, Pekka ja Karvosenoja, Niko (2020) Modelling of the public health costs of fine particulate matter and results for Finland in 2015. Atmospheric Chemistry and Physics 20 (15), 9371–9391.
- Laine, Anna; Vanhanen, Juha; Halonen, Mikko; Sjöblom, Henrik ja Gaia Consulting Oy (2018) Ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit ja kustannukset Suomelle. Valikoituja esimerkkejä. Helsinki: Sitra.
- Pihkala, Panu (2019) Ilmastoahdistus ja sen kanssa eläminen. MIELI Suomen Mielenterveys ry. https://mieli.fi/sites/default/files/materials_files/ilmastoahdistusraporttimieli2019-web.pdf. [Luettu: 25.1.2021]
- Rockström, Johan ja Sukhdev, Pavan (2016) How food connects all the SDGs. Stockholm Resilience Centre <https://www.stockholmresilience.org/research/research-news/2016-06-14-how-food-connects-all-the-sdgs.html> [Luettu: 25.1.2021]
- Roslund, Marja. I; Puhakka Riikka; Grönroos Mira; Nurminen Noora; Oikarinen Sami; Gazali, Ahmad M.; Cinek, Ondrej; Kramná Lenka; Siter Nathan; Vari, Heli K.; Soininen, Laura; Parajuli, Anirudra; Rajaniemi, Juho; Kinnunen, Tuure; Laitinen, Olli H.; Hyöty, Heikki ja Sinkkonen, Aki (2020) Biodiversity intervention enhances immune regulation and health-associated commensal microbiota among daycare children. Science Advances 6 (42).
- The Guardian (2020) Revealed: Covid recovery plans threaten global climate hopes <https://www.theguardian.com/environment/2020/nov/09/revealed-covid-recovery-plans-threaten-global-climate-hopes> [Luettu: 25.1.2021]
- Tuomenvirta H., Haavisto R., Hildén M., Lanki T., Luhtala S., Meriläinen P., Mäkinen K., Parjanne A., Peltonen-Sainio P., Pilli-Sihvola K., Pöyry J., Sorvali J. & Veijalainen N. (2018) Sää- ja ilmatoriskit Suomessa - Kansallinen arvio. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 43/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

- Turun kaupunki (2020) Turku laatii luonnon monimuotoisuusohjelman. Turun kaupunki. https://www.turku.fi/uutinen/2020-10-19_turku-laatii-luonnon-monimuotoisuusohjelman [Luettu: 25.1.2021]
- UN Office for Disaster Risk Reduction UNDRR & The Centre for Research on the Epidemiology of Disasters CRED (2020) The human cost of disasters: an overview of the last 20 years (2000-2019). <https://www.undrr.org/publication/human-cost-disasters-2000-2019> [Luettu: 25.1.2021]
- Valsta, Liisa; Kaartinen Niina; Tapanainen, Heli; Männistö Satu ja Sääksjärvi Katri (toim.) (2018) Ravitsemus Suomessa – Finravinto 2017 -tutkimus. Terveysten ja Hyvinvoinnin laitos 12/2018. Helsinki: Punamusta.
- Valtioneuvosto (2019) Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Wates, Jeremy ja Stoczkiewicz Magda (2020) Dangerous pipedream: how funding fossil gas risks blowing apart the EU Green Deal. Euroactiv <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/opinion/dangerous-pipedream-how-funding-fossil-gas-risks-blowing-apart-the-eu-green-deal/> [Luettu: 25.1.2021]
- World Health Organization WHO (2020) WHO global strategy on health, environment and climate change: the transformation needed to improve lives and wellbeing sustainably through healthy environments. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization WHO (2019). Technical series on adapting to climate sensitive health impacts: undernutrition. Geneva: World Health Organization.
- Ympäristöministeriö (2020a) Kestävä elvytys kohti koronaviruksen toipuvaa, menestyvää ja ekologisesti kestävää Suomea. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Ympäristöministeriö (2020b) Ministeri Mikkonen Kansainvälisen luontopaneelin raportista: Ylikulutukseen puututtava, jotta pandemiat, luontokato ja ilmastokriisi saadaan kuriin. Ympäristöministeriö. <https://ym.fi/-/ministeri-mikkonen-kansainvalisen-luontopaneelin-raportista-ylikulutukseen-puututtava-jotta-pandemiat-luontokato-ja-ilmastokriisi-saadaan-kuriin> [Luettu 25.1.2021]

Hyvinvointitalous, tasa-arvopolitiikka ja feministinen taloustutkimus: hyödyntämätöntä synergiaa?

ANNA ELOMÄKI

Tarkastelen artikkelissani hyvinvointitalouden, tasa-arvopolitiikan ja feministisen taloustutkimuksen yhtymäkohtia ja vuorovaikutusta. Esimerkiksi Suomen EU-tason politiikassa hyvinvointitalous ja tasa-arvopolitiikka ovat toistaiseksi kulkeneet rinnakkain mutta erillään, vaikka mahdollisuus integraatiolle on ollut ilmeinen. Hyvinvointitaloudesta voisi jatkossa tulla varteenotettava tasa-arvopolitiikan väline, mutta tämä edellyttää hyvinvointitalousajattelun laajentamista nykyisestä.

Talouspolitiikka ja sukupuolen tasa-arvon edistäminen

Talouspolitiikka ja sitä ohjaavat ymmärrykset taloudesta ovat kohtalonkysymyksiä sukupuolen tasa-arvon edistämiseksi. Yhtäältä talouspolitiikka heijastaa ja syventää olemassa olevaa sukupuolistunutta eriarvoisuutta ja synnyttää uudenlaisia eriarvoisuuden muotoja. Talouspolitiikan pidempiaikainen linja sekä vuoden 2008 talouskriisiä seurannut talouskuripolitiikka ovat heikentäneet erityisesti naisten ja vähemmistöjen taloudellista asemaa. Julkiseen sektoriin kohdistunut leikkaus- ja tehostamistoiminta on heikentänyt naisvaltaisen julkisen sektorin työehtoja sekä siirtänyt hoivan kustannuksia ja hoivavastuuta valtioilta kotitalouksille – usein naisten harteille. (Esim. Kantola ja Lombardo 2017.)

Toisaalta vallitsevat talouspoliittiset päämäärät vaikuttavat tasa-arvopolitiikan asemaan ja sisältöön. Kun talouspolitiikka määrittää politiikan agenda ja keskittyy talouskasvun, kilpailukyvyn ja budjettikurin edistämiseen,

joutuu tasa-arvopolitiikka – kuten sosiaalipolitiikka laajemminkin – marginaaliin. Tasa-arvopolitiikka nähdään usein hyvien aikojen luksuksena, johon ei taloudellisesti vaikeina aikoina ole varaa. Vuoden 2008 talouskriisi ja sitä seurannut talouskuripolitiikka työnsivätkin tasa-arvotavoitteet sivuun sekä Suomen että Euroopan unionin poliittiselta agendalta (esim. Elomäki ja Ylöstalo 2020). Lisäksi talouspolitiikan vallitsevat päämäärät vaikuttavat tasa-arvopolitiikan painopisteisiin sen kriittistä muutosvoimaa rajoittavalla tavalla. Esimerkiksi EU:n tasa-arvopolitiikka on keskittynyt naisten työllisyyden ja työn ja perheen yhteensovittamisen kaltaisiin, EU:n taloudellisia tavoitteita tukeviin teemoihin ja perustunut kapeaan, työmarkkinakeskeiseen ymmärrykseen tasa-arvosta (Elomäki 2015).

Sukupuolten tasa-arvon edistäminen vaatii siten muutoksia talouspolitiikkaan ja sen taustaoletuksiin. Feministisen taloustutkimuksen näkökulmasta keskeinen ongelma on se, etteivät vallitsevat ymmärrykset taloudesta ja taloudelle arvokkaasta toiminnasta huomioi *sosiaalisen uusintamisen* tai *uusintavan talouden* merkitystä talouden toiminnalle. Työvoimaa ja ihmiselämää uusintava ja ylläpitävä toiminta – esimerkiksi hoivatarpeisiin vastaaminen, siivous ja ruuanlaitto – ja tämän toiminnan kytkökset rahallistettuun talouteen jäävät valtavirtaisessa taloustieteessä ja talouspolitiikassa näkymättömiin. Iso osa tätä työtä tehdään kotitalouksissa palkatta, osa julkisten palveluiden piirissä ja kasvava osa ostetaan markkinoilta (Pearson ja Elson 2015). Feministisen taloustutkimuksen näkökulmasta tarvitaan paradigman muutos, jossa sosiaalinen uusintaminen kaikissa muodoissaan tunnustetaan keskeiseksi osaksi talouden kokonaisuutta.

Nämä tasa-arvon edistämisen ongelmat sekä feministitutkijoiden näkemykset ovat lähellä hyvinvointitalousajattelua. Hyvinvointitaloutta ja sukupuolten tasa-arvon edistämistä yhdistää kiinnostus julkisiin hoivapalveluihin sekä pyrkimys muuttaa talous- ja sosiaalipoliittisten kysymysten välistä hierarkiaa, talouspolitiikkaa ja sen taustalla olevaa ajattelua. Onko hyvinvointitalous ratkaisu tasa-arvopolitiikan ongelmiin? Miten feministinen taloustutkimus voisi auttaa kehittämään hyvinvointitalousajattelua edelleen?

Hyvinvointitaloustyö ja tasa-arvopolitiikka: rinnakkain mutta erillään?

Yhtymäkohdista huolimatta tasa-arvotyön ja hyvinvointitaloustyön vuorovaikutus on toistaiseksi ollut vähäistä. Tasa-arvotoimijat Suomessa ja EU-tasolla eivät juuri ole hyödyntäneet hyvinvointitalousajattelua, eivätkä tasa-arvopoliittiset toimijat ja feministitutkijat ole olleet aktiivisesti mukana muovaamassa hyvinvointitalouden käsitettä.

Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella tasa-arvo näkyi jossain määrin sosiaali- ja terveysministeriön hyvinvointitaloutta käsittelevissä tausta-asia-kirjoissa sekä ministerineuvoston päätelmissä, mutta tasa-arvonäkökulmat jäivät kapeiksi ja irrallisiksi ja analyysi tasa-arvon, talouden ja hyvinvoinnin suhteesta pinnalliseksi. Ministerineuvoston hyvinvointitalous-päätelmissä tasa-arvokysymyksistä korostuivat työelämään liittyvät teemat, eikä hoivaan ja palkattomaan työhön liittyvää eriarvoisuutta mainittu. Siinä missä tasa-arvon hyötyä taloudelle alleviivattiin, talouspolitiikan sukupuolivaikutuksia ei tuotu esiin eikä tasa-arvonäkökulman sisällyttämistä talouspolitiikkaan erikseen vaadittu. (Euroopan unionin neuvosto 2019a.)

Suomen puheenjohtajakauden tasa-arvopoliittisena tavoitteena puolestaan oli vahvistaa tasa-arvon ja talouspolitiikan välisiä yhteyksiä. Fokus oli talouspolitiikan prosesseissa ja toimijoissa sekä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen työkaluissa, kuten sukupuolivaikutusten arvioinnissa, sukupuolitietoisessa budjetoinnissa ja indikaattoreissa. Vaikka hyvinvointitalous mainittiin ministerineuvoston tasa-arvoista taloutta käsittelevissä päätelmissä, kysymykset talouspolitiikan sisällöstä ja talouspolitiikkaa ohjaavasta paradigmasta eivät nousseet keskeiseen rooliin. Sen sijaan päätelmät nostivat esiin palkattomaan työhön ja hoivaan liittyvän eriarvoisuuden ja tämän työn merkityksen talouskasvulle, korostivat talouspolitiikan sukupuolivaikutuksia sekä esittivät konkreettisia keinoja tuoda tasa-arvonäkökulmaa talouspoliittiseen päätöksentekoon. (Euroopan unionin neuvosto 2019b.)

Tasa-arvopoliittikka ja hyvinvointitalous etenivät siten Suomen puheenjohtajakaudella rinnakkain mutta erillään, eikä täyttä synergiaa agendojen välillä saavutettu. Yksi syy tähän voi olla se, että tasa-arvopoliittikka nähdään usein talouspolitiikasta mutta myös sosiaali- ja työllisyyspolitiikasta irrallisena, marginaalisena lohkona (Cavaghan ja O'Dwyer 2018). EU-instituutiossa etenkin neuvostossa vuorovaikutus tasa-arvotoimijoiden ja hyvinvointitaloudesta keskustelleiden sosiaali- ja työllisyyspoliittisten toimijoiden välillä on ollut vähäistä, vaikka Suomi pyrkikin puheenjohtajakaudellaan syventämään yhteistyötä.

Hyvinvointitaloudesta tukea tasa-arvopoliitikalle

Vaikka tasa-arvonäkökulmat eivät välttämättä ole toistaiseksi sisältyneet johdonmukaisesti hyvinvointitalousajatteluun, tarjoaa se tasa-arvopoliittisille toimijoille työkalun haastaa talouspolitiikan sisältöä.

Tällaiselle työkalulle on tarvetta, sillä pyrkimykset tuoda tasa-arvonäkökulmia EU:n talouspolitiikkaan eivät toistaiseksi ole tarjonneet vaihtoehtoa nykyiselle, sukupuolinäkökulmasta ongelmalliselle talouspolitiikalle. Talous-

poliittisiin asiakirjoihin ovat kelvanneet lähinnä viittaukset naisten työllisyyden edistämiseen. Toisin sanoen tasa-arvo on hyväksytty silloin, kun se palvelee vallitsevaa talouspolitiikkaa – ei silloin kun se saattaisi muuttaa tai haastaa sitä (Hoskyns 2008). Sama ongelma vaivaa EU-instituutioiden jo pitkään edistämää puhetta tasa-arvon hyödyistä taloudelle. Tasa-arvon talouskasvua edistävästä vaikutuksesta on EU-tasolla puhuttu etenkin 2010-luvulla paljon ja aiheesta on myös tuotettu empiiristä tutkimusta, mutta vastaavasti ei ole kysytty, millainen talouspolitiikka edistäisi tasa-arvoa. Puhe tasa-arvon taloudellisesta hyödystä onkin oikeuttanut EU:n talouskuriin ja uusliberaaleihin rakenneuudistuksiin keskittyvää talouspolitiikkaa (Elomäki 2015).

Hyvinvointitalousajattelu tarjoaa yhden mahdollisen vision sukupuolisen-sitiivisemmästä talouspolitiikasta. Sen avulla on mahdollista haastaa esimerkiksi talouspoliittiseen päätöksentekoon sitkeästi juurtunut ajatus julkisista hoivapalveluista ja niiden naisvaltaisista työntekijöistä ylimääräisenä kustannuseränä ja tuoda esiin näiden sukupuolten tasa-arvolle tärkeiden palveluiden merkitys taloudelle.

Hyvinvointitalouden käsite tarjoaa tasa-arvotoimijoille myös retorista vetoapua. Vuoden 2008 talouskriisin jälkimainingeissa tasa-arvotoimijoilla on sekä EU-tasolla että Suomessa on ollut vaikeuksia saada ääntään kuuluviin. Yksi syy tähän on ollut taloustieteellisen asiantuntemuksen korostuminen päätöksenteossa. Tähän asiantuntemukseen liittyvän kielen ja käsitteistön hallinnasta on tullut keskeinen kriteeri sille, kenen ääntä etenkin talouspoliittisessa päätöksenteossa kuullaan ja kenet otetaan vakavasti (O'Dwyer 2019). Tasa-arvonäkökulmainen tutkimus taloudesta, etenkin feministinen tieto, nähdään epärelevanttina tai liian ideologisena teknokraattiseen talouspoliittiseen päätöksentekoon (Elomäki 2020). Tasa-arvoa vastustaminen liittyy myös perinteisiä perhearvoja vaalivaan konservatismiin sekä antifeminisiä ja anti-genderistisiä piirteitä sisältävän oikeistopopulismien nousuun. Hyvinvointitalouden käsite tarjoaa mahdollisuuden puhua julkisia investointeja ja uudelleenjakoa vaativista tasa-arvo-ongelmista kielellä, jota päättäjät ymmärtävät ja kuuntelevat – tai ainakin vaikuttavat kuuntelevan.

Vielä vajaa hyvinvointitalousajattelu

Tasa-arvonäkökulmasta hyvinvointitalousajattelu – ainakin sen Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella saamassa muodossa – jää sisällöllisesti vajaan. Se jättää nimittäin huomiotta merkittävän osan feministitutkijoiden uusin-tavaksi taloudeksi tai sosiaaliseksi uusintamiseksi kutsumasta toiminnasta, joka kattaa julkisten palveluiden ja etuuksien ohella palkattoman työn ja

hoivan. Hyvinvointitalous juuttuu siten valtavirtaisen talousajattelun keskeiseen ongelmaan: palkattoman työn ja sen talouden toiminnan mahdollistavan roolin sivuuttamiseen. Vaikka hyvinvointitalousajattelu tuo esiin julkisen hoivan merkityksen taloudelle ja vaikka sen vaatimukset hyvinvointi-investoinneista käytännössä vähentäisivät palkattoman työn tarvetta ja sen tekijöiden kuormitusta, se ei haasta valtavirtaiselle taloustieteelle ominaista kapeaa ymmärrystä taloudesta, joka rajaa palkattoman työn ja hoivan ulkopuolelleen. Paradigma muuttuu, mutta vain tiettyjen rajojen sisällä.

Talouspolitiikalle tyypillinen, vallitsevaa eriarvoisuutta ylläpitävä strateginen hiljaisuus sukupuolesta ei ole vain talouskurin ongelma. Myös vaihtoehtoiset, investointeja korostavat talouspoliittiset strategiat voivat johtaa eriarvoistaviin lopputulemiin, elleivät ne huomioi sukupuoleen liittyvää eriarvoisuutta sekä sosiaalista uusintamista. (Cavaghan ja O'Dwyer 2018.) Feministitutkijoiden ja tasa-arvoasiantuntijoiden osallistuminen hyvinvointitalousajattelun kehittämiseen varmistaisikin, että hyvinvointitalous edistää myös niiden ihmisten hyvinvointia, joiden intressit jäävät nykyisessä talouskeskustelussa näkymättömiin, ja että hyvinvointitalouden tarjoama vaihtoehto huomioi risteävät eriarvoistumisen muodot sekä sosiaalisen uusintamisen koko kentän.

Hyvinvointitaloudesta hoivatalouteen?

Feministisestä talousajattelusta ammentava hyvinvointitalous 2.0 tai *hoivatalous* perustuisi laajemmalle ymmärrykselle siitä, mitä talous on, miten talous toimii ja millainen toiminta on taloudellisesti arvokasta. Sekä julkisen että palkattoman hoivan merkityksen kouriintuntuvasti esille nostanut koronakriisi on vahvistanut vaatimuksia uudesta kasvu- ja talousmallista, jonka keskiössä on hoiva (esim. Klatzer ja Rinaldi, 2020).

Koronakriisi onkin hyvä tilaisuus päivittää hyvinvointitalousajattelu paremmin huomioimaan ottamaan palkaton hoiva ja sen tekijät ja tämän työn merkitys talouden toiminnalle ja elpymiselle.

Lähteet

- Cavaghan, Rosalind ja Muireann O'Dwyer (2018) European Economic Governance in 2017: A Recovery for Whom? *Journal of Common Market Studies* 56 (Annual Review), 96–108.
- Elomäki, Anna (2020) "It's a Total No-No": Strategic Silence about Gender in the European Parliament's Economic Governance Policies. *International Political Science Review*.
- Elomäki, Anna (2015) The Economic Case for Gender Equality in the European Union: Selling Gender Equality to Decision-Makers or Neoliberalism to Women's Organizations? *European Journal of Women's Studies* 22(3), 288–302.
- Elomäki, Anna ja Ylöstalo, Hanna (2020) Taloudellistunut tasa-arvo ja sukupuolisokea talouspolitiikka. Teoksessa Johanna Kantola, Paula Koskinen-Sandberg ja Hanna Ylöstalo (toim.) (2020) Tasa-arvopolitiikan suunnanmuutokset. Helsinki: Gaudeamus.
- Euroopan unionin neuvosto (2019a) Council conclusions on the Economy of Wellbeing (2019/C 400/09).
- Euroopan unionin neuvosto (2019b) Council conclusions on Gender-Equal Economies in the EU: The Way Forward. Taking Stock of 25 Years of Implementation of the Beijing Platform for Action.
- Hoskyns, Catherine (2008) Governing the EU: Gender and Macroeconomics. In Shirin Rai and Georgina Waylen (toim.) *Global Governance: Feminist Perspectives*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 107–128.
- Kantola, Johanna ja Emanuela Lombardo (toim.) (2017) *Gender and the Economic Crisis in Europe: Politics, Institutions and Intersectionality*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Klatzer, Elisabet ja Azzurra Rinaldi (2020) Next Generation EU Leaves Women Behind. Gender Impact Assessment on the EC proposal for the #nextGenerationEU. https://alexandrageese.eu/wp-content/uploads/2020/07/Gender-Impact-Assessment-NextGenerationEU_Klatzer_Rinaldi_2020.pdf [Luettu 25.1.2020]
- O'Dwyer, Muireann (2019) Expertise in European Economic Governance—A Feminist Analysis. *Journal of Contemporary European Research* 15(2), 162–178.
- Pearson, Ruth ja Diane Elson (2015) Transcending the Impact of the Financial Crisis in the United Kingdom: Towards Plan F—A Feminist Economic Strategy. *Feminist Review* 109(1), 8–30.

Voisiko hyvinvointitalous vahvistaa terveyden edistämisen lähestymistapaa?

CAROLINE COSTONGS JA ALBA GODFREY

On selvää, että terveyden edistämisen ja hyvinvointitalouden käsitteet liittyvät tiiviisti toisiinsa. Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, miten kansanterveystyössä voidaan hyödyntää hyvinvointitaloutta entistä vahvemman terveyden edistämisen lähestymistavan synnyttämiseksi. Lisäksi pohditaan, mitä voidaan tehdä, jotta hyvinvointitaloudesta tulisi vieläkin hyödyllisempi käsite kansanterveyden kentällä ja muutostyökalu yhteiskunnassa laajemmin.

Terveyden edistäminen – varhaista hyvinvointitalouden edistämistä?

*”Ihmisten terveyttä ei voida enää erottaa maapallon terveydestä, eikä pelkästään talouskasvu takaa väestön terveyden parantumista.”
(WHO 2016)*

Jo ennen kuin ”hyvinvointitalous”-käsite nousi keskusteluun, terveyden edistäjät kannattivat talousmallia, joka perustui muuhunkin kuin talouskasvun tavoitteluun. Läpimurto oli vuoden 1986 Ottawan peruskirja, jossa esitettiin terveyden edistämisen peruseräpäät. Se voi näyttää tämänhetkisen lukijan silmissä varsin visionääriseltä. ”Terveyden edistäminen,” peruskirjassa esitetään, ”on prosessi, jonka avulla ihmiset voivat lisätä oman terveytensä hallintaa ja parantaa terveyttään. Kokonaisvaltaisen fyysisen, henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin saavuttamiseksi yksilön tai ryhmän on kyettävä tunnistamaan ja toteuttamaan toiveensa, kyettävä tyydyttämään tarpeensa ja kyettävä muuttamaan ympäristöään tai pärjäämään sen kanssa. [...] Siksi

terveyden edistäminen ei ole ainoastaan terveyssektorin asia, ja sen on mentävä terveellisten elämäntapojen ylitse hyvinvointiin asti” (WHO 1986).

Myös hyvinvointitalouden määritelmät ja ideat niiden taustalla kuulostavat tutuilta terveyden edistäjien korvaan. OECD:n mukaan hyvinvointitalous on talous, joka: ”1) luo ihmisille lisää mahdollisuuksia ylöspäin suuntautuvalla sosiaalisella liikkuvuudella ja parantaa heidän elämäänsä niillä osa-alueilla, jotka ovat heille kaikkein tärkeimpiä; 2) pitää huolen siitä, että edellä mainitut mahdollisuudet muuttuvat aidosti myös hyvinvointilopputuloksiksi kaikissa osissa väestöä, myös heikoimmassa asemassa olevien kohdalla; 3) vähentää eriarvoisuutta ja 4) varmistaa ekologisen ja sosiaalisen kestävyiden” (Euroopan neuvosto 2019a).

Kuinka hyvinvointitalous-käsite voisi tukea terveyden edistämisen lähestymistapaa?

Hyvinvointitalous nousi Euroopan Unionin politiikka-agendalle Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella. Lokakuussa 2019 annetuissa Eurooppa-neuvoston päätelmissä todettiin hyvinvointitalouden olevan ”politiikka- ja hallintomalli, joka tavoittelee ihmisten ja heidän hyvinvointinsa nostamista politiikan sekä päätöksenteon keskiöön” (Euroopan neuvosto 2019b). Se on tämän jälkeenkin kerännyt huomiota eri politiikkasektoreilla ja korkeilla päätöksenteon tasoilla.

Hyvinvointitalous on sinällään käyttökelpoinen kehys, johon terveyden edistämisen strategioita voidaan ankkuroida siten, että niiden näkyvyys lisääntyy ja yhteisten kärkitavoitteiden toteutumisen edistäminen vahvistuu. Sekä terveyden edistämisessä että hyvinvointitaloudessa on tarkoitus saavuttaa lopulta talousmalli, joka toimii kaikkien ihmisten hyödyksi yli yhteiskunnallisten jakojen ja poliittisten lähtökohtien keskittymällä hyvinvointi-indikaattoreihin ja kunnioittaen maapallon kantokyvyn asettamia rajoja.

Mutta millä tavalla konkreettisesti terveyden edistämisen toimijat voisivat hyödyntää hyvinvointitalouden avaamaa mahdollisuuksien ikkunaa tavoittellessaan systeemistä muutosta kohti yhteiskuntaa, jossa ihmiset ovat terveempiä, talous toimii kaikki mukaan ottaen ja planeetan kestävyys on turvattu. Mitkä ovat seuraavat tarvittavat askeleet?

Vahvistetaan investointeja terveyteen

Koronaviruspandemia on osoittanut, kuinka keskeinen kysymys ihmisten terveys on talousjärjestelmille – sen tärkeämpi, mitä enemmän pyrimme kohti ”hyvinvointitalouksia”. Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen ja

vahvistaminen johtavat vakaampiin yhteiskuntiin ja kestäväan kasvuun. Hyvinvointitalousajattelun mukainen painottaminen vahvistaa tätä viestiä ja tarjoaa mahdollisuuden lisätä tietoisuutta sekä aktuaalisia ja ehdottoman tarpeellisia investointeja ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen.

Kuitenkin on muistettava, että tämänkaltaiset investoinnit ovat jääneet riittämättömäksi aikaisempien talouskriisien yhteydessä. Vuonna 2018 Euroopassa julkisen sektorin infrastruktuuri-investoinnit olivat edelleen lähes 20 prosenttia alemmalla tasolla kuin ennen vuoden 2008 finanssikriisiä (Fransen ym. 2018). Euroopan komission laskelmien mukaan yhteiskunnallisten infrastruktuuri-investointien (koulutus, kohtuuhintainen asuminen, terveys ja sosiaalipalvelut) investointikuilu EU:ssa on 192 miljardia euroa joka vuosi (Euroopan komissio 2020). Koronakriisin seurauksena terveysinvestointien investointikuilu kasvoi 20 miljardista eurosta 70 miljardiin euroon (n. 0,6 % EU:n BKT:sta). Maiden välinen vaihtelu investointitarpeessa on suurta. Lisäksi pitää huomioida, että edellä mainittujen investointien kysyntä edelleen kasvaa väestön ikääntymisestä ja kroonisten sekä tarttumattomien tautien lisääntymisestä johtuen.

Koronakriisi on kasvattanut terveyseroja ja tehnyt terveyden edistämiseen sekä terveyteen vaikuttavien sosiaalisiin tekijöihin – esimerkiksi mielen-terveyteen – investoimisesta entistä tärkeämpää syntyneiden terveyshaasteiden voittamisen näkökulmasta. Kohdennetut investoinnit kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla ovat jatkossa äärimmäisen tärkeitä investointikuilun täyttämässä, yhteisöjen resilienssin vahvistamisessa, terveysjärjestelmien kestävyysvahvistamisessa sekä eriarvoisuuksien vähentämisessä – siis hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä yleisesti.

Ratkaiseva seuraava askel on selvittää ja tuottaa näkemystä ja ohjeistuksia siitä, kuinka edellä mainitut investoinnit terveyteen käytännössä toteutetaan. Miten investointihalukkuutta kasvatetaan, miten hyvinvointibudjetteja kasvatetaan ja millaisia rahoitusmekanismeja voidaan hyödyntää hyvinvointitalouteen siirtymisessä?

EuroHealthNet, eurooppalainen terveyden, terveyden tasa-arvon ja hyvinvoinnin vahvistamiseen keskittyvä yhteistyötaho, on vastikään julkaissut verkossa käsikirjan terveyttä edistävien palveluiden rahoittamiseksi, mikä voi auttaa terveyden ja sosiaalipalveluiden ammattilaisia sekä poliittisia päättöksentekijöitä kaikilla tasoilla¹¹. Oppaan tarkoituksena on osoittaa, kuinka on mahdollista toteuttaa siirtymää raskaammista sairauksien hoidoista terveyttä edistäviin ja ehkäiseviin lähestymistapoihin, jotka samalla vahvistavat kokonaisterveyttä ja -hyvinvointia. Lisäksi käsikirjassa tarkastellaan sitä, kuinka resursseja mobilisoidaan siten, että muutoksen rahoitus ja hyvinvointi-

11 <https://health-inequalities.eu/financing-e-guide>

talouden rakentuminen tulevat mahdollisiksi. Oppaassa esitellään inspiroivia esimerkkejä ja hahmotetaan mahdollisia uusia rahoituslähteitä sekä -tapoja terveystoimille sekä laajemmille yhteiskunnallisille toimille, jotka pureutuvat suoraan terveysongelmien ja tautien syihin. Edelleen lisää työtä tarvitaan, jotta jatkossa investointimahdollisuudet paranevat ja investointeja tehdään enemmän näillä alueilla.

Sektorirajat ylittävää toimintaa ihmisten ja planeetan terveyden lisäämiseksi sekä eriarvoisuuden vähentämiseksi

Koko ajan näyttää selvemmältä, että kohtaamme jatkossa toisiinsa liittyviä kriisejä. Koronaviruspandemia, ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen uhkaavat elämää ja elantoa ympäri maailman vieläpä siten, että suurimmat vaikutukset kohdistuvat niihin, joilla on vähäisimmät edellytykset vastata näihin keskinäisriippuvaisiin haasteisiin. Heikommassa asemassa olevat tulevat kärsimään eniten negatiivisista ilmasto- ja ympäristövaikutuksista – esimerkiksi viheralueiden ja puhtaan ilman saavutettavuuden heikkenemisestä – samalla, kun he hyötyvät vähiten muutosta hillitsemään pyrkivistä toimenpiteistä. Terveyserot täten kasvavat. Myös toimenpiteet, joilla tavoitellaan siirtymää kestävämpiin talouksiin voivat uhata heidän työtään ja toimeentuloaan.

Kun pyrimme toipumaan pandemiasta ja suojelemaan planeettamme elinkelppoisuutta, on välttämätöntä ajatella kokonaisvaltaisesti ja pitää mukana tavoitteenasettelussa yhtä aikaa ympäristöllinen, sosiaalinen, terveydellinen ja taloudellinen kestävyys. Toimimalla sektorirajat ylittäen voimme saavuttaa monenlaisia hyötyjä, mikä on myös hyvinvointitalousajattelun ytimessä (Euroopan neuvosto 2019b). Tätä ajatusta terveyden edistämisen toimijat ovat vaalineet jo vuosien ajan, esimerkiksi ”terveyttä tukeva julkinen politiikka” sekä ”terveys kaikissa politiikoissa” -ideoiden kautta. Ne pyrkivät korostamaan ”julkisten toimien vaikutusta terveysjärjestelmiin sekä terveyden ja hyvinvoinnin tekijöihin” (WHO 2013).

Tarve sille, että terveys-, sosiaali- ja ympäristösektorin sekä talouden toimijat puhuvat yhteisellä äänellä ja keskustelevat avoimesti sekä toisiaan kunnioittaen huolistaan, tuli ilmi EuroHealthNetin vetämässä Horizon 2020 -hankkeessa INHERIT, joka toteutettiin vuosina 2016–2019¹². INHERIT tuotti muun muassa politiikkatyökalupakin, joka tarjoaa käytännön resursseja sekä suosituksia politiikantekijöille eri hallinnontasoilla. Lisäksi se kannustaa sektorirajat ylittävään ajatteluun eri politiikkojen ja interventioiden

12 <https://inherit.eu/>

suunnittelussa ja implementoinnissa¹³. Tämä on yhä keskeisempää, kun EU alkaa tavoitella asettamaansa Green Deal -tavoitetta ja kun olemme saapuneet vuosikymmenelle, jonka aikana YK:n Kestävän kehityksen tavoitteet (SDG) on tarkoitus saavuttaa.

Vielä yksi keskeinen tarpeellinen askel liittyy terveyden edistämisen ammattilaisten osaamisen kehittämiseen ja päätöksentekijöiden yhteistyökapasiteetin vahvistamiseen – yli sektorirajojen ja avautuvat mahdollisuudet hyödyntäen. Esimerkkejä tästä löytyy hyvinvointitalouden kentältä, kuten Walesin Tulevien sukupolvien hyvinvointi -asetus¹⁴ sekä globaali yhteistoimintaverkosto Wellbeing Economy Alliance¹⁵, jonka jäsen myös EuroHealthNet on (ks. Abrar tämä julkaisu).

Mitä vielä voidaan tehdä terveyttä edistävien talouksien ja yhteiskuntien luomiseksi?

Hyvinvointitalouden käsitteessä on potentiaalia, mutta jotta siitä tulisi valtavirtainen ja se alkaisi vaikuttaa aidosti yhteiskunnallisiin prosesseihin sen – kuten myös terveyden edistämisen käsitteen – pitää juurtua paikallistasolle ja kansalaisten keskuuteen.

”Glokaalin” lähestymistavan hyödyntäminen

Hyvinvointitalous on visio globaalista systeemisestä muutoksesta. Mutta jotta vision mukainen muutos tapahtuisi, se täytyy laittaa toimeen paikallistasolla. Toisin sanoen on otettava käyttöön ja hyödynnettävä ”glokaalia” lähestymistapaa, jossa maailmanlaajuiset ratkaisut ja huolet käännetään paikallistason toiminnaksi. Tämä on yksi viimeisimmistä EuroHealthNetin yhdessä jäsentensä kanssa tekemän tulevaisuustyön tuloksista. Terveyden edistämisessä kaupunkien ja yhteisöjen merkitys terveydelle on tietysti ymmärretty jo pitkään.

Taloustieteilijä Kate Roworth on yksi tunnetuimmista taloudellisen kasvun paradigman muutoksen edistäjistä. Hänen donitsitalousmallinsa korostaa sitä, että turvallinen ja oikeudenmukainen tila ihmiskunnalle voi löytyä vain riittävän vahvan sosiaalisen perustan sekä maapallon rajojen kunnioittamisen välistä. Vuonna 2020 Roworthin donitsia on hyödynnetty useissa kaupungeissa ympäri maailman esimerkiksi Amsterdamissa, Berliinissä ja Brysselissä.

13 <https://inherit.eu/policy-toolkit/>

14 <https://www.futuregenerations.wales/about-us/future-generations-act/>

15 <https://wellbeingeconomy.org/about>

Tavoitteena on, että nämä paikalliset järjestelmät alkaisivat aidosti noudattaa donitsimallia tietyssä todellisessa kontekstissa. Raworth on yhdessä tiiminsä kanssa luonut ”Donitsitaloustoimintalaboratorion”, jonka tavoitteena ”on edelleen muovata donitsitalouden radikaalista ajatuksesta käytännöllistä muutosta synnyttävää toimintaa”¹⁶.

Pidetään kaikki mukana

Sen lisäksi, että globaalin tason ideat saadaan käännettyä paikallistason toiminnaksi, on tärkeää, että yksilöt sekä yhteisöt ovat mukana muutoksessa. Konkreettisesti tämä tarkoittaa sitä, että kaikilla kansalaisilla kaikista väestöryhmistä pitää olla täysivaltainen mahdollisuus osallistua heitä ja heidän elämäänsä koskevaan päätöksentekoon. Hyvinvointitalous on kaikkien yhteinen ja se rakennetaan yhdessä. Ihmisten voimaannuttaminen, yksilöllisten taitojen ja osaamisen kehittäminen sekä ihmislähtöisten terveysjärjestelmien takaaminen ovat terveyden edistämisen keskeisiä tavoitteita tulevaisuudessa (WHO 2016).

Jatkossa pitää entistä enemmän luoda mahdollisuuksia kansalaisille kertoa ja keskustella siitä, kuinka hyvinvointitalous toimii heidän näkökulmastaan. On synnyttävä keskustelua kaikenikäisten ja eri taustaisten ihmisten kesken sekä ymmärrettävä erilaiset näkökulmat ja käyttäytymismallit. Muutos uusia talousmalleja ja parempaa terveyttä sekä hyvinvointia kohti luodaan näiden pohjalta.

Ilman osallisuutta kansalaiset voivat tuntea itsensä sivuutetuiksi ja hylätä siksi tärkeänkin agendan, joka tuupataan heille ylhäältä käsin. Tästä valaiseva esimerkki on Ranskan ”keltaliiviprotestit”. INHERIT-hankkeen politiikkatyökalut voivat auttaa päätöksentekijöitä merkitykselliseen yhteisölliseen kanssakäymiseen, ruohonjuuritason toimintojen tukemiseen sekä kansalaisten osallistamiseen muutoksentehtävään, joka johtaa lopulta kestävään, terveelliseen ja osallistuvaan elämään.

Johtopäätökset

Hyvinvointitalouden ja terveyden edistämisen tavoitteet sekä toimijat voivat monella tavalla tukea toisiaan ja vahvistaa yhteistä viestiään kokonaisvaltaisen yhteiskunnallisen näkökulman kautta. Tässä työssä seuraavat askeleet ovat 1) hyvinvointibudjettien kasvattaminen uusien rahoitusmekanismien kautta ja siten terveyden edistämisen vahvistaminen 2) voimavarojen ja jopa

16 <https://doughnuteconomics.org/>

uusien asiantuntijuuksien luominen sektorirajat ylittävän toiminnan vahvistamiseksi ja 3) kansalaisten osallisuuden tukeminen hyvinvointitalouden käytännön toteuttamisessa.

Koronakriisi on luonut lisätarpeen ihmisten ja yhteisöjen tukemiselle eri puolilla maailmaa – nyt on aika tarttua mahdollisuuteen toteuttaa tuki siten, että pitkällä aikavälillä toimmemme ovat hyviä planeetan ja ihmisten terveydelle sekä tukevat muutosta kohti kestävämpiä ja osallisuutta sekä terveyttä vahvistavia yhteiskuntia.

Lähteet

- Euroopan komissio (2020) Identifying Europe's recovery needs. Commission Staff Working Document 27.5.2020. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/assessment_of_economic_and_investment_needs.pdf [Luettu: 25.1.2021]
- Euroopan neuvosto (2019a) The Economy of Well-Being - Executive Summary of the OECD Background Paper on "Creating opportunities for people's well-being and economic growth" <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10414-2019-INIT/en/pdf> [Luettu: 25.1.2021]
- Euroopan neuvosto (2019b) The Economy of Wellbeing - Draft Council Conclusions <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13171-2019-INIT/en/pdf> [Luettu: 25.1.2021]
- Fransen, Lieve, del Bufalo, Gino ja Edoardo Reviglio (2018) Boosting Investment in Social Infrastructure in Europe - Report of the High-Level Task Force on Investing in Social Infrastructure in Europe. Discussion Paper 74, Euroopan komissio. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/dpo74_en.pdf [Luettu: 25.1.2021]
- WHO (1986) Ottawa Charter for Health Promotion. <https://www.canada.ca/content/dam/phac-aspc/documents/services/health-promotion/population-health/ottawa-charter-health-promotion-international-conference-on-health-promotion/charter.pdf> [Luettu: 25.1.2021]
- WHO (2013) The Helsinki statement on Health in All Policies. https://www.who.int/healthpromotion/conferences/8gchp/statement_2013/en/ [Luettu: 25.1.2021]
- WHO (2016) Shanghai Declaration on promoting health in the 2030 Agenda for Sustainable Development. <https://www.who.int/healthpromotion/conferences/9gchp/shanghai-declaration.pdf> [Luettu: 25.1.2021]

Hyvinvointitalous ja globaali kestävä kehitys

ELINA MIKOLA

Inhimillisen hyvinvoinnin edistäminen on kehitysyhteistyön ydinajatus ja kaikkien kehitysyhteistyötä tekevien järjestöjen päätavoite. Samalla kehitysyhteistyöjärjestöille on selvää, että köyhimpien ihmisten hyvinvointi edellyttää nykyisen, eriarvoisuuteen perustuvan talousjärjestelmän muuttamista. Kehityskysymysten parissa toimiville järjestöille hyvinvointitalous on kiinnostava ja hyödyllinen käsite ja näkökulma siksi, että siihen sisältyy visio ja vaatimus toisenlaisesta taloudesta. Jo käsitteenä hyvinvointitalous edustaa ja peräänkuuluttaa vaihtoehtoa nykyiselle voitontavoitteluun, vaurauden kasautumiseen sekä luonnonvarojen ylikulutukseen perustuvalle talousjärjestelmälle. Samalla se muistuttaa nykyisen talousjärjestelmän ongelmista, kuten siitä, että talouskasvun tavoittelu ei automaattisesti kasvata hyvinvointia.

Kestävä kehitys tarvitsee hyvinvointitaloutta – ja toisin päin

Tavoite löytää uusi tasapaino talouden, hyvinvoinnin ja ympäristön välille sisältyy myös kestävä kehityksen agenda 2030 -toimintaohjelmaan, joka on vuodesta 2015 ohjannut kehitysjärjestöjen(kin) työtä.

Kestävä kehitys ja hyvinvointitalous ovat monin tavoin limittäisiä käsitteitä, ja toisinaan niitä näkeekin käytettävän rinnakkain. Hyvinvointitalouden ja kestävä kehityksen agendan yhteys on nostettu esiin myös Euroopan neuvoston hyvinvointitalouden päätelmissä, joissa todetaan hyvinvointitalouden olevan ”keskeisellä sijalla” Agenda 2030 -toimintaohjelmassa (Euroopan unionin neuvosto 2019). Maailman luonnonsäätiö WWF:n EU-toimiston tuoreessa ”Towards and EU Wellbeing Economy” -raportissa puolestaan vaaditaan EU:lle kestävä kehityksen tavoitteiden ohjaamaa hyvinvointitalouden strategiaa (WWF 2020).

Näkökulmina ja tavoitteina kestävä kehitys ja hyvinvointitalous ovat toisiaan tukevia sekä täydentäviä. Esimerkiksi kestävä kehityksen Agenda 2030 ei juurikaan käsittele talouden muutosta tai tarkastele talouden ja hyvinvoinnin suhdetta. Hyvinvointitaloutta taas on yleensä tarkasteltu keskittyen sosiaali-, terveys- ja työllisyyspolitiikan suhteisiin kansallisella tai EU-tasolla.

Globaalin kestävä kehityksen näkökulman sisällyttäminen hyvinvointitalouteen (tai toisin päin) on kuitenkin kiinnostava harjoitus. Globaalin hyvinvointitalouden tavoittelu nostaa esiin hyvin erilaisia kysymyksiä ja prosesseja kuin kansalliseen tai eurooppalaiseen sosiaalipolitiikkaan nivoutuva tarkastelu. Samalla se osoittaa, kuinka monenlaisin sitein ja suhtein hyvinvoinnin rakentaminen Suomessa tai Euroopassa kytkeytyy hyvinvoinnin ehtoihin ja esteisiin eri puolilla maailmaa.

Onko hyvinvointitalous vain ”ensimmäisen maailman” asia

On selvää, että hyvinvointitalouden edistäminen globaalisti on vielä paljon suurempi haaste kuin Suomen tai EU:n tasolla (joissa niissäkin riittää edelleen tekemistä). Enemmistö maailman työtätekeivistä eli yli kaksi miljardia ihmistä saa toimeentulonsa epäviralliselta sektorilta (ILO 2021) ja maailman ihmisistä 55 % eli enemmistö elää vailla minkäänlaista sosiaaliturvaa (ILO 2017). Koko hyvinvointitalouden käsite voi kuulostaa suorastaan irvokkaan kaukaiselta kehityskaakontekstissa, jossa julkinen sektori on olematon ja suuri osa ihmisistä elää äärimmäisessä köyhyydessä ja vailla mahdollisuutta terveydenhuoltoon tai koulutukseen.

Toisaalta on hyvä muistaa, että vaikka kehitysmaiden ja Suomen lähtökohdat hyvinvointitalouden rakentamiseen ovat hyvin erilaisia, monet hyvinvointitalouteen liitetyt teemat ja näkökulmat eivät suinkaan ole uusia kehityspolitiikan ja -yhteistyön näkökulmasta. Kehitystoimijoiden ja -tutkijoiden keskuudessa on esimerkiksi vuosikymmeniä kritisoitu kehityksen palauttamista taloudelliseen kehitykseen ja arvosteltu BKT:lla mitattavaa talouskasvua ensisijaisena kehityksen mittarina. Kehitysyhteistyön kenttää on viime vuosikymmenet muokannut myös yksityisen sektorin vahvistuva rooli kehitystoimijana, mikä konkretisoituu esimerkiksi kehitysrahoituksen kanavoimisena yrityksille ja muille yksityisen sektorin toimijoille. Julkisen sektorin ja hyvinvointi-investointien roolia korostava hyvinvointitalousajattelu voisikin olla kiinnostava haastaja vallitsevalle yksityisen sektorin roolia korostavalle kehitysparadigmalle.

Parempi ymmärrys talouden ja hyvinvoinnin suhteesta on äärimmäisen tärkeää, kun etsitään keinoja parantaa kaikkein köyhimpien ihmisten elin-

olosuhteita. Hyvinvointitalouden käsitteen inspiroimat keskustelut voivat tarjota myös kehittyvien maiden kannalta hyödyllisiä näkökulmia.

Kenen hyvinvointi huomioidaan?

Hyvinvointitalousajattelun kytkeminen globaaliin kestäväan kehitykseen ohjaa myös kysymään, keiden kaikkien hyvinvointia halutaan edistää ja huomioida. Esimerkiksi Suomen ja EU:n talous- ja kauppasuhteilla on konkreettisia vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin eri puolilla maailmaa. Yhtenä esimerkkinä mainittakoon kauppasopimusten arvostelua herättäneet sijoittajan-suojamekanismit, joiden on pelätty hankaloittavan tai jopa estävän työteki-jöiden suojaa tai sosiaaliturvaa parantavien uudistusten toteutusta (esim. Seattle to Brussels Network 2020).

Globaalissa taloudessa kytkeydymme myös kulutuksen kautta pitkiin ja monimutkaisiin tuotantoketjuihin, joiden alkupäästä löytyy valitettavan usein epäinhimillisiä työskentelyolosuhteita sekä ympäristön tuhoutumista. Yhden esimerkin hyvinvoinnin edistämisen ”ulkoistetuista haitoista” nosti esiin Finnwatchin selvitys, joka osoitti, että suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan lippulaivan eli äitiyspakkauksen tuotteiden taustalta löytyi työelämän oikeuk-sien loukkauksia (Finnwatch 2019). Finnwatchin selvityksen jälkeen Kela lupasi lisätä vastuullisuusvaatimuksia äitiyspakkauksen kilpailutukseen, mutta tapaus havainnollistaa, kuinka edes sosiaalipoliittisten toimien hyvin-vointivaikutukset eivät globaalissa taloudessa välttämättä rajaudu joukkoon, jolle ne on ensisijaisesti kohdistettu.

Hyvinvointitalouden ydinajatus on, että hyvinvoinnin tavoitteen tulisi oh-jata kaikkea päätöksentekoa ja esimerkiksi BKT:lla mitattavan talouskasvun sijasta ja rinnalla tulisi mitata hyvinvointivaikutuksia. Tavoitteenmäärittelyn ja vaikutusten arvioinnin tasolla tulisi kiinnittää huomiota myös ”ulkoistet-tuihin hyvinvointivaikutuksiin”. Johdonmukainen suunta kohti hyvinvointi-taloutta edellyttää huomattavasti nykyistä vahvempaa satsausta julkisten hankintojen kestävyys- ja vastuullisuuteen sekä esimerkiksi yritysvastuu-lainsäädännön vahvistamista.

Ympäristö on hyvinvointitalouden ydinkysymys

Globaalin hyvinvointitalouden ohittamaton ja kiistatta vaikein kysymys on ekologinen kestävyys ja luonnonvarojen käyttö. Tällä hetkellä inhimillinen hyvinvointi on vahvasti kytkeytynyt luonnonvarojen kulutukseen ja suureen hiilijalanjälkeen. Esimerkiksi Suomi ja muut Pohjoismaat sijoittuvat kestäväan

kehityksen vertailussa erinomaisesti sosiaalisen ja taloudellisen kestävyysmittareilla, mutta ovat häntäpäässä, kun tarkastellaan luonnonvarojen käyttöä tai kasvihuonekaasupäästöjä asukasta kohden (ks. esim. Sustainable Development Report 2019). Näin resurssi-intensiivisen hyvinvointimallin ulottaminen kaikille maailman ihmisille on planetaaristen rajojen puitteissa mahdotonta.

Jännitettä inhimillisen hyvinvoinnin kasvattamisen ja ympäristön kuormittamisen välillä ei voi sivuuttaa, sillä ekologinen kestävyys on inhimillisen kehityksen ehto ja edellytys. Työ hyvinvointitalouden edistämiseksi alueellisesti on turhaa, jos ilmastonmuutos tai ekosysteemien romahdus muuttaa valtaosan maapallosta elinkelvottomaksi. Ympäristökestävyyden suhdetta sosiaaliseen ja taloudelliseen havainnollistaa esimerkiksi niin kutsuttu kestävä kehitys ”hääkakkumalli” (Stockholm Resilience Centre 2016), jossa nimenomaan ekologista kestävyyttä koskevat tavoitteet muodostavat kestävä kehityksen perustan. Samaan tapaan Kate Raworthin donitsitalousmallissa planetaariset rajat määrittävät reunaehdot, joiden puitteissa tavoitella sosiaalista hyvinvointia (Raworth 2017).

Lisäksi on hyvä huomata, että ympäristö- ja luonnonvarakysymykset ovat myös oikeudenmukaisuuskysymyksiä. Rajallisella maapallolla vauraimpien hyvinvoinnin mahdollistava ylikulutus on käytännössä köyhimmiltä pois. Luonnonvarojen hyödyntämisen ja ympäristöhaittojen jakautumisen epätasaisuus ovat yksi kasvavan eriarvoisuuden ulottuvuus ja erottamattomasti kytkeytynyt taloudelliseen ja sosiaaliseen epätasa-arvoon. Tämän eriarvoisuuden tunnistaminen ja siihen puuttuminen tulee nostaa tiiviimmin hyvinvointitalousajattelun ytimeen.

Globaalia näkökulmaa ei voi ohittaa

Keskinäisriippuvaisessa maailmassa ja globaalissa taloudessa hyvinvointitaloutta on rakennettava globaalilla tasolla. Kun suurimpia uhkia hyvinvoinnille ovat esimerkiksi pandemiat sekä niiden synnyttämät talouskriisit tai ilmastomuutos ja muut ympäristöongelmat, on selvää, että hyvinvointitalous ei voi olla vain kansallisen tai alueellisen tason tavoite. Globaali hyvinvointitalous on toki kunnianhimoinen ja kenties idealistinenkin päämäärä, mutta kuten tekstin alussa totesin, hyvinvointitalous on kiinnostava ja hyödyllinen käsite juuri sisäänrakennetun visionäärisyytensä vuoksi.

Kehitysjärjestöjen näkökulmasta hyvinvointitalouden vision ytimessä on eriarvoisuuden vähentäminen sekä nykyitä reilummat globaalin talouden pelisäännöt. Hyvinvointitaloutta ei voi rakentaa globaalin eriarvoisuuden tai luonnonvarojen ylikulutuksen perustalle, vaan meidän on pyrittävä

aktiivisesti tunnistamaan ja purkamaan niitä rakenteita, jotka nykyisessä talousjärjestelmässä ylläpitävät ja lisäävät eriarvoisuutta sekä kiihdyttävät ympäristön tuhoutumista.

Lähteet

- Euroopan unionin neuvosto (2019) Hyvinvointitalous. Ehdotus neuvoston päätelmiksi <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13171-2019-INIT/fi/pdf> [Luettu: 25.1.2021]
- Finnwatch (2019) Halpatuotantoa hikipajoissa? Äitiyspakkaukseen sisältyvien tuotteiden sosiaalinen vastuullisuus. https://finnwatch.org/images/pdf/Aitiyspakkaus_2019.pdf [Luettu: 25.1.2021]
- ILO (2021) Informal Economy <https://www.ilo.org/global/topics/employment-promotion/informal-economy/lang--en/index.htm> [Luettu: 25.1.2021]
- ILO (2017) ILO: 4 billion people worldwide are left without social protection. News 29.10.2017. https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_601903/lang--en/index.htm [Luettu: 25.1.2021]
- Raworth, Kate (2017) Doughnut Economics: Seven ways to Think Like a 21st-Century Economist. Random House.
- Seattle to Brussels Network (2020) Open letter to governments on ISDS and COVID-19 http://s2bnetwork.org/wp-content/uploads/2020/06/OpenLetterOnISDSAndCOVID_June2020.pdf [Luettu: 25.1.2021]
- Stockholm Resilience Center (2016) <https://www.stockholmresilience.org/images/18.36c-25848153d54bdba33ec9b/1465905797608/sdgs-food-azote.jpg> [Luettu: 25.1.2021]
- Sustainable Development Report (2019) Sustainable Development Report 2019. Transformations to Achieve the Sustainable Development Goals. <https://sdgindex.org/reports/sustainable-development-report-2019/> [Luettu: 25.1.2021]
- WWF (2020) Towards an EU Wellbeing Economy: A Fairer, More Sustainable Europe After Covid-19. https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf_eu_wellbeing_economy_report.pdf [Luettu: 25.1.2021]

Hyvinvointi-investoinnit,
hyvinvoinnin mittaaminen
ja vaikuttavuus

Hyvinvointi-investointien viimeaikainen kehitys Suomessa ja EU:ssa

AATU PUHAKKA

Kirjoituksessa käydään läpi hyvinvointi-investointiajattelun muutosta viime vuosien aikana. Tarkastelun keskiössä ovat muutokset suomalaisessa ja eurooppalaisessa politiikassa. Kirjoituksessa esitetään, että suhtautuminen hyvinvointi-investointeja kohtaan on muuttunut positiivisemmaksi jo ennen koronakriisiä. Suomessa kuntien talousvaikeudet kuitenkin vaikeuttavat hyvinvointi-investointien edistämistä. Artikkelissa ennakoidaan, että koronajan jälkeinen talouspolitiikka voi kehittyä ainakin kolmeen erilaiseen suuntaan: 1) kohti täsmäinvestointien politiikkaa 2) kohti hyvinvointia edistävää politiikkaa ja 3) kohti kansallista talous- ja sosiaalipolitiikkaa.

Kolme vuotta taaksepäin – apatiaa talouskurin kahleissa

Noin kolme vuotta sitten tutkin SOSTella hyvinvointi-investoinnin käsitettä. Tutkimuksen tuloksena julkaistiin raportti *Investoimalla hyvinvointia – Hyvinvointitaloutta rakentamassa* (Puhakka 2017). Aikaisemmin käsite oli ollut laajasti esillä *Hyvinvointitalous* -teoksessa (Särkelä ym. 2014) sekä Rouvinen-Wileniuksen ja Ahokkaan (2016) artikkelissa *Hyvinvointi-investoinnit osallisuuteen hyvinvointiyhteiskunnan rakennuspuina*.

Hyvinvointitaloudessa useampi kirjoittaja sivusi artikkelissaan hyvinvointi-investointeja. Yksi kirjan pääviesteistä oli, että investoinnit heikompisaisiin ovat vähentyneet, mikä on johtunut erityisesti lähimenneisyyden talouskuripolitiikasta. Investoinnit kuitenkin kannattaisivat, sillä ne kaventaisivat tuloeroja sekä eriarvoisuutta ja lisäisivät hyvinvointia, luottamusta, turvallisuutta sekä sosiaalista pääomaa.

Omassa artikkelissaan Rouvinen-Wilenius ja Ahokas pyrkivät määrittelemään hyvinvointi-investointia käsitteenä. Heidän mukaansa hyvinvointi-investoinnit ovat hyvinvointia lisääviä ja uusia rakenteita luovia toimia, jotka tukevat hyvinvointia, mutta joiden positiiviset vaikutukset tulevat esille vasta jonkin ajan kuluttua. Kirjoittajien mukaan tulisi korostaa sitä, että hyvinvointi-investointeja tehdään laajasti eri sektoreilla, jolloin yhteisen hyvinvointikäsityksen merkitys kasvaa. Muuten riskinä on se, että tehdään strategisia investointeja, jotka ovat vastakkaisia hyvinvointi-investoinneille.

Itse totesin raporttini johtopäätöksissä hyvinvointi-investoinnin olevan käyttökelpoinen käsite, joka soveltuu kuvailemaan toimintaa, jossa käytetään panoksia tulevaisuuden hyvinvoinnin parantamiseksi. Esitin myös, ettei hyvinvointi-investointeja tehdä vain silloin kun niihin on varaa säästämisen myötä, vaan hyvinvointi-investointeja edeltää usein hankalaksi päättynyt taloudellinen tai yhteiskunnallinen tilanne.

Teksteille yhteinen väite oli se, että hyvinvointi-investointeja voitaisiin tehdä enemmän, mutta niitä jätetään tekemättä. Syynä on sekä talouskuripolitiikka että hyötyjen mittaamisen vaikeus. Hyvinvointia lisääviin toimiin ei katsota olevan varaa ja samalla tuottaviakaan investointeja ei tehdä, koska niiden kannattavuutta on vaikeaa mitata tai mittarit eivät kiinnosta päätöksentekijöitä.

Nyt muutamia vuosia myöhemmin tilanne on erilainen. Koronakriisiin reagointi on avannut julkisten talouksien investointihanat tavalla, jota ei ole todistettu vuosikymmeniin. Infrastruktuurihankkeiden lisäksi rahoitusta ovat saaneet myös hyvinvointi-investoinnit. Tästä myönteisestä käänteestä on kuitenkin ollut havaittavissa viitteitä aikaisemmin – jo ennen koronakriisiä – niin EU:ssa kuin kotimaisessakin politiikassa.

Maltillisista hyvinvointi-investoinneista kohti koronaelytystä

2010-luvulla useat poliittisen talouden tutkijat sekä taloustieteilijät julkaisivat talouskuria kritisoivaa kirjallisuutta (Blyth 2013; Quiggin 2012; Stiglitz 2016). Myös osa talouskuria aiemmin puoltaneista tahoista, kuten IMF:n Olivier Blanchard myönsi erehtyneensä talouskuria painottavissa suosituksissaan (Blanchard & Leigh 2013).

Samalla harjoitettu talouskuripolitiikka loi vaikeuksia Euroopan yhtenäisyydelle. Erityisesti vasemmistolaisella euroskeptisillä on havaittu selkeä yhteys harjoitettuun talouskuripolitiikkaan. Lisäksi ylipäättään on havaittu, että eurokriisin vaikutuksista kärsineet kansalaiset äänestävät todennäköisimmin euroskeptisiä puolueita. (Hobolt & de Vries, 2016).

Tätä taustaa vasten onkin varsin ymmärrettävää, että keskustelu sosiaalisen Euroopan vahvistamisesta kiihtyi vuosikymmenen lopulla. Junckerin komission kaudella 2014–2019 päädyttiinkin uudistamaan EU:n sosiaalipolitiikkaa, jonka yhtenä tuloksena on ollut mm. Sosiaalisten oikeuksien pilariksi kutsuttu julistus. Pilaariin on kirjattu 20 perusperiaatetta, jotka jakautuvat kolmeen lukuun 1) Yhtäläiset mahdollisuudet ja pääsy työmarkkinoille 2) Oikeudenmukaiset työolot ja 3) Sosiaalinen suojelu ja osallisuus. (Ristelä 2019; Euroopan komissio 2020)

Paradoksaalisesti siis samalla kaudella, kun komissio ajoi ankaraa talouskuripolitiikkaa esimerkiksi Kreikassa, kylvettiin EU:ssa institutionaalisten hyvinvointi-investointien siemeniä. Erityisesti sosiaalisten oikeuksien pilarin myötä EU:n talous- ja sosiaalipoliittisen työkalun, Eurooppalaisen ohjausjakson, toiminta on muuttunut. Kun ohjausjakso on perinteisesti sisältänyt esimerkiksi suosituksia palkkamaltista ja eläkeikien korottamisesta, on viime vuosina hyvinvointi-investoinnit ottaneet vahvempaa roolia. Vuoden 2018 suosituksista löytyi mm. köyhimmille maille osoitettuja huomioita sosiaaliturvan riittävydestä ja heikoimmassa asemassa olevien työmarkkina-asemasta. (Ristelä 2019 ja Sironen 2018) Vuonna 2019 taas esimerkiksi Suomea kehoitettiin tekemään panostuksia työmarkkinoilta syrjäytyneiden osallisuuteen. (EU:n neuvosto 2019a).

Lisäksi Suomen EU-puheenjohtajakaudella otettiin hyvinvointi-investointien kannalta merkittävä askel. EU-neuvoston hyvinvointitalouspäätelmissä kannustettiin investoimaan terveysturvallisuuteen ja -osaamiseen sekä koulutukseen ja sosiaaliseen suojeluun, eli sosiaaliturvaan ja -palveluihin. Lisäksi neuvoston käyttämässä OECD:n tausta-asiakirjassa todettiin, että investoimalla ihmisten hyvinvointiin luodaan perusta vahvemmalle ja kestävämmälle pitkän aikavälin talouskasvulle. (EU:n neuvosto 2019b)

Myös kotimaisessa politiikassa oli havaittavissa tyytymättömyyttä harjoitettua talouskuripolitiikkaa kohtaan. Juuri talouskuria edustaneet aktiivimalli ja koulutusleikkaukset keräsivät huomattavaa vastustusta kansalaisilta esimerkiksi kansalaisaloitteen ja näkyvien mielenosoitusten muodossa. Lisäksi on merkillepantavaa, että talouskuria harjoittaneet hallituspuolueet Kokoomus, Keskusta ja Siniset epäonnistuivat eduskuntavaaleissa. Muutos kohti hyvinvointi-investointiajattelua tapahtui kevään 2019 hallitusohjelman neuvotteluissa. Ohjelmassa sovittiin useista menolisäyksistä sekä nk. ”tulevaisuusinvestoinneista”, jotka olivat selkeästi hyvinvointi-investointeja. Ohjelmaan kirjattiin esimerkiksi panostuksia varhaiskasvatukseen ja työttömien palveluihin sekä oppivelvollisuusiän nostaminen. Hallitusohjelmaan päättyi jopa kirjaus ”Edistetään hyvinvointitaloutta investoimalla toimiin, joilla tuetaan hyvinvointia ja terveyttä sekä vähennetään eri palvelujen tarvetta” (Valtioneuvosto 2019).

Uusi vuosikymmen on tuonut lisää vettä investointimyllyyn, kun valtiot ympäri Eurooppaa ovat tehneet finanssipoliittisesti elvyttäviä budjetteja koronakriisistä nousemiseen sekä tulevaisuuden kestävä kasvun turvaamiseen. Lisäksi EU-tasolla sovittiin kesällä 2020 noin 750 miljardin euron elpymispaketista.

Myös Suomessa hallitus on harjoittanut elvyttävää finanssipolitiikkaa, johon on kuulunut merkittäviä hyvinvointi-investointeja. Esimerkiksi kesäkuussa päätetyssä neljännessä lisätalousarviossa annettiin rahaa mm. lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen, korkeakoulujen aloituspaikkojen lisäämiseen sekä perustoimeentulotuen määräaikaiseen parannukseen (Valtioneuvosto 2020a). Myös budjettiesityksessä vuodelle 2021 on useita hyvinvointi-investointeja, kuten varhaiskasvatusmaksujen alentaminen ja työvoimapalvelujen kehittäminen (Valtioneuvosto 2020b).

Varjoja paratiisissa – kuntatalouden haasteet aiheuttavat virheinvestointeja

Vaikka EU-tasolla ja Marinin hallituksen toimissa on viimeistään korona-elvytyksen myötä näkynyt selkeä käänne leikkauspolitiikasta ja sanktioista investointeihin, kaikilla hallinnon tasoilla tilanne ei ole ollut yhtä ruusuinen hyvinvointi-investoinneille. Erityisesti kuntien talousvaikeudet ja niistä seuraava leikkauspolitiikka aiheuttavat virheinvestointeja hyvinvointitalouden näkökulmasta.

Käytännössä samalla kun hallitusohjelmassa tavoitellaan esimerkiksi köyhyyden ja osattomuuden vähentämistä, sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä, on kunnissa jouduttu hakemaan säästöjä juuri näitä tavoitteita tukevista palveluista. (Lukinmaa, 2020 ja Muurinen, 2020)

Suomen kuntien tekemiä hyvinvointi-investointeja vaikeuttaaakin se, että liiallinen alijäämä sekä liian korkea veroprosentti voivat johtaa kriisikuntamenettelyyn, jossa kunnan itsenäisyys on uhattuna. Talousvaikeuksiin joutuneet kunnat ovat siis lähes pakotettuja leikkaamaan palveluistaan, vaikka päättäjien tahtotila olisikin myönteinen hyvinvointi-investointeja kohtaan.

Samalla kasvukeskuksiin kohdistuvan muuttoliikkeen vuoksi erityisesti periferiakuntien panostukset lapsiin ja nuoriin saattavat olla kuntatalouden kannalta epäkiitollisia. Kotipaikkakunnaltaan muuttanut nuori ei maksa kunnallisveroa siihen kuntaan, joka on hänen osaamiseensa ja toimintakykyyn aikanaan panostanut. Näin hyvinvointi-investoinnin hyödyt saattavat valua aivan muualle. Hyvinvointitalouden edistämiseksi olisikin tärkeää luoda kunnille lisää kannustimia ja mahdollisuuksia hyvinvointi-investointeihin tiukan talousohjaamisen sijaan.

Tulevaisuus – kokonaisvaltaista hyvinvointia, tarkkaan laskettuja täsmäinvestointeja vai paluu kansalliseen politiikkaan?

Koronavirusepidemiaan reagointi on luonut tilaa hyvinvointi-investoinneille, mutta koronakriisin lieveilmiöt ovat myös aiheuttaneet huomattavasti työttömyyttä. Tämä on voimistanut jo ennestään äänekkästä keskustelua tehokkaamista työllisyys-toimista, joilla julkista taloutta tulisi vahvistaa pitkällä aikavälillä. Hyvinvointi-investoinnit ovat keskustelussa usein läsnä nk. pehmeänä työllisyyskeinona, jonka vastinparina toimivat kovat työllisyyskeinot, eli työttömyydestä ja passiivisuudesta sanktioiminen. Usein hyvinvointi-investointeja ei perustellakaan hyvinvoinnilla, vaan perinteisillä talouden mittareilla.

Koronakriisin jälkeisen ajan mahdollinen skenaario Suomessa onkin se, että hyvinvointi-investointeja toteutetaan, mutta vain silloin kun niillä on asiantuntijoiden laskemia vaikutuksia julkiseen talouteen, työllisyyteen tai talouskasvuun. Käytännössä tämä tarkoittaisi investointeja koulutukseen sekä joihinkin ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin sosiaali- ja terveystalouksissa. Tästä positiivisena esimerkkinä voidaan pitää sitä, että Marinin hallitus on sitoutunut sadoilla miljoonilla koronaepidemian aiheuttaman hoito-velan purkamiseen. (Valtioneuvosto 2020b)

Tässä skenaariossa ei kuitenkaan olisi tilaa hyvinvointi-investoinneille, jotka tuottaisivat hyvinvointia, mutta saattaisivat vähentää työllisyyttä. Negatiivinen esimerkki tästä ajattelusta on ehdotus eläkeputken poistosta. Poistolla tavoitellaan parempaa työllisyyttä, mutta samalla ikääntyvien työttömien toimeentulo heikkenisi. Myös eurooppalaisella tasolla skenaario on sikäli todennäköinen, että em. Eurooppalainen ohjausjakso perustuu merkittävässä määrin talousmittareihin.

Samalla kuitenkin on muistettava, että EU:ssa saattavat korostua aivan muut tavoitteet kuin teknokraattiset mittarit. Voi olla mahdollista, että EU-vastaisuus voimistuu Etelä-Euroopassa ja uusien exitien pelossa EU:n instituutiot valjastetaan pysyvästi sosiaalisesti oikeudenmukaisempaan politiikkaan. Tässä skenaariossa hyvinvointi-investointien välinearvo on talousmittareiden sijaan eurooppalainen koheesio. EU:n onnistuneet neuvottelut elpymisvälineestä ja koheesio- korostaminen osaltaan puhuvat tämän kehityksen puolesta. On myös mahdollista, että elpymisvälineen ja siihen kuuluvien hyvinvointi-investointien vaikutukset koetaan lähivuosina laajasti positiivisiksi niin Suomessa kuin Euroopassakin. Tämän seurauksena hyvinvointi-investointeja aletaan toteuttamaan jatkossakin ja seurauksena on kokonaisvaltaisesti hyvinvointia edistävä politiikka.

Pessimistisin skenaario on se, että elpymisvälineeseen tarkoitettut rahat kanavoidaan epätarkoituksenmukaisesti esimerkiksi huonon hallinnon vuoksi.

Jos elpymisväline vielä kehystetään keltaisen lehdistön ja EU-vastaisten populistien toimesta epäonnistuneeksi miljardihankkeeksi, voi siitä jäädä stigma eurooppalaiselle koordinoitulle sosiaalipolitiikalle ja näin myös hyvinvointi-investoinneille. Tämän tien päässä on voimakkaampi hyvinvointi-sovinismi, uudet EU-erot ja paluu kansalliseen politiikkaan.

Lopuksi

Koronakriisiin reagoiminen on osoittanut entistä vahvemmin sen, että hyvinvointi-investointeja tehdään silloin kun niille on tarve ja niillä uskotaan olevan positiivisia vaikutuksia, ei silloin kun niitä varten olisi säästetty rahaa tai muita resursseja. Julkiset taloudet Euroopassa aloittivat elvyttämisen siitäkin huolimatta, että ne ovat velkaantuneet viime vuosina. Perusteluna ei käytetty sitä, että investointeihin olisi varaa, vaan koronakriisin synnyttämää tarvetta sekä investoinneilla aikaan saatavia hyötyjä.

Hyvinvointi-investointien tulevaisuuteen vaikuttaa politiikan tavoitteet ja käytettävät mittarit. Jos politiikassa tavoitellaan kokonaisvaltaista hyvinvointia ja osallisuutta, on hyvinvointi-investointien kysyntä tulevaisuudessa kasvussa. Jos politiikassa keskitytään yksittäisiin mittareihin ja tavoitteisiin, hyvinvointi-investointeja ei toteuteta juuri lainkaan tai ainoastaan silloin, kun ne tukevat näitä yksittäisiä tavoitteita.

Lähteet

- Blanchard, Olivier ja Leigh, Daniel (2013) Growth forecast errors and fiscal multipliers. *American Economic Review* 103 (3), 117-120.
- Blyth, Mark (2013) *Austerity: The history of a dangerous idea*. Oxford University Press.
- Euroopan komissio. (2020). Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin 20 periaatetta. https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_fi [Luettu: 25.1.2021]
- Euroopan unionin neuvosto (2019a) Talous, työllisyys- ja finanssipolitiikat: maakohtaiset suositukset 2019. <https://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2019/07/09/economic-employment-and-fiscal-policies-2019-country-specific-recommendations/> [Luettu: 25.1.2021]
- Euroopan unionin neuvosto (2019b) Hyvinvointitalous: neuvostolta päätelmät. <https://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2019/10/24/economy-of-well-being-the-council-adopts-conclusions/> [Luettu: 25.1.2021]
- Hobolt, Sara B. ja de Vries, Catherine (2016) Turning against the union? The impact of the crisis on the Eurosceptic vote in the 2014 European Parliament elections. *Electoral studies* 44, 504-514.
- Lukinmaa, Tuukka (4. syyskuu 2020). Säästöhöylä viiltää kipeästi Jyväskylän sosiaali- ja terveyspalveluihin – leikkausten kohteena heikossa asemassa olevat. *Yleisradio*. <https://yle.fi/uutiset/3-11526983> [Luettu: 25.1.2021]
- Muurinen, Sakari (29. syyskuu 2020) Porin sivistyslautakunta hyväksyi 4,4 miljoonan euron säästöohjelman – Katso tästä 43 kohdan leikkauslista. *Satakunnan kansa*. <https://www.satakunnankansa.fi/a/3df68d2c-f65c-4c94-9468-20f270b24b5c> [Luettu: 25.1.2021]
- Puhakka, Aatu (2017) *Investoimalla hyvinvointia - Hyvinvointitaloutta rakentamassa*. Helsinki: SOSTE.
- Quiggin, John (2012) *Zombie economics, how dead ideas still walk among us*. Princeton University Press.
- Ristelmä, Pekka (2019) *Sosiaalinen Eurooppa: vähimmäisnormeja vai politiikkaohjausta*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö.
- Rouvinen-Wilenius, Päivi ja Ahokas, Jussi (2016) Hyvinvointi-investoinnit osallisuuteen hyvinvointiyhteiskunnan rakennuspuina. *Futura*, 5-17.
- Sironen, Jiri (2018) Eurooppalainen ohjausjakso ja sosiaalinen Eurooppa. Teoksessa SOSTE, *Inhimillisempi Eurooppa: Puheenvuoroja Euroopan unionin sosiaalisen ulottuvuuden kehittämiseksi* (ss. 16-23). Helsinki: SOSTE.
- Stiglitz, Joseph (2016) *The Euro: How a common currency threatens the future of Europe*. WW Norton & Company.
- Särkelä, Riitta; Siltaniemi, Aki; Rouvinen-Wilenius, Päivi; Parviainen, Heikki ja Ahola, Eija (2014) *Hyvinvointitalous*. Helsinki: SOSTE.
- Valtioneuvosto (2019) Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston kanslia.
- Valtioneuvosto. (2020a). Hallitus päätti vuoden 2020 neljännestä lisätalousarvioesityksestä. Valtioneuvoston kanslia. <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/hallitus-paatti-vuoden-2020-neljannesta-lisatalousarvioesityksesta> [Luettu: 25.1.2021]
- Valtioneuvosto. (2020b). Vuoden 2021 talousarvioesitys rakentaa tietä ulos koronaviruksesta. Valtioneuvoston kanslia. <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/vuoden-2021-talousarvioesitys-rakentaa-tietä-ulos-koronaviruksesta> [Luettu: 25.1.2021]

Hyvinvointipalvelut keinona ja hyvinvointi päämääränä – Hyvinvointitalouden kaksi ulottuvuutta

ALEKSI KALENIUS

Hyvinvointitalous on suomalaisessa keskustelussa uusi, mutta ajattelutapana vanha. Pohjoismaiseen hyvinvointivaltioajatteluun sisältyy näkemys, että hyvinvointia tukevat panostukset ovat myös taloudellisia investointeja. Toisaalta hyvinvointitalous kurottaa peruskysymykseen ihmisten hyvinvoinnista yhteiskuntapolitiikan perustavoitteena.

Hyvinvointitalous on enemmän kuin retoriikkaa

Hyvinvointitalous on levinnyt niin julkisen hallinnon kuin järjestöjenkin yhä laajemmin käyttämäksi käsitteeksi. Toisaalta ajattelulla on epäilijänsä, jotka epäilevät hyvinvointitalouden olevan ytimeltään vain viikunanlehti – rahojen käyttäminen sosiaaliturvaan tai julkisiin palveluihin nimetään uudestaan investoinniksi ja yritetään näin hämärtää käsitystä siitä, kuinka paljon julkinen sektori maksaa. Tällöin hyvinvointitalous olisi vain tapa alleviivata sitä, kuinka tärkeää hyvinvointi kaikille on.

Hyvinvointitalous, jonka ytimessä olisi viestinnällinen yritys nimetä menoja uudelleen investoinneiksi ja hakea niille laajempaa poliittista tukea tällaisella helpolla retorisella keinolla, ei olisi hedelmällinen tai tarpeellinen yhteiskuntapolitiittinen käsite. Sen osoittamiseksi, että kyse ei ole vain retoriikasta, seuraavassa yritetään hieman laajemmin avata hyvinvointitalousajattelun ydintä. Ensin puhutaan hyvinvointipanoistuksista taloudellisina investointeina, sen jälkeen laajemmin yhteiskuntapolitiikan päämääristä.

Hyvinvointitalouden investoinnit

Hyvinvointitalousajattelun ensimmäinen askel on ajatus siitä, että hyvinvointipalvelujen ja talouden muiden sektoreiden välinen symbioosi ei ole luonteeltaan loisen ja isännän välinen suhde, jossa yksi hyötyy toisen kustannuksella; se perustuu molemminpuoliseen hyötyyn. Julkinen valta ei toimillaan vain jaa kakkua, vaan aktiivisesti leipoo sitä.

Ajatus on kaukana uudesta. Santeri Alkio kirjoitti jo vuonna 1917: ”Mitä täydellisemmän kouluopetuksen ja kasvatuksen voi jäsenilleen antaa, sitä kykenevämpiä tuottajia ja veronmaksajia niistä tulee.” Mauno Koivisto taas vuonna 1959, kuinka ”tutkimus- ja koulutustyöhön osoitetut varat eivät ole uhraus vaan tuottava sijoitus” ja kuinka ”[o]pin hankkiminen on yhteiskunnankin kannalta katsoen eräs tärkeimmistä säästämismuodoista”.

Koulutus on muutenkin helpoin esimerkki siitä, että julkisen sektorin tuottama palvelu tuottaa kasvavaa taloudellista hyvinvointia, ei vain kulutuksesta seuraavaa nautintoa koulutukseen osallistujalle. Vaikka koulutus tuottaa suorittajalleen nautintoa, ja on siten kulutusta, se myös maksaa itse itsensä takaisin, jos ja kun se lisää koulutautujan osaamista ja tuottavuutta. Tuottavuus ei ole ainoa asia, jolla taloudessa ja yhteiskunnassa on väliä – mutta kokonaishyvinvoinnin kehittämisessä pitkällä aikavälillä se on melkein kaikki.

Hyvinvointitalous muistaa hyvinvointipanosten roolin kakun kasvattamisessa. Sen ytimessä on ajatus, että kaikessa resurssien käytössä on arvioitava myös vaikutuksia myöhemmin käytettävissä olevien resurssien määrään. Kulutus syö mahdollisuuksia käyttää resursseja muihin tarkoituksiin, investoinnit kasvattavat niitä. Panostukset hyvinvointiin ovat usein myös taloudellisia investointeja. Koulutus-, terveys- ja muissa hyvinvointipanostuksissa tästä on tärkeä erikseen muistuttaa, koska kansantalouden tilinpito ei tunnista inhimillistä, terveys- tai sosiaalista pääomaa, jolloin niihin kohdistuvat menot näyttävät tilinpidossa aivan kulutukselta.

Hyvinvointitaloudellisten investointien tuoton mittaaminen voi usein olla hyvin vaikeaa. Koulutus on helpoimpia esimerkkejä investoinneista, joiden tuottoa voidaan kohtuullisesti arvioida, vaikka yrityksistä huolimatta esimerkiksi kansantalouden tilinpito ei vielä tunnista inhimillistä pääomaa tase-eränä eikä siihen kohdistuvia investointeja investoinneiksi. Terveys ja sosiaalinen hyvinvointi ovat vaikeammin mitattavissa investointeina, vaikka onkin syytä uskoa, että terve ja hyvinvoiva ihminen on tuottavampi kuin sairaa ja pahoinvoiva.

Vielä vaikeammaksi vaikutusten arviointi menee, kun katsotaan esimerkiksi yleistä luottamusta ja tervettä kansalaisyhteiskuntaa. On hyviä syitä uskoa, että Acemoglu ja Robinson (2020) ovat oikeassa korostaessaan yleisen

luottamuksen ja vahvan kansalaisyhteiskunnan ja vahvan valtion yhdistelmän merkitystä taloudelliselle kehitykselle. Paljon vaikeampaa on arvioida täsmällisesti julkisten resurssien käytön vaikutuksia yleisen luottamuksen tasoon tai kansalaisyhteiskunnan vahvuuteen ja niiden vaikutusta talouskasvun nopeuteen. Tämä vaikeus on syytä tunnistaa ja tunnustaa, mutta sen ei pidä saattaa meitä ajattelemaan, että kyse on vain kulutuksesta.

Yhteiskuntapoliittista päätöksentekoa joudutaan tekemään aina epävarmuuden vallitessa; usein suurenkin epävarmuuden. Parasta on olla hyvin täsmällisesti oikeassa, mutta on parempi olla sinnepäin oikeassa kuin hyvin täsmällisesti väärässä.

Hyvinvointitalous ja talouden rakennemuutos

Yhteiskuntapoliittisesti hyvinvointitalouden merkitys on jatkuvasti kasvamassa useista syistä.

Tavaratuotannon tuottavuuden kasvaessa palvelujen tuottavuutta nopeammin niin sanottu Baumolin tauti johtaa siihen, että vaikka preferenssimme siitä, miten tuotettua hyvinvointia jaetaan eri sektoreiden kesken, eivät muutuisikaan, yhä suurempi osa työvoimasta työskentelisi terveydenhuollossa, hoivapalveluissa ja koulutuksessa. Samalla resurssitarve suhteessa bruttokansantuotteeseen kasvaa (ks. Baumol 2012).

Tuottavuuden kasvaessa resursseja vapautuu myös uusien tarpeiden tyydyttämiseen. Wagnerin lain mukaan ns. korkeampien tarpeiden – koulutus, terveys, kulttuuri- hintajousto on suurempi kuin perustarpeiden – kuten asuminen ja ravinto, jolloin elintason noustessa korkeampien tarpeiden osuus resurssien käytöstä kasvaa. Wagnerin laki kytkee toisiinsa elintason nousun ja julkisen sektorin roolin. Lain pohjana oleva Engelin laki esitti, että elintason noustessa ravinnon osuus menoista laskee. Wagnerin laki yleistää tämän ajatuksen ja liittää siihen oletuksen, että julkisen sektorin rooli kasvaa, koska monet voimakkaammin kasvavista palveluista ovat julkisesti järjestettyjä.

Siitä, mihin saakka tällainen talouden rakennemuutos voi jatkua, ei ole suurta varmuutta. Mitä pidempään se jatkuu, sitä selvemmin on tarve murtautua ulos virheellisestä ajattelusta, jossa koulutus-, terveys- ja muut hyvinvointipalvelut pitkälti järjestävä julkinen sektori on vain kulutusta ja jonka taakkaa yksityinen sektori selässään kantaa.

Jos tavaratuotannon tehokkuus voisi kasvaa rajatta, ennen pitkää edessä on tilanne, jossa hyvin suuri osuus väestöstä tarvitaan palvelusektorilla. Palvelusektorin sisälläkin eri alat eroavat toisistaan, ja esimerkiksi hyvinvointisektorin alat näyttäisivät yhä olevan vaikeammin automatisoitavissa kuin

monet muut palvelualat. Silloin näköpiirissä on, että niiden tarvitsema osuus työvoimasta ja tarvittavista kansantaloudellisista resursseista kasvaa.

Politiikan ongelma

Kun julkisista palveluista puhutaan ensisijaisesti julkisena resurssien käytönä, piiloon jää turhan helposti se sen, että menojen kasvupaine ei synny siitä, että kyse on juuri julkisista palveluista. Baumolin tauti ja Wagnerin lain havainto korkeampien tarpeiden korkeammasta hintajoustosta jylläisivät myös anarkokapitalistisessa yhteiskunnassa.

Jos hyvinvointisektorin palvelu-, henkilöstö- ja resurssitarpeet jatkavat kasvuaan, hyvinvointimenojen suhde bruttokansantuotteeseen voi hyvin ylittää 100 prosenttia. Kun muistetaan, että yksityiset menot ovat noin 2,5-kertaiset bruttokansantuotteeseen verrattuna, voidaan nähdä, että muutos tarkoittaisi hyvinvointisektorin voimakasta kasvua, mutta sektori muodostaisi silti vain ehkä noin kolmanneksen koko taloudesta.

Hyvinvointitalouden kasvu voi jatkua joko julkisen sektorin tai yksityisesti rahoitetun toiminnan kasvun kautta. Kun tarpeemme muuttuvat ja elintaso nousee, pitää meidän arvioida mikä on kansantalouden kokonais-tehokkuuden kannalta tehokkain tapa järjestää uudet palvelut – julkinen vai yksityinen.

Jos julkinen sektori olisi hyvinvointisektorin palvelujen pääasiallinen järjestäjä, julkisen sektorin menot nousisivat yli 100 prosenttiin. Verotuksella on myös haittoja sekä vaikutuksia yksilöiden käyttäytymiseen. Verotuloja voidaan maksimoida vain verokantoja nostamalla, koska jonkin pisteen jälkeen verokannan nostaminen johtaa käyttäytymisvaikutusten takia verokertymän laskuun.

Jos verotuksen haitat ovat riittävän suuria, eikä tarjolla ole hyviä verotukselle vaihtoehtoisia tapoja rahoittaa julkiset menot, osa hyvinvointisektorin laajenemisesta kannattaa antaa tapahtua yksityisen sektorin järjestämistä laajenemisena. Joka tapauksessa on tärkeä muistaa, että veroaste ei mittaa verojen *osuutta* bruttokansantuotteesta. Voi hyvin olla, että veroastetta ei ole järkevää nostaa yli 100 prosentin. Vaikka nostettaisiin, julkisen sektorin menot ja työvoimatarve olisivat olennaisesti pienempiä kuin yksityisen sektorin.

Suomessa demografia, Wagnerin laki ja Baumolin tauti ovat jyllänneet jo vuosia, mutta poliittista tukea veroasteen nousulle ei ole ollut ja veroaste ilman eläk maksuja on Suomessa 2010-luvun lopussa yhä samalla tasolla kuin 1970-luvun lopulla. Jatkossakin keskeinen uhka on, että poliittinen järjestelmä ei löydä tapaa turvata riittävää hyvinvointisektorin palvelutuotantoa

joko kasvattamalla julkisen sektorin kokoa tai siirtämällä suunnitelmallisesti vastuuta järjestämisestä ja kustannuksista yksityiselle sektorille.

Yksityisesti rahoitetun terveydenhuollon kasvu viittaa siihen, että järjestämisvastuu on asteittain siirtynyt yksityisen sektorin suuntaan. Vastaavaa kehitystä taas ei ole havaittavissa koulutuksessa, joka on säilynyt pitkälti julkisesti rahoitettuna, mutta resurssipulasta kärsivänä. Osin tästä syystä työikäisen väestön koulutustason nousu on lähes pysähtymässä 2020-luvulla, ensi kertaa sitten kansakoulujärjestelmän perustamisen.

Tilanteen jatkumista onkin syytä pitää huonoimpana mahdollisena vaihtoehtona, koska se tarkoittaa, että yleisen hyvinvoinnin kannalta tarpeellinen toiminta jää liian suppeaksi vain siksi, että enemmistöä ei löydetä rahoittamaan tuotantoa verovaroin, muttei myöskään tapaa, jolla yksityistä rahoitusta voitaisiin poliittisesti hyväksyttävällä tavalla tuoda kattamaan kasvannutta rahoitustarvetta.

Umpisolmun avaaminen vaatii, että jos ja kun hyvinvointipalvelujen tarve kasvaa, julkisen sektorin rooli tunnistetaan tarkoituksenmukaisuuskysymyksi. Julkinen järjestäminen kasvakoon, jos se on tehokkain tapa järjestää laajeneva hyvinvointisektori. Yksityinen hyvinvointisektori laajentukoon, jos se saavuttaa samat tavoitteet tehokkaammin. Ja muistettakoon, että järjestäjänä toimiva julkinen sektori voi hyvin ostaa palvelut yksityisiltä palveluntuottajilta.

Ajautumisen sijaan syytä olisi tehdä ensisijaiseen järjestämisvastuuseen liittyvät valinnat aiempaa tiedostetummin ja laajemmalla julkisella keskustelulla.

Hyvinvointi päämääränä

Hyvinvointitalouden ajattelussa on myös toinen osa, johon SOSTE viittaa todettaessa, että hyvinvointitalouden päämäärä on *yhdessä tehty hyvä elämä kaikille*. Se ei korosta hyvinvointia välineenä luoda taloudellista kasvua, vaan hyvinvointia politiikkatavoitteena.

Panostukset niin ihmisiin eli terveyteen, hyvinvointiin, osaamiseen kuin yhteisölliseen hyvinvointiin eli tasa-arvoon, sosiaaliseen koheesioon ja korkeaan luottamukseen, ovat muutakin kuin investointi suurempaan taloudelliseen hyvään. Ne ovat varsinaisen tavoite. Hyvinvointi ei ole vain väline, vaan tavoite itsessään.

Muistutus hyvinvoinnista yhteiskuntapolitiikan varsinaisena tavoitteena on itsestäänselvyys – jopa latteus. Tarpeelliseksi latteudeksi sen tekee yhteiskunnan monimutkaisuus, jossa että laajat yhteiskuntapoliittiset tavoitteet joudutaan aina purkamaan osatavoitteisiin. Tällöin osatavoitteet

jäävät välillä elämään omaa elämäänsä, jättäen varsinaisen tavoitteensa takalalle.

Näin käy esimerkiksi silloin, kun julkista taloutta halutaan vahvistaa työllisyysastetta nostamalla, mutta työllisyysasteen nostamisen keinoksi tarjotaan veronkevennyksiä. Tällöin päädytään ratkaisuihin, jotka *vaikeuttavat* varsinaisen tavoitteen saavuttamista. Siksi on hyvä muistaa, että vaikka hyvinvointipanostukset toimivat myös taloudellisina investointeina, niiden arvo ei tyhjenny niiden kykyyn lisätä taloudellista kasvua.

Hyvinvointivaltioajattelun hyvän kehässä julkisen sektorin kasvava rooli – laajeneva terveydenhuolto, koulutus ja sosiaalisektori – toi paitsi itseisarvoisesti kannatettavia panostuksia ihmisten hyvinvointiin, myös investointeja taloudelliseen hyvinvointiin. Vieläkin on aiheellista muistaa tuon ajattelun tärkein opetus: kasvava ja terve talous voidaan saavuttaa myös tekeillä hyvää, ei vain kieltäymyksellä, uhrauksilla ja olemalla valmiita kipeisiin ratkaisuihin.

Lähteet

- Acemoglu, Daron ja Robinson, James A. (2020) *The Narrow Corridor: States, Societies, and the Fate of Liberty*. New York: Penguin Books.
- Baumol, William. J. (2012). *The cost disease: Why computers get cheaper and health care doesn't*. New Haven: Yale University Press.

Hyvinvointitaloudesta hyvinvointi-politiikkaan – Miten ja miksi hyvinvointia politiikan päämääränä tulisi mitata?

FRANK MARTELA

Hyvinvointipolitiikan merkitys on vahvistunut maailmalla selvästi viime vuosina. Hyvinvoinnin edistäminen vaatii hyvinvoinnin mittaamista. Siksi hyvinvoinnin mittarin valinta on poliittisesti merkittävä kysymys. Esittelen tässä artikkelissa neljä vallitsevaa koulukuntaa hyvinvoinnin mittaamiseen ja esitän että hyvinvointitalouden ja hyvinvointipolitiikan vahvistamiseksi hyvinvointia tulisi mitata laaja-alaisemmin. Erityisesti koetun hyvinvoinnin mittaamiseen tulisi Suomessa ja muualla panostaa.

Hyvinvointipolitiikan nousu maailmalla

Hyvinvointi ja sen edistäminen ovat viime vuosina nousseet vahvemmin politiikan tekemisen keskiöön niin Suomessa kuin maailmallakin (Global Council for Happiness and Wellbeing, 2019). Uusi-Seelanti aloitti vuonna 2019 hyvinvointibudjetoinnin, jossa päätöksiä tehdessä arvioidaan talousvaikutusten ohella julkisten menojen hyvinvointivaikutuksia. Islanti aloitti 39 hyvinvointi-indikaattorin seuraamisen ja on lanseeraamassa oman versionsa hyvinvointibudjetoinnista, kun taas Arabiemiirikunnat lienee ensimmäinen maa, jossa on erikseen hyvinvointiministeri. Myös Ruotsi loi Valtiovarainministeriönsä johdolla vuonna 2017 viidentoista indikaattorin uudet hyvinvointimittarit (nya mått på välbefinnande) ja vastaavia avainindikaattoreiden kokoelmia ovat luoneet myös esimerkiksi Ranska, Italia ja Uusi Seelanti. OECD ajaa hyvinvoinnin edistämistä yhä vahvemmin ja Suomi nosti sosiaali- ja terveysministeriön johdolla hyvinvointitalouden

Euroopan Unionin agendalle EU-puheenjohtajuuskaudellaan vuonna 2019.

Ajatus hyvinvoinnin edistämisestä politiikan päämääränä ei ole uusi. Jo 1700-luvulla Adam Smith esitti, että hallinnon tärkein päämäärä on ”edistää hallittavien onnellisuutta” ja Yhdysvaltain itsenäistyessä John Adams linjasi, että ”yhteiskunnan onnellisuus on hallinnon päämäärä.” Mutta vaikka kaikki lienevät samaa mieltä siitä, että kansalaisten hyvinvoinnin edistäminen ja turvaaminen on politiikan tärkein päämäärä, yhteisymmärrys loppuu tähän. Mitä hyvinvointi tarkemmin tarkoittaa? Ja miten sitä tulisi politiikassa mitata? Nämä kysymykset ovat politiikan tekemisen ja hyvinvointitalouden ytimessä. Sitä saa mitä mittaa. Kun valitsemme poliittisten päättäjien käyttämän hyvinvoinnin mittarin, valitsemme samalla sen, mitä politiikka tulee edistäneeksi. Ja toistaiseksi politiikassa hyvinvointia ajatellaan ja mitataan liian talouskeskeisesti. Siksi on kriittisen tärkeää pureutua tarkemmin kysymykseen hyvinvoinnin perimmäisestä luonteesta ja tavoista mitata sitä. Tuomalla talousindikaattoreiden rinnalle ihmisten hyvinvointia suoremmin mittaavia indikaattoreita voimme varmistaa, että politiikka aidosti palvelee kansalaisia ja heidän hyvinvointiaan.

Hyvinvoinnin mittaamisen neljä vaihtoehtoa

Karkeasti ottaen hyvinvoinnin mittaamisessa voidaan nähdä neljä päälinjaa tai koulukuntaa (Costanza et al., 2014):

- 1) Bruttokansantuote-koulukunta
- 2) Inhimillisen hyvinvoinnin makroindikaattorin koulukunta
- 3) Avainindikaattoreiden koulukunta
- 4) Koetun hyvinvoinnin mittaamisen koulukunta

Bruttokansantuote-koulukunta

Ensinnäkin on koulukunta, joka keskittyy perinteisiin talousmittareihin kuten bruttokansantuotteeseen ajatellen, että talouden edistäminen on hyvinvoinnin edistämistä. BKT:n ongelmat hyvinvoinnin mittarina on tiedostettu pitkään. Esimerkiksi kansantulon mittauksen Yhdysvalloissa lanseerannut taloustieteilijä Simon Kuznets totesi jo vuonna 1934, että ”valtion hyvinvointia voi tuskin päätellä kansantulon mittauksesta.” Monet hyvinvointia keskeisesti vahvistavat asiat kuten turvallinen elinympäristö, puhdas luonto, läheiset ihmissuhteet ja vapaus toteuttaa itseään ilman pelkoa valtiollisesta sorrosta eivät näy BKT:ssä. BKT ei myöskään kerro mitään eriarvoisuudesta

ja siitä kuinka iso osa kansalaisista pääsee nauttimaan talouskasvun hedelmistä – eikä myöskään ympäristön saastumisesta.

Absoluuttisen köyhyyden kanssa kamppailevassa maassa talouskasvu ja inhimillinen hyvinvointi kulkevat usein käsi kädessä mutta vauraissa länsimaissa BKT:n kasvu on yhä selkeämmin irtikytkeytynyt hyvinvoinnin lisääntymisestä. Taloustieteilijä John Galbraith totesi hyvin, että ”on yksi asia kalustaa tyhjä huone. Aivan toinen asia on tunkea huone täyteen tavaraa kunnes perustus sortuu.” Suomen kaltaisissa maissa olemme saavuttaneet pisteen, jossa BKT:n kasvu ei käytännössä enää lisää kansalaisten keskimääräistä hyvinvointia. Populismin nousun yksi juurisyy länsimaissa on siinä, että poliitikot ovat keskittyneet talouskasvun ylläpitämiseen samaan aikaan kuin kasvava osa kansasta ei enää vuosikymmeniin ole päässyt osalliseksi kasvun hedelmistä, vaan heidän elinolonsa ovat polkeneet paikallaan ja tiettyissä maissa jopa huonontuneet.

Niinpä kasvava joukko vaikuttajia Nobel-palkituista taloustieteilijöistä Britannian ex-pääministeri David Cameronin ja YK:n pääsihteeri Ban Ki-moonin kaltaisiin johtaviin yhteiskunnallisiin vaikuttajiin on esittänyt, että BKT kaipaa kipeästi rinnalleen muita mittareita, jotka kytkeytyvät suoremmin ihmisten hyvinvointiin. Vain näin voidaan varmistaa, että politiikka voisi jälleen aidosti palvella kaikkia kansalaisia, eikä vain sitä rajallista joukkoa, joka talouskasvusta sattuu hyötymään. Mutta vaikka harva *teoreettisella* tasolla uskoo enää BKT:n toimivuuteen hyvinvointimittarina, niin *käytännössä* poliittiset päättäjät edelleen keskittyvät päätöksenteossaan BKT:n kasvun turvaamiseen. Joissakin tapauksissa jopa kansalaisten hyvinvoinnin kustannuksella, kun talouskasvua pyritään ylläpitämään eriarvoisuutta lisäävillä ja kansalaisille tarjottavia palveluita heikentävillä keinoilla. Eli keinoilla, jotka tulevat asetaneeksi taloudelliset tavoitteet kansalaisten hyvinvoinnin edelle.

Inhimillisen hyvinvoinnin makroindikaattorin koulukunta

BKT:n heikkouksia hyvinvointi-indikaattorina paikkaamaan on syntynyt koulukunta, joka on pyrkinyt luomaan sellaisia vaihtoehtoisia makrotason indikaattoreita BKT:lle, joiden laskentakaavassa ei ole vain taloussuureita vaan myös inhimilliseen hyvinvointiin ja luonnonvarojen kulutukseen liittyviä suureita. Esimerkiksi Aidon kehityksen indikaattori (Genuine Progress Indicator; GPI) ottaa huomioon talouden lisäksi myös tulonjaon, hyvinvointia tuottavat markkinattomat palvelut sekä luonnon heikentymisestä aiheutuvat kustannukset. Näin se pyrkii keskittymään terveeseen talouskasvuun ja siivoamaan indeksistä pois haitallisen kasvun. Suomen GPI nousi toisesta maailmansodasta vuoteen 1989 asti, mutta sen jälkeen – huolimatta 90- ja 00-lukujen huomattavasta talouskasvusta – se on ollut loivassa

laskussa (Hoffren, 2018). Toinen laajasti käytössä oleva vastaava taloudellisen, sosiaalisen ja ekologisen kestävyys yhdistävä mittari, Taloudellisen hyvinvoinnin indeksi (ISEW) oli vuorostaan Suomessa korkeimmillaan vuonna 1983, jonka jälkeen se ensin laski selvästi ja on sen jälkeen pysynyt kohutuullisen tasaisena. GPI, ISEW ja muut vastaavat mittarit, kuten YK:n kehitysohjelman UNDP:n kehittämä Inhimillisen kehityksen indeksi (HDI), on otettu laajasti käyttöön ja ne ovat onnistuneesti haastaneet BKT-keskeistä politiikkaa osoittamalla, että viime vuosikymmenien talouskasvu ei Suomen kaltaisissa vauraissa länsimaissa ole oikeastaan onnistunut lainkaan lisäämään ihmisten laajemmin ymmärrettyä hyvinvointia.

Avainindikaattoreiden koulukunta

Siinä missä GPI, ISEW ja vastaavat pyrkivät edelleen luomaan yhden tunnusluvun, jonka kehitystä seurata, kolmas koulukunta katsoo, että kansalaisten hyvinvointia ja yhteiskunnan onnistumista ei voi typistää yhteen lukuun. Järkevämpää on valita joukko hyvinvoinnin kannalta keskeisiä teemoja ja valita sitten jokaiselle niistä mittarinsa, joiden kehitystä seurataan erikseen. Eli pyrkimyksenä on rakentaa talousmittareita kokonaisvaltaisempi kuva yhteiskunnan tilasta ja ihmisten hyvinvoinnista valitsemalla pieni joukko keskeisiä avainindikaattoreita, joita seurata. Esimerkiksi OECD:n kehittämä How's Life -hyvinvointikehikko mittaa yli 80 indikaattoria, jotka jakautuvat yhdentoista teeman alle, joita ovat muun muassa terveys, koulutus, turvallisuus ja asuminen. Ruotsin uusista hyvinvointimittareista viisi mittaa taloutta (BKT per henkilö, työllisyysaste, työttömyysaste, kotitalouksien velkaantuminen, julkinen velka), viisi ympäristöä (ilmanlaatu, veden laatu, suojeltu luonto, kemialliset päästöt, hiilidioksidipäästöt) ja viisi inhimillistä ulottuvuutta (vähävaraisuus, itsearvioitu terveys, koulutusaste, ihmistenvälinen luottamus, elämäntyytyväisyys). Islannin hyvinvointi-indikaattorit sisältävät samat kolme pääteemaa – talous, ympäristö, ihmiset – joiden alla on 11 tarkempaa teemaa, joita jokaista seurataan muutaman keskeisen indikaattorin kautta. Taustalla Islannin mittareita luotaessa ovat olleet YK:n luomat Kestävän kehityksen tavoitteet (Sustainable Development Goals), joita on seitsemäntoista, ja joita voidaan myös pitää yhdenlaisena yrityksenä määrittää inhimillisen hyvinvoinnin kannalta keskeiset teemat ja päämäärät. Ruotsin ja Islannin lisäksi esimerkiksi Ranska, Italia, Uusi Seelanti, Skotlanti ja Ecuador ovat luoneet vastaavat kansalliset avainindikaattorit (Exton & Shinwell, 2018), joita seuraamalla kyseiset maat pyrkivät saamaan kattavamman näkemyksen yhteiskunnan ja hyvinvoinnin tilasta ja kansalaisten hyvinvointia synnyttävistä tekijöistä omassa maassaan.

Koetun hyvinvoinnin mittaamisen koulukunta

Neljäs koulukunta näkee, että *hyvinvointia tuottavien tekijöiden* lisäksi tärkeätä olisi mitata myös *kansalaisten kokemaa hyvinvointia* suoraan, kysymällä ihmisiltä itseltään, miten he elämänsä kokevat. Miksi yrittää päätellä kansalaisten hyvinvointia pelkästään epäsuorasti, kun aikuisilta ihmisiltä voi suoraan kysyä kuinka he voivat? Koetun hyvinvoinnin tutkimus on lisääntynyt räjähdysmäisesti viimeisten vuosikymmenien aikana ja parempien kysymyspatteristojen, kokeellisten tutkimusten sekä laajojen kansainvälisten aineistojen ansiosta tiedämme tänä päivänä huomattavan paljon siitä, miten ihmiset oman hyvinvointinsa kokevat, ja mitkä yksilölliset, yhteisölliset ja yhteiskunnalliset seikat edistävät ihmisten koettua hyvinvointia.

Ei esimerkiksi ole sattumaa, että Suomi ja muut Pohjoismaat ovat vuodesta toiseen World Happiness Reportin yli 150 maata kattavissa vertailuissa maailman kärjessä – syynä on toimivat poliittiset ja demokraattiset instituutiomme, kansalaisten vahva luottamus toisiinsa ja näihin instituutioihin, kattavien hyvinvointipalveluiden tarjoama turva sekä ihmisten mahdollisuus toteuttaa itseään vapaammin (Martela et al., 2020). Vaikka koetun hyvinvoinnin mittaamisessa on omat metodologiset haasteensa – samoin kuin esim BKT:n mittaamisessa – niin eri tahot OECD:sta (2013) lähtien ovat todenneet, että koetun hyvinvoinnin mittaus on riittävän luotettava ja toimiva mittari, jotta on perusteltua käyttää sitä kansalaisten hyvinvoinnin tilan ymmärtämiseen (Martela, 2018). Koetun hyvinvoinnin on myös osoitettu olevan ennustusvoimainen esimerkiksi ihmisen fyysisen terveyden ja jopa elinajanodotteen suhteen (Lyubomirsky et al., 2005; Martín-María et al., 2017). Koettu hyvinvointi ennustaa myös sitä, äänestävätkö ihmiset seuraavissa vaaleissa hallitus- vai oppositiopuolueita (Herrin et al., 2018; Ward et al., 2020). Vaikka koettu hyvinvointi ei ole täydellinen hyvinvointimittari, ei mikään hyvinvointi-indikaattoreiden kokoelma ole täydellinen ilman sitä. Se tarjoaa sellaista tietoa ihmisten hyvinvoinnista, jota mikään ulkoapäin ihmistä tarkasteleva mittari ei pysty tarjoamaan. Siksi näen, että kun pyrki-myksenä on ymmärtää ihmisten hyvinvointia, on koetulla hyvinvoinnilla korvaamaton rooli yhtenä keskeisenä mittarina.

Hyvinvointitaloudesta hyvinvointipoliittikkaan

Hyvinvointitalous on tärkeä teema. On olennaista saada päättäjät ymmärtämään, että hyvinvointi on politiikan keskiössä ja usein hyödyllistä myös talouden kannalta. Mutta hyvinvointitaloutta ei voi edistää vain talouden mittareita seuraamalla. Hyvinvointi ei ole vain väline tuottaa talouskasvua.

Siinä ajatuksessa menevät isännät ja rengit sekaisin. Päinvastoin, pohjimmiltaan talous on olemassa ihmisiä palvellakseen ja siksi myös talouskasvu on hyödyllistä ja tavoittelemisen arvoista vain siinä tapauksessa, että se vahvistaa ihmisten hyvinvointia. Julkisen talouden tasapaino ja velanoton hillintä on tärkeää – mutta lopulta vain siksi että se takaa valtion pitkän tähtäimen kyvyn edistää kansalaisten hyvinvointia myös tulevaisuudessa. Siksi hyvinvointipolitiikka – eli kansalaisten hyvinvointia edistävä politiikka – vaatii näkemystä siitä, miten hyvinvointia politiikan päämääränä mitataan. Politiikan onnistumista ei voi mitata pelkillä talousmittareilla. Rinnalle tarvitaan mittareita hyvinvoinnista itsestään. Jotta ylipäänsä hyvinvointitalouden hengessä voimme seurata miten talous hyödyttää hyvinvointia ja miten hyvinvointi hyödyttää taloutta, tarvitsee meidän mitata molempia – sekä taloutta että hyvinvointia.

Siksi seuraava kriittinen askel Suomelle ja hyvinvointitaloudelle olisi hyvinvoinnin keskeisten avainindikaattoreiden tunnistaminen ja mittaaminen. Suomen tulisi päättää mitkä ovat ne kourallinen mittareita, joita meidän kannattaa seurata ja joiden pohjalta meidän tulisi politiikan onnistumista mitata. Ruotsin ja Islannin mallin mukaisesti järkevintä lienee seurata kolmea pääteemaa: Taloutta, ympäristöä ja inhimillistä hyvinvointia. Taloudelliset mittarit valtionvelasta työllisyysasteeseen olisivat siis edelleen keskeisessä roolissa, erityisesti nyt tuotetun hyvinvoinnin kestävyysvarmistamisessa. Mutta niiden rinnalla olisi kriittistä seurata toisaalta ympäristöön liittyviä mittareita ja toisaalta ihmisten hyvinvointia suoremmin tarkastelevia mittareita. Tämän jälkimmäisen teeman osalta yhdeksi keskeiseksi mittariksi tulisi nostaa kansalaisten koettu hyvinvointi, jotta meillä olisi tulevaisuudessa tarkempi käsitys siitä, miten kansalaiset aidosti voivat. Luomalla laajemman hyvinvointimittareiden kehikon tarjoamme poliitikoille tulevaisuudessa työvälineet tehdä tietopohjaisia päätöksiä, jotka aidosti edistävät kansalaisten hyvinvointia – siis harjoittaa hyvinvointipolitiikkaa. Vaikka hyvinvoinnin edistäminen on periaatteessa ollut politiikan päämäärä jo pari sataa vuotta, vasta oikeiden asioiden mittaaminen ja seuraaminen mahdollistaa sen aidon toteutumisen Suomessa ja muualla. Siirtymä aitoon hyvinvointipolitiikkaan kulkee hyvinvoinnin kunnianhimoisemman mittaamisen kautta.

Lähteet

- Costanza, Robert; Kubiszewski, Ida; Giovannini, Enrico; Lovins, Hunter; McGlade, Jacqueline, Pickett, Kate E.; Ragnarsdóttir, Kristin V.; Roberts, Debra; De Vogli, Roberto ja Wilkinson, Richard (2014) Time to leave GDP behind. *Nature*, 505(7483), 283–285.
- Exton, Carrie ja Shinwell, Michal (2018) Policy use of well-being metrics: Describing countries' experiences. *OECD Statistics Working Papers* 2018/07. OECD.
- Global Council for Happiness and Wellbeing (2019) *Global Happiness and Wellbeing Policy Report 2019*. Sustainable Development Solutions Network.
- Herrin, Jeph; Witters, Dan; Roy, Brita; Riley, Carley; Liu, Diana ja Krumholz, Harlan M. (2018) Population well-being and electoral shifts. *PLOS ONE* 13(3).
- Hoffren, Jukka O. (2018) Hyvinvointitalouden mittareiden käyttökelpoisuus päätöksenteossa. *Eduskunnan Tulevaisuusvaliokunnan Julkaisu*, 8. Eduskunta.
- Lyubomirsky, Sonja; King, Laura ja Diener, Ed (2005) The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to success? *Psychological Bulletin* 131(6), 803–855.
- Martela, Frank (2018) Maailman onnellisin vai keskinkertaisen masentunut kansa – miten onnellisuutta politiikan päämääränä tulisi mitata Suomessa? *Yhteiskuntapolitiikka* 83(3), 330–337.
- Martela, Frank; Greve, Bent; Rothstein, Bo ja Saari, Juho (2020) The Nordic Exceptionalism: What Explains Why the Nordic Countries are Constantly Among the Happiest in the World. *Teoksessa Helliwell, John F.; Layard, Richard; Sachs, Jeffrey ja De Neve, Jan E. (toim.) (2020) World Happiness Report 2020*. Sustainable Development Solutions Network, 129–146.
- Martín-María, Natalie; Miret, Marta; Caballero, Francisco F.; Rico-Uribe, Laura A.; Steptoe, Andrew; Chatterji, Somnath ja Ayuso-Mateos, Jose L. (2017) The Impact of Subjective Well-being on Mortality: A Meta-Analysis of Longitudinal Studies in the General Population. *Psychosomatic Medicine*, 79(5), 565–575.
- OECD (2013) *OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being*. OECD Publishing.
- Ward, George; De Neve, Jan E.; Ungar, Lyle H. ja Eichstaedt, Johannes C. (2020) (Un)happiness and voting in U.S. presidential elections. *Journal of Personality and Social Psychology*.

Vaikuttavuus hyvinvointitaloudessa

ERICA MÄKIPÄÄ, ANNA TONTERI JA MERVİ AALTO-KALLIO

Hyvinvointitaloudessa korostetaan, että investointi hyvinvointiin luo vaikuttavuutta pitkällä tähtäimellä. Inhimillisen kärsimyksen lisäksi pahoinvointi aiheuttaa suomalaiselle yhteiskunnalle merkittäviä kustannuksia: esimerkiksi liikkumattomuudesta aiheutuu UKK-instituutin (Vasankari ym. 2018, 1–3) mukaan vähintään 3 miljardin euron ja heikentyneestä mielenterveydestä OECD:n Health at a Glance: Europe -raportin (OECD 2018, 28) mukaan 11 miljardin euron kustannukset vuosittain. Nämä olisivat ainakin osittain ehkäisävissä. Pelkät puheet terveyttä ja hyvinvointia edistävän työn tärkeydestä eivät riitä. Tarvitaan siirtymää sanoista tekoihin, teoista mitattuun näyttöön ja näytöstä päätöksiin, jotka pitkällä tähtäimellä tukevat oikeudenmukaista hyvinvoinnin jakautumista yhteiskunnassa. Miten vaikuttavuus näyttäytyy hyvinvointitaloudessa? Millaisia haasteita vaikutusten osoittamisessa on? Mitä tähän mennessä on opittu ja mihin tulisi keskittyä tulevaisuudessa?

Vaikuttavuustyö hyvinvointitalouden näkökulmasta

Vaikuttavuus liittyy kiinteästi hyvinvointitalouteen. Hyvinvointitaloudessa hyvinvointi-investoinnit pitää kohdentaa viisaasti. Tähän tarvitaan tietoa eri toimintojen vaikutuksista lyhyellä ja pitkällä aikavälillä sekä siitä, miten vaikutukset kytkeytyvät isompiin strategisiin hyvinvointia tuottaviin vaikuttavuustavoitteisiin. Taloudellisen arvioinnin avulla saadaan tietoa, millä toiminnoilla saadaan suurin vaikuttavuus suhteessa panoksiin ja mihin kannattaa investoida.

Vaikuttavuusketju on yksi väline vaikuttavuuden kuvaamiseen. Vaikutavuusketjuja ja -kehiä on erilaisia ja niissä esiintyy hieman erilaisia termejä sekä käsitteitä. Periaate niissä kaikissa on sama eli ketjun osat muodostavat loogisesti etenevän kokonaisuuden lähtien tarpeesta ja vaikuttavuus-

tavoitteesta. Ketjun muita elementtejä voivat olla konkreettisia muutoksia kuvaava tavoite, panos, toiminta, tuotokset ja aikaansaadut muutokset niin välittömän tuloksen, vaikutuksen kuin laajemmalle kantautuvan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tasolla.

Hyvinvointitaloudessa halutaan nostaa kehittävä ja käytännöllisempi vaikuttavuuden arviointi akateemisemmän vaikuttavuustutkimuksen rinnalle. Molempia tarvitaan. Käytännöllisellä ja kehittäväällä vaikuttavuuden arvioinnilla tavoitellaan sitä, että toimijat osaavat kirkastaa oman toimintansa vaikuttavuusketjuja sekä mitata ja arvioida toiminnallaan aikaansaatuja muutoksia. Kehittävä ote myös mahdollistaa kokeilemisen ja tarvittaessa toiminnan nopeankin uudelleen suuntaamisen. Akateemisessa vaikuttavuustutkimuksessa vaikuttavuutta koskevan näytön tulisi parhaimmillaan perustua satunnaistettuihin koeasetelmiin ja tilastollisesti merkitseviin tuloksiin siten, että kausaliteetti toimenpiteen ja havaitun tuloksen välillä voidaan todentaa.

On suhteellisen helppoa määritellä, mitä vaikuttavuuden arviointi ja vaikuttavuuden osoittaminen tarkoittaa teoriassa. Käytännössä se on kuitenkin haasteellisempaa. Vaikuttavuuden arvioinnin käytäntöön viemiseen on viime vuosina panostettu paitsi sosiaali- ja terveysjärjestöissä myös muilla sektoreilla.

Hyvinvointivaikuttavuuden osoittamisen todellisuus käytännössä eri toimijoilla

Vaatumuksesta osoittaa käytettäväksi saatujen varojen vastuullinen käyttö on tullut yleinen kaikkialla yhteiskunnassa. Huoltosuhteen heikentyessä ja taloudellisen liikkumavaran pienentyessä tehtyjen investointien tulee tuottaa hyvinvointia todistettavasti. Tämä vaatimus koskee sekä rahoittajia että tilaajia (kuten valtionavustusten myöntäjiä ja julkisia hankintoja tekeviä) kuin myös palveluiden tuottajia ja rahoituksen saajia. Parhaimmassa tapauksessa rahoittajat osaavat määritellä, millaista vaikuttavuutta haluavat saada aikaan, ja rahoituksen saajat pystyvät osoittamaan toimintansa vaikutukset. Yritysten osalta puhutaan yritysten yhteiskuntavastuusta, ja julkisen ja kolmannen sektorin osalta voidaan puhua vastuullisuusvelvollisuudesta (Ruuskanen ym. 2020, 58).

Vaikuttavuuden arviointi järjestötoimijoilla

Vaikka järjestöjen asema tärkeänä osana kansalaisyhteiskuntaa tunnustetaan, yhä enemmän on oltava näyttöjä siitä, mitä hyvinvointivaikutuksia järjestöt tuottavat ihmisille. Parhaimmillaan hyvinvointivaikutuksia synnyttävä

järjestötoiminta lisää muun muassa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä edistävillä toimillaan hyvinvointia niin, että erilaisten kalliimpien palveluiden tarve voidaan välttää. Esimerkiksi ikäihmisille suunnattu yksinäisyyttä vähentävä toiminta voi vaikuttaa siihen, että jo kuormittuneiden julkisten palveluiden tarve vähenee. Tai esimerkiksi nuoriin kohdistuva etsivä työ tavoittaa juuri heidät, joita julkinen sektori ei enää tavoita ja joille huono-osaisuus on kasautunut. Näiden kohderyhmiin suuntautuva investointi tuottaa hyvinvointia pitkällä tähtäimellä.

Järjestöjen hyvinvointityön vaikuttavuuden osoittamiseksi vaikuttavuusketjulogiikkaa on jalkautettu aktiivisesti järjestökentälle viimeisten vuosien aikana muun muassa sparrausten ja koulutusten myötä. Järjestöjen tuottaman työn hyvinvointivaikutusten näkyväksi tekeminen on kaikkien järjestötoimijoiden yhteinen vastuu. Pienet purot synnyttävät valtameren; kumuloidulla järjestöjen tuottamia hyvinvointivaikutuksia yhteen, saadaan näkymä isossa kuvassa järjestöjen hyvinvointivaikutuksista.

Tuoreimman Järjestöbarometrin (2020, 133) mukaan kuitenkin kaksi kolmesta (67 %) vastaajasta pitää vaikuttavuuden arviointia melko tai erittäin vaikeana. Vaikuttavuuden asiantuntijuus rakentuu vaihteittain tiedollisia valmiuksia lisäämällä, tekemällä oppien ja kokemuksia jakamalla. Työsarkaa järjestöpuolella on siis vielä jäljellä.

Vaikuttavuuden arviointi muilla toimijoilla

Järjestöjen lisäksi monet yritykset ratkovat jotakin yhteiskunnallista ongelmaa ja haluavat osoittaa, millaisia myönteisiä vaikutuksia tuottavat. Tämä on tärkeää osoittaa paitsi asiakkaille – kuluttajille tai julkisen sektorin tilaajalle – myös enenevässä määrin sijoittajille. Vaikuttavuussijoittaminen, jossa taloudellisen tuoton lisäksi tavoitellaan mitattavaa yhteiskunnallista hyötyä, on lisääntynyt viime vuosina. Monet sijoittajat haluavat sijoittaa yrityksiin, jotka ovat todistettavasti osa yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisua. Monella tällaisella yrityksellä on syvälinen ymmärrys yhteiskunnallisesta haasteesta, jota se ratkaisee, mutta toiminnan taloudellisen kannattavuuden ja liiketoimintamallin kehittämiseen monet yritykset tarvitsevat osaamista.

Vaikuttavuuden vaatimus koskee myös julkisen sektorin omaa toimintaa ja sen itsensä tuottamia palveluita sekä hankintoja ja avustuksia. Esimerkiksi valtion vastuullisuusraportointia yhdenmukaistetaan parhaillaan (ks. Valtiokonttori 2020). Vastuullisuusraportin avulla tehdään näkyväksi ministeriöissä, virastoissa ja laitoksissa tehtävän työn vaikutuksia kestävyyshaasteiden ja globaalien ongelmien ratkaisussa. Käynnissä olevan valtionavustuksia koskevan kehittämishankkeen (ks. Valtiovarainministeriö 2020a) keskeisenä

tavoitteena on lisätä valtionavustustoiminnan vaikuttavuutta, ja syksyllä 2020 julkaistussa kansallisessa julkisten hankintojen strategiassa (Valtiovarainministeriö 2020b) tavoitteiksi on asetettu muun muassa hankintojen vaikuttavuuden arviointi ja vaikuttavuusperusteisten hankintojen lisääminen. Kunnissa esimerkiksi hyvinvointikertomuksen kehittämistyön yhteydessä on määriteltä mittareita hyvinvointivaikutusten arviointiin (ks. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020).

Vaikuttavuuden arvioinnin käytännön haasteet

Järjestöbarometrin (2020, 134) tulosten mukaan vajaa puolet vastaajista (45 %) pitää tämänhetkistä osaamistaan toiminnan vaikuttavuuden arvioinnissa täysin tai melko riittävänä. Arviointiosaamisen haasteita on myös yrityksissä ja kunnissa. Osaamisen puutetta on esimerkiksi siinä, että kyettäisiin kuvaamaan vaikutusten syntymisen logiikkaa selkeästi tai siinä, että osataan määritellä kirkas tavoite. Oikeanlainen tavoite kertoo halutusta muutoksesta, ei siitä mitä toimintaa halutaan saada aikaan. Lisäksi osaamisen vajetta on myös muutosta osoittavien mittareiden laatimisessa. Pelkästään vajeet arvioinnin osaamisessa eivät kuitenkaan yksinomaan selitä vaikuttavuuden arvioinnin haasteellisuutta. Monilla on myös esimerkiksi tavoitteeseen, kohderyhmään tai toiminnan luonteeseen liittyviä tekijöitä, jotka nostavat arvioinnin haasteellisuuden tasoa.

Iso tavoite tekee arvioinnista vaikeampaa. Usein asetetaan yleisiä tavoitteita kuten esimerkiksi nuorten syrjäytymisen ehkäisy, mutta niitä ei pureta mitattaviksi muutostavoitteiksi. Tutkimukseen pohjautuvaa tietoa muutostavoitteiden asettamisen pohjaksi on olemassa monista hyvinvoinnin ilmiöistä. Tiedämme esimerkiksi, että peruskoulun jälkeisen tutkinnon puute lisää työelämästä syrjäytymistä ja että terveelliset elintavat vähentävät sairaanhoidon tarvetta.

Hyvinvointitaloudessa erityisen tärkeää on edistävä toiminta, joka pyrkii siihen, että ongelmia ei koskaan syntyisikään. Vaikutukset ja kustannusten väheneminen näkyvät vasta pidemmällä tähtäimellä. Edistävässä ja ehkäisevässä toiminnassa vaikuttavuusketjut ovat pidempiä ja koska ihminen on kokonaisuus, muuttujia on paljon. Kauaskantoisuus tuo arvioinnille haasteita, mutta siitä huolimatta toiminnan painopisteen pitäisi siirtyä ennakoivaan otteeseen. Tarjolla on suuria säästöjä suhteellisen pienillä investoinneilla.

Vaikuttavuuden arviointi on vaikeaa silloin, jos arvioinnin kohteena on jokin tietty toiminta, jolla ei välttämättä vielä yksinään saada aikaan muutoksia. Esimerkiksi viestinnän tai vaikuttamistoiminnan rinnalle tarvitaan usein muitakin toimia. Erilaiset toiminnot muodostavat kokonaisuuden, jossa voidaan tarkastella niiden yhdessä aikaansaamia muutoksia.

Usein kohderyhmä on määrällisesti suuri tai moninainen. Tällöin tarvitaan kohderyhmän kirkastamista, segmentointia ja toiminnan kohdentamista. Tämä helpottaa myös arviointia. Kun tavoitellaan vaikuttavuutta, kohderyhmä jaetaan segmentteihin niiden tekijöiden perusteella, jotka ovat olennaisia tavoitteen saavuttamisen kannalta. Esimerkiksi jos tavoitteena on työllistyminen, kohderyhmä voidaan segmentoida koulutustason ja työttömyyden keston perusteella. Näin osataan valita oikeat toimet jokaiselle segmentille ja saadaan varmemmin aikaan halutut vaikutukset.

Asiat, joita yhteiskunnassa halutaan ratkoa, voivat olla yksinkertaisia, monimutkaisia, kompleksisia tai jopa kaoottisia (Snowden & Boonea 2007 ja Pattonia 2011 soveltaen Uusikylä 2019, 49; ks. myös Raisio, Jalonen & Uusikylä 2018). Yksinkertaistaen: mitä kompleksisempi ongelma sitä haastavampaa on arvioida siinä tapahtuvia muutoksia. Myös ennakoimattomat tekijät vaikuttavat kompleksisimmissä ongelmissa enemmän. Useimmiten haastavimmat ongelmat ovat monien asioiden yhteenkietoutumisen summa ja niiden ratkaisemiseksi tarvitaan yhteiskehittämistä.

Miten osaamista ja toimintaa pitäisi jatkossa kehittää?

Hyvinvointitalouden visio *yhdessä tehty hyvä elämä kaikille* edellyttää sektorirajat ylittävää yhteistyötä ja tahtotilaa isompien yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen. Mitä monimutkaisemmasta asiasta on kyse, sitä tärkeämpää on systeemin hahmottaminen eli siinä esiintyvien ilmiöiden ja muiden vaikuttavien tekijöiden sekä näiden välisten vaikutussuhteiden tunnistaminen. Usein puhutaan systeemisestä muutoksesta. Kun tavoitteet ovat laajoja, kuten vaikkapa nuorten syrjäytymisen ehkäisy tai työttömyyden vähentäminen, vaikuttavuuden aikaansaamiseen tarvitaan useita eri toimijoita, useita tekoja, yhteiskehittämistä sekä useita samanaikaisia muutoksia eri tasoilla. Tällaista kokonaisuutta voidaan kutsua ekosysteemiksi.

Esimerkki vaikuttavuustavoitteen ympärille rakennetusta ekosysteemistä ovat tulosperusteiset rahoitussopimukset (SIB). Toisen asteen tutkinnon suorittaminen ja työllistyminen ovat avaintekijöitä syrjäytymisen ehkäisyssä. Heikko koulumenestys ja luvattomat poissaolot puolestaan yhteydessä tutkinnon kesken jäämiseen. Lapset-SIB-hankkeessa palveluntuottajat – yritykset ja järjestöt – yhdessä tuottavat oikea-aikaista tukea nuorille ja perheille. Kunnat maksavat toimijoille palkkion tavoitteiden saavuttamisesta, esimerkiksi luvattomien poissaolojen vähentymisestä ja tutkinnon suorittamisesta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Kokonaisuuksien hahmottaminen ja yksittäisen vaikuttavuusketjun rakentaminen ovat kaksi erilaista tarkastelutapaa. Molempia tarvitaan ja ne

täydentävät toisiaan. Vaikuttavuusketju on yksinkertainen tapa kuvata toiminnan logiikkaa ja yksittäiselle toimijalle tämä usein riittääkin. Ekosysteemisissä yhteiseen tavoitteeseen tähtäävät vaikuttavuusketjut kietoutuvat toisiinsa. Tarkastelemalla ekosysteemiä on mahdollista ymmärtää, että yksittäinen toimija voi osallistua useiden eri muutosten toteuttamiseen, muttei useinkaan pysty yksin tuottamaan kaikkia muutoksen aikaansaamiseen tarvittavia tekoja. Yksittäisen toimijan ei välttämättä tarvitse pystyä osoittamaan sitä, että sen toiminta ratkaisisi monimutkaisen haasteen. Siltä odotetaan kuitenkin kykyä kertoa, miten ja miksi sen toiminta tuottaa jonkin muutoksen, joka osaltaan johtaa vaikuttavuustavoitteeseen pääsemiseen.

Tulevaisuudessa tarvitaan enemmän mahdollisuuksia ja areenoita rakentaa ekosysteemejä, jossa toiminnot ja toimijat ovat yhteisen vaikuttavuustavoitteen ympärillä. Tähän tarvitaan ekosysteemien orkestroijia (ks. Valkokari ym. 2020), jotka edelläkävijöinä hakevat yhteiskehittämisen kautta ratkaisuja esimerkiksi isoihin hyvinvoinnin eriarvoisuutta lisääviin yhteiskunnallisiin ongelmiin ja uskovat hyvinvointi-investointien kannattavuuteen huolimatta siitä, että hyvinvointivaikutusten näkyväksi tekeminen vie aikaa.

Vaikuttavuuden arviointitaitoja edellytetään tulevaisuudessa kaikilta toimijoilta, jotka pyrkivät työssään saamaan aikaan muutosta. On osattava asettaa selkeä tavoite ja kyettävä osoittamaan aikaansaatuja hyvinvointivaikutuksia. Tämän lisäksi tulevaisuudessa korostuu yhteiskehittämisen taidot. Kunkin toimijan oman roolin näkeminen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden syntymisessä on se, mikä lopulta tekee työstä merkityksellistä ja motivoivaa. Yhä enemmän tarvitaan myös ennakoivaa otetta ja tulevaisuusmenetelmien hyödyntämistä täydentämään perinteistä taaksepäin katsovaa tilivelvollisuusarviointia. Yhteiskunnan eri toimijat ovat saman haasteen edessä. Vaikuttavuusosaamista ja hyviä toimintamalleja tarvitaan hyvinvointitalouden rakentamiseksi.

Lähteet

- OECD (2018) Health at a Glance: Europe https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/health-at-a-glance-europe-2018_health_glance_eur-2018-en [Luettu: 25.1.2021]
- Patton, Michael (2011) Development Evaluation. Applying Complexity Concepts to Enhance Innovation and Use. Yhdysvallat, New York: Guilford.
- Peltosalmi, Juha; Eronen, Anne; Haikari, Janne; Laukkarinen, Matti; Litmanen, Tapio, Londén, Pia ja Ruuskanen, Petri (2020) Järjestöbarometri 2020. Helsinki: Soste Suomen sosiaali- ja terveys ry.
- Raisio, Harri; Jalonen, Harri ja Uusikylä, Petri (2018) Kesy, sotkuinen vai pirullinen ongelma? Tiedon käyttö yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Sitran selvityksiä 139. Helsinki: Sitra.
- Ruuskanen, Petri; Jousilahti, Julia; Faehnle, Maija; Kuusikko, Kirsi; Kuittinen, Outi; Virtanen, Johanna ja Strömberg, Lisbeth (2020) Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Snowden, David .J ja Boone Mary E. (2007) A Leader´s Framework for Decision Making. Yhdysvallat: Harvard Business Review 85(11), 68-77.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2020) Kunnan hyvinvointikertomus. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohdaminen-kunnassa/kunnan-hyvinvointikertomus> [Luettu 25.1.2021]
- Työ- ja elinkeinoministeriö. SIB-hankkeet. <https://tem.fi/sib-hankkeet> [Luettu 25.1.2021]
- Uusikylä, Petri. (2019) Endeavour to Find Evidence The Role of Evaluation in Complex Systems of Governance. Helsinki: University of Helsinki Finland, Department of Political and Economic Studies.
- Valkokari, Katri; Hyytinen, Kirsi; Kutinlahti, Pirjo ja Hjelt, Mari (2020) Yhdessä kestävää kasvua-ekosysteemiopas. VTT Technical Research Centre of Finland. https://www.vttresearch.com/sites/default/files/pdf/publications/2020/Yhdessa_kestavaa_kasvua_25112020.pdf [Luettu 25.1.2021]
- Valtiokonttori (2020) Valmistautuminen valtionhallinnon yhtenäiseen vastuullisuusraportointiin. Ohje. <https://www.valtiokonttori.fi/maaraykset-ja-ohjeet/valmistautuminen-valtionhallinnon-yhtenaiseen-vastuullisuusraportointiin/#liitteet> [Luettu 25.1.2021]
- Valtiovarainministeriö (2020a). Valtionavustustoiminnan kehittäminen ja digitalisointi. <https://vm.fi/valtionavustustoiminnan-kehittaminen> [Luettu 25.1.2021]
- Valtiovarainministeriö (2020b) Kansallinen julkisten hankintojen strategia 2020. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162418> [Luettu 25.1.2021]
- Vasankari, Tommi ja Kolu, Päivi (toim.) (2018) Liikkumattomuuden lasku kasvaa – vähäisen fyysisen aktiivisuuden ja heikon fyysisen kunnon yhteiskunnalliset kustannukset. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 31/2018. Helsinki: Valtioneuvosto.

YHTEENVETO

Hyvinvointitaloudessa eteenpäin

JUSSI AHOKAS

Hyvinvointitalous on noussut viimeisen kymmenen vuoden aikana varsin merkittäväksi yhteiskunnalliseksi teemaksi Suomessa, Euroopassa ja maailmalla. SOSTE on ollut edistämässä hyvinvointitaloutta ja hyvinvointitalousajattelua kaikilla näillä tasoilla yhteistyössä monien eri toimijoiden kanssa. Tässä julkaisussa on tarkasteltu SOSTEn asiantuntijoiden ja yhteistyökumppaneiden kirjoittamassa kahdeksassatoista artikkelissa sitä, miten hyvinvointitalous on kehittynyt viime vuosina, mikä on hyvinvointitalouden tilanne nyt sekä sitä, millaiset ovat hyvinvointitalouden tulevaisuuden näkymät. Keskeiset havainnot hyvinvointitalouden kehityksestä ja nykytilasta voidaan artikkelien pohjalta tiivistää seuraavasti:

- 1) Hyvinvointitalousajattelu on vastannut hyvin tämän ajan yhteiskunnallisiin muutostarpeisiin sekä viime vuosina tapahtuneeseen yhteiskunnallisten olosuhteiden muutokseen. Kun ihmiskunta on kohtaamassa samanaikaisesti monenlaisia vakavia ja suuren mittaluokan haasteita, hyvinvointitalous tarjoaa sopivan näkökulman tilanneanalyysille sekä yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden asettamiseen.
- 2) Hyvinvointitaloustyössä on onnistuttu hyödyntämään niitä mahdollisuuksia, jotka yhteiskunnallisten olosuhteiden muutos on avannut. Viime vuosina hyvinvointilähtöiselle ja hyvinvoinnin laajemmin huomioonottavalle uudelle talousajattelulle on ollut tarvetta. Hyvinvointitalous on vastannut kysyntään ja tarjonnut jäsenneltyjä vaihtoehtoja myös tulevaisuuden talousmalliksi. Kun poliittiset virtaukset ovat muuttuneet, hyvinvointitalousajattelu on löytänyt paikkansa kaikkien ihmisten sekä maapallon hyvinvointia tavoittelevien liikkeiden kentällä.

- 3) Hyvinvointitalouden idea onkin avannut mahdollisuuksia ajatella asioita toisin, jäsentää yhteiskuntaa sekä yhteiskuntapolitiikkaa uudella tavalla ja etsiä tätä kautta uudenlaisia ratkaisuja tämän ajan haasteisiin. Se on jo tähän mennessä avannut muun muassa sitä, kuinka hyvinvointi voidaan nähdä sekä päämääränä että pääomana, miten ja miksi hyvinvointiin kannattaa investoida, mitkä ovat tulevaisuuden hyvinvoinnin edellytykset, mitä hyvinvointilähtöisen politiikan sekä toiminnan välineitä tarvitsemme ja kuinka keskeisessä roolissa osallisuus ja yhteistyö ovat kaikkien hyvinvoinnin rakentumisessa.
- 4) Yhteistyöstä on jo nyt muodostunut hyvinvointitalouden vahvuus. Hyvinvointitalous on toiminut kokoavana, sektorirajat ja kansallisvaltioiden rajat ylittävänä teemana kansalaisyhteiskunnan toimijoille, tutkijoille, virkamiehille, yritysmaailman toimijoille ja poliitikoille ympäri maailman. Tästä oivallinen esimerkki on globaali hyvinvointitalousverkosto Wellbeing Economy Alliance sekä hallitusten välinen verkosto Wellbeing Economy Governments. Myös Suomessa hyvinvointitalous on rikkonut sektorirajoja ja synnyttänyt uusia kumppanuuksia.
- 5) Vaikka hyvinvointitalouden alku on ollut hyvä niin Suomessa kuin maailmallakin, työ hyvinvointitalouden rakentamiseksi on vasta alussa. Esimerkiksi Euroopassa EU:n jäsenmaat ovat ottaneet teeman poliittiselle agendalle, mutta esimerkiksi komission ote hyvinvointitalouteen voisi olla vahvempi. Suomessa monia hyviä hyvinvointitaloudellisia aloitteita on käynnissä, mutta ne pitää viedä maaliin samalla uusilla aloitteilla synnyttäen.

Tulevaisuudessa hyvinvointitaloustyössä pitää keskittyä ainakin seuraaviin asioihin:

- 1) Verkostojen ja yhteistyön vahvistamista on jatkettava tulevaisuudessakin. Olemassa olevat kansainväliset verkostot, kuten kansalaisyhteiskunnan Wellbeing Economy Alliance ja hallitusten välinen Wellbeing Economy Governments ovat hyviä kotipesiä yhteistyölle. Lisää toimijoita ja valtioita kuitenkin edelleen tarvitaan mukaan. Kansallisesti hyvinvointitalousverkostoa pitää niin ikään laajentaa ja vahvistaa – myös Suomessa.

- 2) Hyvinvointitaloustyössä on tarjottava jatkossa ihmisten käyttöön eteenpäin katsovia skenaarioita, tarinoita sekä kannustavia esimerkkejä siitä, miten hyvinvointitaloutta käytännössä rakennetaan sekä siitä, millä tavalla hyvinvointi on keskeinen vakaan ja kestävä yhteiskunnan sekä talouden tekijä. Näin konkreettinen visio hyvinvointitaloudesta hahmottuu ja ihmisten on mahdollista omassa toiminnassaan sitoutua määrätietoisemmin ja rakentavammin sen tavoitteluun.
- 3) Hyvinvointitalous tulee integroida jatkossa sellaisiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin ja sisällöllisiin teemoihin, joilla on jo valmiiksi vahva jalansija. Esimerkiksi kestävä kehitys, sukupuolten tasa-arvo ja ekologinen jälleenrakennus ovat teemoja, joiden kanssa hyvinvointitaloustyössä on käytävä vahvempaa dialogia. Yhteisten tavoitteiden tunnistaminen on keskeinen lähtökohta dialogille.
- 4) Hyvinvointitaloutta tulee pystyä konkretisoimaan käytännön tavoitteiden sekä toimenpiteiden kautta entistä paremmin. Tätä tulee tehdä kaikilla yhteiskunnan sektoreilla ja päätöksenteon tasoilla – kansalaisyhteiskunnassa, poliittisessa päätöksenteossa, hallinnossa ja yritysmaailmassa. Ilman konkreettista ymmärrystä siitä, mitä hyvinvointitalous on ja mitä sen rakentaminen vaatii, hyvinvointitalous voi jäädä ainoastaan ylätasoiseksi käsitteeksi, jonka edellytykset tuottaa haluttua muutosta ovat rajalliset.
- 5) On tehtävä jatkuvasti enemmän asioita, jotka rakentavat hyvinvointitaloutta: korjattava talouden ja yhteiskunnan ohjausmekanismeja, tehtävä vahvempaa hyvinvointi- tai hyvinvointitalouspolitiikkaa, luotava uusia innovaatioita, arvioitava valittujen toimenpiteiden vaikuttavuutta, muutettava käyttäytymismalleja sekä muodostettava rakenteita muuttavaa yhteistoimintaa kestävä taloudellisen, sosiaalisen ja ekologisen yhteiskunnan luomiseksi. Tämän pitää tapahtua samanaikaisesti paikallisesti, alueellisesti, kansallisesti ja globaalisti.

Jos edellä lueteltuihin toiminnallisiin tavoitteisiin pystytään vastaamaan, voi hyvinvointitaloudesta tulla yksi 2020-luvun merkittävimmistä politiikkaideoista, toimintamalleista ja muutoksen tekijöistä. Sitä kohti SOSTE ja muut hyvinvointitaloustoimijat haluavat edelleen kulkea. Se vaatii intohimoa, vankumatonta uskoa parempaan tulevaisuuteen sekä kovaa työtä. Kaikkea tätä on tällä hetkellä havaittavissa hyvinvointitalouden kentällä.

Kirjoittajat

Riitta Särkelä on Ensi- ja turvakotien liiton pääsihteeri, Hyvinvointialan liiton varapuheenjohtaja, Kelan ja LSKL:n hallituksen jäsen. Hän oli käynnistämässä hyvinvointitaloustyötä SOSTE:ssa 2010-luvun alkupuolella. Särkelä on yhteiskuntatieteiden tohtori, jonka väitöskirja käsitteli sosiaali- ja terveysjärjestöjen muutosta sosiaalipalvelujen tuottajana.

Jussi Ahokas on SOSTEn pääekonomisti. Hän on työskennellyt hyvinvointitalouden parissa vuodesta 2014 asti ja johtanut hyvinvointitaloustyötä SOSTE:ssa. Ahokas on yhteiskuntatieteiden maisteri, joka on aiemmin toiminut tutkijana muun muassa Valtion talouden tutkimuskeskuksessa. Hänen tutkimuskohteinaan ovat olleet muun muassa Suomen talouden rakenne sekä suomalainen talouspolitiikka.

Pasi Korhonen, YTM, työskentelee sosiaaliasioista vastaavana erityisasiantuntijana Suomen pysyvässä EU-edustustossa. Hän toimi Suomen pj. kaudella työryhmäpuheenjohtajana hyvinvointitalouspääatelmistä neuvoteltaessa. Hän on Brysselissä työskentelyn vuoksi virkavapaalla sosiaali- ja terveysministeriön kansainvälisten asian johtajan virastaan. Aiemmin hän on työskennellyt mm. terveyssektorin erityisasiantuntijana Suomen pysyvässä EU-edustustossa, EU-komission sisämarkkinat -pääosastolla kansallisena asiantuntijana, valtioneuvoston kanslian EU-sihteeristössä, kauppa- ja teollisuusministeriössä sekä ulkoasiainministeriössä.

Päivi Mattila-Wiro, KTT, M.A in development economics, työskentelee neuvottelevana virkamiehenä sosiaali- ja terveysministeriössä. Mattila-Wiro oli mukana Suomen pj. kaudella hyvinvointitalouspääatelmien kirjoittamisessa. Hän on työskennellyt aikaisemmin mm. Valtion taloudellisessa tutkimuskeskuksessa (VATT), WIDER instituutissa ja Tampereen yliopistossa. Hänen erityisalueitaan ovat hyvinvointitalous, hyvinvoinnin jakautuminen, eriarvoisuus, työn tulevaisuus ja tulevaisuuden muutostrendit.

Johannes Anttila, VT, on vanhempi asiantuntija ajatushautomo Demos Helsingissä. Hänen policy-, innovaatio- ja tutkimustyönsä

keskittyy tulevaisuuden julkishallintoon, demokratia- ja governance-kysymyksiin sekä teknologian yhteiskunnallisiin vaikutuksiin. Hyvinvointitalouden käsitettä ja käytäntöjä hän on kehittänyt mm. yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa osana Suomen 2019 EU-puheenjohtajuuskautta.

Rabia Abrar on viestintä- ja kestävyysasiantuntija ja toimii tällä hetkellä viestintäpäällikkönä Wellbeing Economy Alliancessa. Abrar on työskennellyt aiemmin useilla sektoreilla, muun muassa tietoliikennealalla sekä yhteiskunnallisissa yrityksissä, joissa hänen tehtäviinsä ovat kuuluneet hankkeet sekä kampanjat, joissa on tavoiteltu kestävää yritystoimintaa ja politiikkaa sekä yksilötason käyttäytymisen muutosta. Abrar on koulutukseltaan kauppatieteiden kandidaatti sekä ympäristöpolitiikan maisteri (Master of Sustainable Urban Management).

Nella Savolainen, fil.maist., toimii erityisasiantuntijana Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa. Hän työskentelee kuntien ja alueiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtamisen ja suunnittelun tukitehtävissä sekä kansanterveyden neuvottelukunnan asiantuntija-sihteeristössä. Työn ytimessä on toimijoiden verkostoiminen sekä työkalujen ja materiaalien tuottaminen työn tueksi.

Tuulia Rotko, valt.tiet.tohtori, toimii johtavana asiantuntijana Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa. Hän on Kansanterveyden neuvottelukunnan asiantuntijasihteerin ja sen alaisen Hyvinvointitalous-jaoston sihteerin. Rotko vetää THL:ssä tiimiä, joka tukee hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtamista ja suunnittelua.

Tapani Kauppinen, FT, on kehittämisspäälikkö Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa. Hän toimii mahdollistajana kuntien, alueiden ja valtioneuvoston eri toimijoiden tukemisessa sekä mallien ja työkalujen kehittämisessä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi ja sosio-ekonomisen eriarvoisuuden vähentämiseksi.

Saila Ruuth on sosiaali- ja terveysministeri Aino-Kaisa Pekosen valtiosihteerin. Ennen siirtymistään valtiosihteeriksi hän työskenteli sosiaaliturva- ja työympäristöasioiden asiantuntijana Teollisuusliitossa. Aiemmin hän on työskennellyt muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriössä, eläkevakuutusyhtiö Ilmarisissa sekä Elintarviketyöläisten työttömyyskassassa. Koulutukseltaan Ruuth on valtiotieteiden maisteri.

Päivi Rouvinen-Wilenius, TtM, toimii erityisasiantuntijana SOSTEssa. Hän on ollut kehittämässä hyvinvointitaloutta 2010-luvun alusta asti. Hän on muun muassa määritellyt hyvinvointitalouskäsitettä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen, kansalaisyhteiskunnan ja ennakkoinnin näkökulmista käsin. Lisäksi hän on ollut luomassa

hyvinvointi-investointiajattelun perustaa monitieteisestä lähtökohdasta sekä vastannut hyvinvointitalouden sidosryhmätyöstä.

Mervi Aalto-Kallio, KM, toimii erityisasiantuntijana SOSTEn Järjestöpalveluissa. Hän on toiminut vuodesta 2006 sote-alan järjestöarvioinnin ja -kehittämisen parissa arviointien toteuttajana, järjestöarviointiin liittyvän tiedon kehittäjänä ja oppaiden kirjoittajana, rinnalla kulkevana arviointifasilitaattorina, arviointikouluttajana ja verkostoijana. Tämän hetken tehtävät kytkeytyvät vaikuttavuuden arviointiin ja ennakointiin.

Sini Pasanen on Positiiviset ry, HivFinlandin toiminnanjohtaja. Hän on toiminut Eurooppalaisen AIDS Action European ohjausryhmän jäsenenä 2016 ja puheenjohtajana vuodesta 2018 asti. Lisäksi hän on toiminut EU HIV/AIDS Civil Society Forumin toisena puheenjohtajana vuodesta 2016 sekä vuodesta 2017 EU HIV/AIDS, Hepatitis and Tuberculosis Civil Society Forumin koordinaatioryhmän jäsenenä.

Sari Aalto-Matturi on MIELI Suomen Mielenterveys ry:n toiminnanjohtaja ja SOSTE:n hallituksen varapuheenjohtaja 2014–2021. Hän on aikaisemmin työskennellyt mm. Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:n toiminnanjohtajana ja kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE:n pääsihteerinä. Aalto-Matturi on koulutukseltaan valtiotieteiden lisensiaatti.

Ansku Holstila toimi SOSTEn ilmastonmuutoksen ja kestävän kehityksen erityisasiantuntijana kirjan kirjoittamisen aikaan. Hän on työskennellyt ilmastokysymysten parissa myös Greenpeaceä ja nykyisessä työssään Maan ystävillä. Holstila on filosofian tohtori ja valtiotieteiden maisteri. Hän on tutkinut elintapojen muutoksia ja niihin liittyviä terveysriskejä Helsingin yliopistossa ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Anna Elomäki, FT, työskentelee yliopistotutkijana Tampereen yliopistossa sukupuolentutkimuksen oppiaineessa. Elomäen tutkimus käsittelee talouden, sukupuolen ja politiikan rajapintoja Suomessa ja EU-tasolla. Hän on muun muassa tutkinut tasa-arvopolitiikan uusliberalisoitumista, talouspolitiikan sukupuolivaikutuksia, talouspolitiikan hallinnan sukupuolittuneita ja epädemokratisoivia käytäntöjä sekä sukupuolittietoista budjetointia.

Caroline Costongs on eurooppalaisen kansanterveyden ja terveyden edistämisen yhteistyöjärjestön EuroHealthNetin johtaja. EuroHealthNet tavoittelee parempaa terveyden tulevaisuutta huomioiden kaikki terveyteen vaikuttavat yhteiskunnalliset tekijät sekä pyrkien vähentämään eriarvoisuutta niin terveydessä kuin yleisemminkin.

Alba Godfrey toimii projektikoordinaattorina eurooppalaisessa kansanterveyden ja terveyden edistämisen yhteistyöjärjestössä EuroHealthNetissä. Hänen vastuullaan ovat järjestön työ terveyden, hyvinvoinnin ja ekologisen kestävyiden alueilla sekä käyttäytymis-tieteelliset kysymykset ja rokotukset.

Elina Mikola työskentelee kestävä talouden asiantuntijana suomalaisten kehitysjärjestöjen kattojärjestö Fingossa. Mikola on toiminut kestävä talouden parissa kehitysjärjestökentällä vuodesta 2016. Tätä ennen hän on perehtynyt kestävä talouden kysymyksiin toimittajana, tutkijana ja ympäristöaktivistina.

Aatu Puhakka on yhteiskuntatieteiden kandidaatti joka viimeistelee pro gradu -tutkielmaa suomalaisesta eurokeskustelusta. Puhakka on aiemmin tutkinut hyvinvointi-investoinnin käsitettä SOSTEssa ja sosiaalisten investointien politiikkaa Kalevi Sorsa -säätiossä.

Frank Martela, FT, VTT, on hyvinvoinnin psykologian dosentti ja toimii tutkijatohtorina Aalto-yliopiston Tuotantotalouden laitoksella. Hänen poikkitieteelliset tutkimuskohteensa keskittyvät hyvinvoinnin, sisäisen motivaation ja merkityksellisyyden psykologiaan ja filosofiaan sekä niiden edistämiseen yhteiskunta- ja organisaatiotasolla. Tieteellisen tutkimuksen lisäksi Frank on kirjoittanut laajalle yleisölle useita tietokirjoja, joista tuorein *Elämän tarkoitus – Suuntana merkityksellinen elämä* julkaistiin alun perin Yhdysvalloissa Harper Collinsin kustantamana ja käännetään 24:lle eri kielelle.

Erica Mäkipää, ETM, toimii erityisasiantuntijana SOSTEn järjestöpalveluissa. Hän on toiminut vuodesta 2018 vaikuttavuustyön parissa. Tavoitteena on edistää järjestöjen vaikuttavuusosaamista. Hänellä on pitkä kokemus järjestötyöstä kehittämisen, verkostotyön ja terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen parissa.

Anna Tonteri, VTM, työskentelee johtavana asiantuntijana Vaikuttavuusinvestoimisen osaamiskeskuksessa työ- ja elinkeinoministeriossä. Hän auttaa julkisen sektorin toimijoita hankkimaan vaikutuksia suoritteiden sijaan. Tonterilla on usean vuoden kokemus vaikuttavuusinvestoimisen markkinan ja vaikuttavuusperusteisten hankintojen kehittämisestä Suomessa.

Aleksi Kalenius, FT, VTM, on SOSTEn erityisasiantuntija. Hän on työskennellyt koulutuspolitiikan kysymysten parissa vuodesta 2001 niin opiskelija- ja työmarkkinajärjestöissä kuin valtionhallinnossakin. Kalenius on perehtynyt mm. suomalaisten koulutusrakenteen kehitykseen sekä koulutustilastoinnin kysymyksiin. Väitöskirjansa Kalenius teki aikuisten oppimistuloksista ja koulutusmahdollisuuksien tasa-arvosta.

HYVINVOINTITALOUDESSA ETEENPÄIN

Tämä artikkelikokoelma syventyy hyvinvointitalouteen ja hyvinvointitalousajatteluun, niiden viime vuosien kehitykseen, tämänhetkiseen tilanteeseen sekä tulevaisuuden näkymiin. Julkaisussa hyvinvointitalouden hyvin tuntevat asiantuntijat analysoivat näitä kysymyksiä kahdeksassatoista artikkelissa.

Hyvinvointitalous on noussut viime vuosina nopeasti tärkeäksi yhteiskunnalliseksi teemaksi ja se on alkanut vaikuttaa yhteiskuntapolitiikkaan niin Suomessa kuin maailmallakin. Hyvinvointitalous rakentuu yhteistyössä ja hyvinvointilähtöinen toiminta saavuttaa tuloksia silloin, kun sektorirajat, alueelliset rajat ja valtioiden rajat ylitetään. Hyvinvointitalous tarjoaa mahdollisuuksia ajatella uudella tavalla, kun edessämme ovat suuret yhteiskunnalliset haasteet ekologisesta kriisistä eriarvoisuuden kasvuun.

Jos kehitys jatkuu samansuuntaisena, hyvinvointitaloudesta voi tulla yksi 2020-luvun merkittävimmistä politiikkaideoista, toimintamalleista ja muutosajureista.

ISBN 978-952-6628-53-0 (painettu)
ISSN 2489-2483 (painettu)

ISBN 978-952-6628-54-7 (verkko)
ISSN 2489-3137 (verkko)

